

-
- 4 | "Elleriyle bilen, elleriyle gören" Ateşin Kızı TÜREY KÖSE
- 8 | Orada bir kent var "uzakta": Kars ÖZCAN YURDALAN
- 13 | Kars kazının lezzeti VECDİ SEViğ
- 16 | Karşı kıyıda köklere yolculuk: Midilli Adası FERİDE EROĞLU
- 21 | Pere Lachaise: Dünyanın en 'turistik' mezarlığı ARZU ÇAKIR MORİN
- 24 | Bir pandeminin tesadüfleri ELİF KEY
- 26 | Kuraklık tehdidi: "İklim krizinin aşısı yok!" DENİZ DOĞALI
- 30 | Teknoloji - Whatsapp'ın yarattığı dijital göç HAKAN KARA
- 34 | Kitap - Marcel Proust'a harika bir başlangıç: Kıskaçlık ASUMAN KAFAOĖLU-BÜKE
- 36 | Kitap - Doğumunun 150. yılında Marcel Proust ASUMAN KAFAOĖLU-BÜKE
- 38 | "Köfte, Ekmek ve Antigone!..": Aydınlik bir eğitim modelinin serencamı ERKAN OYAL
- 44 | İş Bankası'nın kuruluş öyküsü: Bir Numaralı Hesap TBMM'nin VECDİ SEViğ
- 48 | Hoş geldin sevgili Mohini GÖKHAN AKÇURA
- 52 | Rüzgara şarkı söyleyenler: Ayşegül - Nezh Yeşilnil YASEMİN SAYAR
- 56 | Sinema müzikle buluşunca VECDİ SAYAR
- 60 | Sanat pandemiye teslim olmadı HALİL SAY
- 63 | MESAJANDA
-

“Elleriyle
bilen,
elleriyle
gören”

ATEŞİN KIZI

TÜREY KÖSE

Füreyya, ailesinin İzmir'deki evinde ağırladığı Mustafa Kemal ile eşi Latife Hanım'a kemanla Bach çalar. Sonra, Mustafa Kemal'den defterine onun için bir şeyler yazmasını rica eder. Bu deftere yazılan “Füreyya Hanım, görüyorum ki siz çok çalışkan bir insansınız. Millet sizden çok şey bekliyor. Siz çalışmalı ve bir şeyler vermelisiniz memlekete.” sözleri hayatının en kıymetli hatıra ve hedeflerinden biri olacaktır.

**FÜREYA KORAL:
BİR CUMHURİYET
KADINI, ÖNCÜ BİR
SANATÇI**

BAZEN “yeni bir hayat”, bir sanatoryumda veremle mücadele ederken başlar. Tıpkı Füreyya Koral'ın hikâyesinde olduğu gibi. 1947-49 yılları arasında İsviçre'de Leysin'de bir sanatoryumda yatarken Londra'da yaşayan teyzesi ressam Fahrünissa Zeid'in gönderdiği birkaç kutu plastik hayatını değiştirir, yeniden doğar. Oysa diğer teyzesi Aliye Berger, bu plastik malzemeyi elinde yoğurup nasıl şekil vereceğini anlatırken, Füreyya “Deli misiniz nesiniz? Bu yaşta sonra çocuk oyuncaklarıyla mı uğraşa-

cağım” diye sormuştur. O yaş, 37'dir! Aliye Berger ayrıldıktan sonra plastik maddeyle oynamaya başlar ve bir daha elinden bırakamaz! Füreyya, Şakir Paşa ailesi kadınlarının snop, sanatçı, marjinal kişiliklerine inat “sanatçı olmama” kararına 40 yıl direnebilmiştir! İlk sergisini 1951 yılında Paris'te açar ve o da Şakir Paşa Ailesi'nin “sanatçı” kadınları arasına katılır. Bir cumhuriyet kadını olarak adını sanat tarihine “Türkiye'nin ilk çağdaş seramik sanatçısı” olarak yazdırır...

Dönelim hikâyesinin başına. Füreya, 1910 yılında Büyükdada doğdu. Babası Emin Paşa (Emin Koral), annesi Şakir Paşa'nın kızı Hakiye Hanım idi. Ressam Fahrünissa Zeid ile gravür ve grafik sanatçısı Aliye Berger teyzeleri, Bodrum'un "mavi sürgün"ü yazar Cevat Şakir Kabaağaçlı dayısıdır. Notre Dame de Sion Kız Lisesi'nde öğrenim gördükten sonra bir süre İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne devam etti. Dönemin ünlü Macar keman virtüözü -daha sonra Aliye Berger ile evlenecektir- Charles Berger'den keman dersleri aldı.

MUSTAFA KEMAL'LE TANIŞMA

Füreya'nın hayat hikâyesinde Mustafa Kemal Atatürk'ün yeri büyüktür. 9 yaşındayken babasının Harbiye'den arkadaşı Mustafa Kemal ile tanışır, hayranlık duyduğu bu mavi gözlü adamı hiç unutmaz. Füreya'nın babası Emin Bey Atatürk'le kurtuluş savaşına katılmış ve zaferden sonra da ordu komutanı olarak İzmir'e atanmıştır. Karşıyakada bir ev tutarlar. Mustafa Kemal Latife Hanım'la evlendikten hemen sonra evlerine yemeğe davet edilmiştir. Füreya, Mustafa Kemal'in ısrarı üzerine keman çalar. Mustafa Kemal'in "Bach çalın" isteğine "Hangi konçertosunu" sorusuyla karşılık verir. "Bu kız beni aşıyor Latife. Ne çalsın" diye eşine sorunca Latife Hanım "İki keman konçertosundan çalabilir misin" der. Füreya çalar, daha sonra da Mustafa Kemal'den defterine onun için bir şeyler yazmasını rica eder.

"Füreya Hanım, görüyorum ki siz çok çalışkan bir insansınız. Millet sizden çok şey bekliyor. Siz çalışmalı ve bir şeyler vermeliğiniz memlekete."

Füreya, ilk evliliğini Bursalı bir çiftlik sahibi ile yapar ve Bursa'ya taşınır. Bu evlilik, iki yıl sürer. İkinci evliliğini o zaman milletvekili olan Kılıç Ali ile yapar ve Ankara'ya yerleşirler. 1935-1938 yılları arasında Ankara'da yaşarlar. Eşi ile birlikte Mustafa Kemal'in yakın çevresindedirler. Onu şık sofralarında ağırlar, özellikle yabancı konuklarını ağırlamasına yardımcı olur. Ölümünden önceki son günlerde Savarona yatı ile deniz gezilerinde de yanındadır. Kılıç Ali, 10 Kasım günü eve geldiğinde Füreya acı

haberi radyodan duymuştur. Anne babasına gönderdiği mektupta 21 Kasım günü Atatürk'ün naaşının Etnografya Müzesi'ne götürülmesini şöyle anlatır:

"Müze'nin önünde bekleyen sefirlerin, yabancı genarallerin arasında yaşlı biri dikkatimi çekti. Atatürk'ün tabutu önünden geçerken elindeki mareşallik asasını yukarı kaldırarak onu askerce selamladı. Gözlerinde yaşlar vardı. Kim bu yaşlı asker? diye sordum Kılıç'a. Çanakkale'de Atatürk'ün karşısında savaşmış, yenik düşmüş ve ayağının birini o savaşta kaybetmiş olan İngiliz Mareşali Birdwood'muş meğer."

"ATEŞİN KIZI" SANATINI SEÇTİ

Mustafa Kemal'in ölümünden sonra İstanbul'a taşınırlar. Şık sofralar kuran, iyi giyinen, kültürlü eş kimliği Füreya'yı bunaltmıştır. Ne Çalıkuşu olabilmıştır, ne de başka bir şeyler verebilmiştir ülkesine. Vatan gazetesinde müzik eleştirileri yazmaya başlar. Fahrünissa Zeid onu sıkıştırmaya devam eder: "Hayatını bir boşluk içinde sürdürdüğünü görüyorum. Güzel davetler vermenin, sabahlara kadar oyunlar oynamanın ve şık elbiselerle gezmenin dışında hiçbir şey yok. Buna daha ne kadar zaman tahammül edeceksin. Bir şeyler yapmanın zamanı gelmedi mi?"

Teyzesi Vatan gazetesinde yazılar yazmasını da "amatörce işler" olarak niteler. Füreya isyan eder: "Bıktım bizim ailenin sanata olan düşkünlüğünden. Sanatkâr olmak şart mı? Bir insan illa da resim yapmalı, piyano veya keman çalmalı, roman hikâye mi yazmalıdır? Yoksa, adamdan sayılmaz mı yani?"

Sonrası; 1947 yılında verem teşhisi konulması, İsviçre'ye gidiş ve Fahrünissa Zeid'i doğrulayan bir yeni hayat başlangıcı. Sanat iyi gelir, iyileştirir. Fahrünissa Zeid'e "Nihayet muradına erdin teyze, resim dersleri almaya başladım" diye yazar. Teyzesi "Füreya'ğım senin resimden kaçamayacağımı biliyordum" karşılığını verir. Füreya'nın önünde yepyeni bir yol açılmıştır, yepyeni bir hayata çağırır. Seramik yapmayı tedavinin bir parçası olarak görür. Eşi Kılıç Ali bundan pek hoşnut değildir. "Senin mutluluğun bir avuç çamura kaldı, öyle mi Füreya" diye sorar ve "Bizi ayırırsa bu çamur ayırarak" diye sitem eder sık sık. Ders alır, durmadan çalışır. İlk seramik ve taş baskı sergisini 1951'de Paris'te açar. Büyük ilgi görür, gazetelerde. "Füreya'nın bu Türk sanatçısının sergisi Doğu ile Batı kültürünün sentezidir", "Bu kadına dikkat edin" benzeri eleştiriler çıkar.

Aynı yıl yurda döner ve yapıtlarını Maya Sanat Galerisi'nde sergiler. Seramiğe Türkiye'de devam etmek için Paris'te yaptırdığı seramik fırını İstanbul'a getirir. Bürokratik sorunlar nedeniyle fırını gümrükten "ekmek fırını" olarak sokar! Ancak hastalığının nüksetmesi üzerine yine Paris'e gider. Paris'te tedavi olup ülkeye döndükten sonra giderek hayatının merkezine sanatı ve sanatçı dostlarını koyar. Kılıç Ali seramiği eşinin bir "hevesi" olarak görmektedir. "Ateşin kızı normal yaşamımıza ne zaman döneceğiz" diye sorar. Evliliklerinin yürümeyeceği anlaşılmıştır. Füreya seramiği seçer ve Kılıç Ali ile 19 yıllık evliliği biter.

Füreyâ eşinden ayrıldıktan sonra Şakir Paşa Apartmanı'na taşınır. Burası sadece bir atölye değil, bir okul olur. Sebahattin Eyüboğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Melih Cevdet, Ulvi Uraz, Azra Erhat, Teoman Aktürel, Rezzan Yalman, Sevim Moran, Cimcozlar sık sık bu evi ziyaret eden konuklarıdır. Ayşe Kulin, Füreyâ kitabında onun dönüşümünü şöyle anlatır:

“Snob, kuralcı ve varsıl bir hanımefendiden yarı bohem, sol eğilimli, geniş mezhepli bir sanatçıya dönüşmüştü, hanımefendiliğinden zerrece taviz vermeden. Onda değişmeyen tek şey, cumhuriyete olan gönül bağıydı. Uzun yaşamı boyunca, özgürlük karşıtı hareketlerin, tutucu ve gericilerin hep karşısında duracaktı Füreyâ.”

PANOLARLA DUVARLARI CANLANDIRDI

Füreyâ birçok duvarı canlandırdı, duvarlardan ses verdi hayatının bir döneminde. Harbiye Ziraat Bankası ve Başak Sigorta binaları, Marmara Oteli lobisi, Ankara Ulus Çarşısı'nda duvar panoları, Manifaturacılar Çarşısı'nda duvar panosu, Divan Pastanesi'nde duvar panosu ilk akla gelenler. Çini sanatına çağdaş bir yorum getirerek seramikte kullandı. Ne çok sevdi kuşları, ne çok seramik kuş yaptı. Kumrular, güvercinler, sığırcıklar, baykuşlar ve kuş evleri yaptı. Sonra büyük duvarlardan sıkıldı, seramiği evlere sokmak istedi. Tabaklar, vazolar, fincanlar yaptı. Kuşlardan ba-

lıklara, ağaçlardan evlere çeşitli motifler kullandı. Kapılar, evler yaptı. Seramik sanatçısı Candeğer Furtun *“Kuşlar Füreyâ'nın özgür ruhunu, ağaçlar dengeli*

yalnızlığını, figürleri ise her zaman inandığı insanca değerleri yansıtmaktadır.” diye anlatır onu. Yazar Ahmet Hamdi Tanpınar da 1958 yılında onun için şunları yazmıştı: *“Daha ilk tecrübelerinden itibaren seramiği başka iklimlere taşımaya çalıştı. Bu sayede seramik eserler ilk işaretimizde piştikleri ateşin karşısında hizmetimize koşan uysal cariyeler olmaktan kurtuldu. Bu ateş kızları şimdi büyük resmin ve heykelin gururuyla bize geliyorlar. Tabak gibi, fincan gibi hususi bir iş görenler bile bizimle bir sevgili nazıyla, edasıyla konuşuyorlar.”*

Sonra bir gün fırınına sattı *“Artık yeni bir şey üretmiyorum”* diyerek. Ama yaratıcı bir insan durabilir mi? Bir gün İstiklal Caddesi'nde Taksim'den Tünel'e doğru yürürken aceleyle koştur, mutsuz, gülmeyen insanların yüzüne baktı. Eve döndüğünde gözleri boş birer delik olan bir dizi figür yapmaya başladı.

KUŞLAR FÜREYA İÇİN UÇTU

Füreyâ'nın seramiğe başlamasının 40. yılı onuruna 40 seramik sanatçısı "kuş" temalı bir sergiyle sanatçıyı selamlamaya hazırlanıyordu. 22 Eylül 1992'de Maçka Sanat Galerisi'nde açılan sergide 45 sanatçının kuşları Füreyâ için uçtu. Kimler yoktu ki Füreyâ için kuşlarını uçuranlar arasında? Abidin Dino, Alev Ebuzziya, Jale Yılmazbaşar, Beril Anılanmert, Candeğer Furtun, Bingül Başarır... Füreyâ'nın terakoda insan figürleri de bir etajerin üzerine sergileniyordu. Füreyâ beyazlar giymişti. "Dostlarımın beni kendi yapıtlarıyla selamlaması benim için en büyük, en anlamlı ödül" dedi.

Füreyâ Koral'ın 40. Sanat Yılı Sergisi ile aynı günlerde yayımlanan *Füreyâ Ateş ve Sır* kitabının metinlerini Ferit Edgü kaleme aldı. Ferit Edgü sanatçıyı şu sözlerle selamlıyordu:

"Ateş ve sır
Madde ve şekil
Elleriyle biliyor bunları Füreyâ
Çamuru yoğurduğu elleriyle
Çamura biçim verdiği elleriyle
Ekmeği fırına veren fırıncı gibi
Çömleğini fırına verdiği elleriyle yaşıyor sıcaklığımı ateşin
Elleriyle görüyor Füreyâ elleriyle
çamurdaki biçimi biçimdeki rengi ve tüm bunların sırrını
Ateşe veriyor Füreyâ tümünü ateşe veriyor
Pişsinler, kavrulsunlar sonra varolsunlar diye..."

Füreyâ 26 Ağustos 1997 tarihinde yaşamını yitirdi. Cenazesi Dolmabahçe'deki Bezm-i Alem Valide Sultan Camii'nde kılınan namazdan sonra Dolmabahçe rıhtımına yanaşan bir motora konularak Büyükdada'ya götürüldü ve büyükbabası Şakir Paşa'nın yaptırdığı Müslüman Mezarlığı'ndaki aile kabrinde toprağa verildi. Eserleriyle yaşıyor. Duvarlarda, evlerde, müzelerde. Mustafa Kemal Atatürk'ün defterine yazdığı beklentileri gerçekleştirdi ve "ülkesine çok şey verdi"... MY

ORADA BİR KENT VAR “UZAKTA” **KARS**

ÖZCAN YURDALAN

Kars, bir dönem hüküm süren çok kültürlü hayattan kalan izleri yaşatmaya, kaybolanları bulup çıkarmaya çalışıyor. Rus işgalinden günümüze kalan mimarinin ayrılmaz parçası olan taş evler, kentin kimliğini veren en önemli öğelerden biri.

ŞEHİRİN ilk yapıları uzaktan görününce otobüsün içinde bir hareket başladı. Erzurum'dan beri neredeyse hiç kıpırdamadan dışarıyı seyretmiştik. Karların beyazlığını arada bir görünüp kaybolan çıplak dallı yalnız ağaçlar bozuyordu, bir de ansızın girip çıkiverdiğimiz, unutulmaya hazır, تنها kasabalar. Uykuya çekilmiş bir dünyada yapayalnız bir yolculuktu bu. Kara çarpılmış kuşlar gibiydik. Ayazla birlikte düşen ilk kar kuşlarının dünyasını değiştirir; neye uğradıklarının şaşırırlar, mesafe ve yön duygularını kaybederler. Biz de öyle başıhoş bir seyirdeydik. Bir kürenin içinde, kristal kar ışıltılarıyla efsunlanarak gelmiştik.

Yıllardır Kars'a gidip gelirim. Trenle, uçakla, arabayla, hangi araç denk gelmişse onunla. Şehre en güzel hangi yoldan girilir diye sorulursa, kara yo-

luyla gelişlerdir derim, ister trenle ister arabayla, ama illa kara yoluyla. Eğer mevsimlerden kışsa Kars, biraz önce anlattığım gibi karşılar gelenleri. Yok ilkbaharsa çiçekli kırlarda gezinerek yaklaşırsınız şehre. Erken sonbaharda sabahların kırağı kesmiş yayla havası sarar insanı.

Kars, tarihin eski zamanlarında olduğu gibi bugün de varılması heyecana sebep olan şehirlerden biri. Biraz coğrafyası nedeniyle, sarp bir bölgede hayli yüksek bir platoda olduğu için, biraz, Anadolu'nun Kafkaslar'a oradan iç Asya'ya açılan kapısı olduğu için, biraz insanın içine hep tenhalık hissi verdiği için. Bir de o muazzam sessizliği nedeniyle. Ömrü boyunca Kars'ı dinlememiş biri, sessizliğin ne demek olduğunu bilemez bence.

Gel gör ki bu şehir kendini hayli uzakta ve yalnız hissetmektedir. Karların altındayken de yaz güneşiyle yıkanırken de hep üşüdüğü halde, kimsenin kendisine aldırmadığını düşünmektedir. Bu nedenle içine kapalı görünür ama bir o kadar da kabuğunu kırıp atmaya çalışan bir sosyo-kültürel enerjiye sahiptir. Ben hiç bu kadar çok yerel tarihçiyi bir arada görmemişim mesela ve tarihine bu kadar meraklı başka kaç şehir var bilmiyorum. Sadece okuyup yazan, araştıran, kanaat üreten, ülkeyi ve dünyayı izlemeye çalışan Karşılılar değil, mesela kendi halindeki bir bakkaldan, marangoza, taksiciden lokantacıya kadar herkesin geçmişe dair anlatacağı hikâyeler var. Anlattıkları yüzeysel bilgilerle süslenmiş laf kalabalıkları değil, iyi kötü bir gerçeğe, kökleri tarihi bir tartışmaya dayanan mevzular.

Yıllar önce Kars'ı gezen H. V. Velidedeoğlu: "... işgal süresi içinde Ruslar bu kente epey bayındırlık getirmişler ve burasının dış görünüşünü tipik Rus kentlerine benzetmişler. Fakat Kars insanın ruhunu değiştirememişler" demiş. Orhan Pamuk ise Kar romanında kendisine ilham veren Kars'ı şöyle anlatmış: "Bir zamanlar

Türkiye'nin 10 büyük kenti arasında yer alıyordu Kars. Son 70-80 yıllık öyküsünde fakirleşme, yoksullaşma ve nüfusun azalması var. Eskiden kışın donan Kars Çayı'nın üzerinde buz pateni yapılır, yazın da balolar düzenlenirdi. Kars bir zamanlar ülkenin önde gelen ve gelişmiş bir burjuva orta sınıf kültürü olan bir yerdii."

ŞEHİRİN ADI

Kaşgarlı Mahmut'a göre Kars kelimesi, deve ve koyun yününden yapılan bir çeşit elbise demekmiş. Karsak ise derisinden kürk yapılan bozkır tilkisinin adıymış. Karsaklar bu hayvanı, boylarının sembolü olarak benimsemişler ve kurdukları şehre de Kars demişler. Ancak şehrin kuruluşu tarihin karanlık sayfalarına kadar uzanıyor. Arkeologlar bu bölge için "Terra İgnotia - keşfedilmemiş topraklar" diyorlar. Bu nedenle şehrin kuruluşu gibi adı da pek çok efsaneyle iç içe geçmiş durumda.

Batlamyus Kars'a "Khorsa", Strabon ise "Khorzene" demiş. Bir söylentiye göre de Gürcü dilinde "Kapı kenti" anlamına gelen "Karis Kalaki"den Kars adı doğmuş.

Türkistan'da bir su, Dağıstan'da, Bursa, Kahramanmaraş, Adana, Silifke, Tortum, Tercan, Afyon, Bolu ve Ankara'da birer köy, Ural Irmağı civarında bir göl, köy ve dağ, İran'da Maku Bölgesi'nde bir kırsak da aynı adı taşıyor: Kars, Kanada, Britanya, Rusya'da birer kasabayla da adaş.

FOTOGRAF: ÖZCAN YURDALAN

FOTOĞRAF: ÖZCAN YURDALAN

ESKİ KARS

Rusların inşa ettiği kent, Kale eteklerinden, Kars Çayr'nın hemen kıyısından başlıyor. 1877-78 Osmanlı Rus savaşından sonra 40 yıl kadar Rus işgalinde kalan Kars'ta soylu Rus kumandanları ve aileleri için yeni bir yerleşim inşa edilmiş. Kale içindeki Osmanlı iskan bölgesi olduğu gibi bırakılarak Kale'nin yamacındaki düzlüğe birbirini dik kesen caddelerden oluşan ızgara planlı modern bir şehir kurulmuş. 1890'ın başlarında işe girilmiş ve kısa sürede yapılar tamamlanmış. Kuzeyden güneye uzanan dört caddeyi, doğu batı istikametinde diğer dört cadde dik olarak kesiyor, böylece 16 blok içinde Kars'ın eski dokusu ortaya çıkıyor. Bu planlama halâ varlığını korusa bile yapıların küçük bir bölümü ayakta kalabilmiş.

GEÇMİŞİN İZLERİ

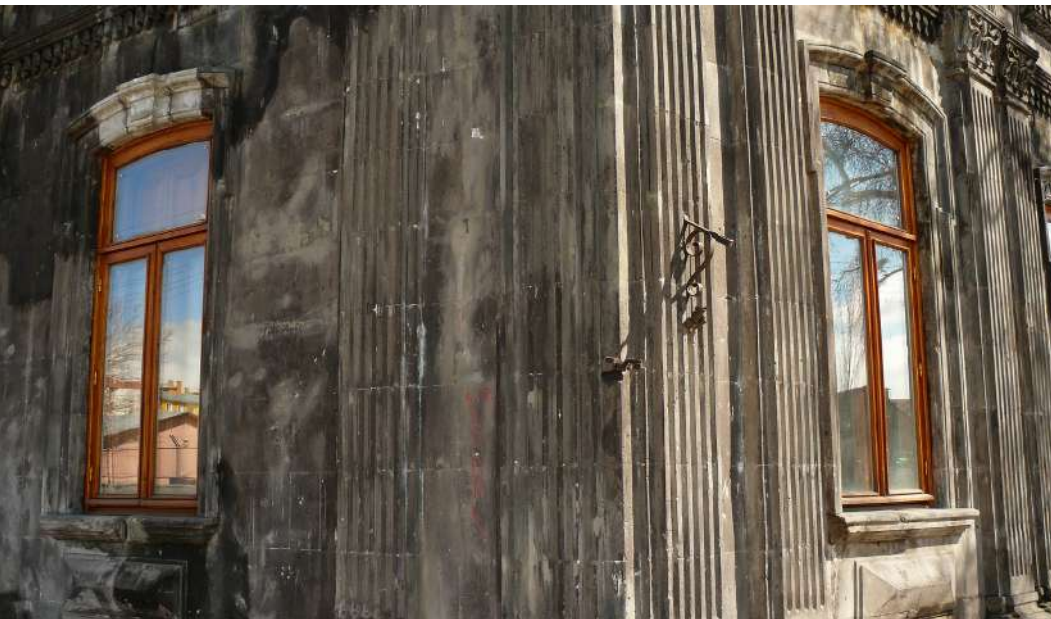
Şehir, bir dönem hüküm süren çok kültürlü hayattan kalan izleri yaşatmaya, kaybolanları bulup çıkarmaya çalışıyor. Rus işgalinden günümüze kalan mimarinin ayrılmaz parçası olan taş evler, kentin kimliğini veren en önemli öğelerden biri. Bazıları yıkılmış, birçoğunun yerine beton apartman dikilmiş ancak halâ iyi durumda olan 101 eski yapı tes-til edilerek koruma altına alınmış.

Eski Kars ızgara planlı bir kent. Binalar geniş caddelerin, ferah sokak-

ların iki tarafına dizilmiş. Evlerin içi gayet kullanışlı ve iklim şartları gözetilerek planlanmış. Kışların dondurucu soğuşundan ev halkını koruyabilmek için kalın taş duvarlar ve çift camlı pencereler yapılmış. Girişte bir hol ve bu hole açılan odalar sayesinde ısınma kolay hale getirilmiş. Ama asıl peç sobalar birer efsane. Her evde "peç" ya da "beç" denilen devasa döküm sobalar bulunuyor. Her biri çinilerle, nakışlarla bezenmiş şık birer mobilya görünümünde. Ama asıl mesele güzelliklerinden çok faydalarında. Sobadan çıkan

sıcak hava duvarların içindeki kanallarda dolaşarak bütün evi ısıtıyor. Bir tür kalorifer sistemi. Hem güzel hem kullanışlı.

Yapıların inşasında kullanılan siyah bazalt taşlar ustasının elinden çıktığında gayet dekoratif bir malzemeye dönüşebiliyor. Her ne kadar ince işçiliğe uygun olmasalar bile, eski Kars'ta etkileyici bir doku oluşturmuşlar. Dış cephelerde kabartma bordürler, yalancı sütunlar ve nakışlar kullanılmış. Bu evlerden bazıları halâ konut, bazıları kafe, lokanta butik otel olarak hizmet veriyor.

FOTOĞRAF: ÖZCAN YURDALAN

FOTOĞRAF: ÖZCAN YURDALAN

FOTOĞRAF: ÖZCAN YURDALAN

Son yıllarda, kış aylarında trenle Kars'a gitmek moda olmuştu. Tur şirketleri tren biletlerini toptan kapattığı için, bu hattı yıllardır kullanan bölge insanı yer bulamayacak hale gelmişti. Yerli turist akınına uğrayan şehirde pandemi öncesi konaklayacak otel bulmak için yaz aylarında rezervasyon yapmak gerekiyordu. Kars evleri de bu ilgiden nasibini almış, yaygın bir onarım ve yeniden işlevlendirme faaliyeti başlamıştı.

BUGÜNKÜ KARS

Kars bugünkü haliyle üç bölümde ele alınabilir. Biri efsanevi Kars Kalesi ve çevresindeki Müslüman mahallesi, diğeri Ruslar döneminde yapılan Baltık mimarisıyla ve Ermeni ustaların marifetiyle gerçekleştirilmiş taş yapılar, diğeri ise her iki kente de sirayet etmiş ayrıca çevreye yayılmış bildik betona gömülü kent dokusu. Kalenin eteklerine yerleşmiş Müslüman mahallesinde kullanılan

yapı malzemesinin dayanıksızlığı nedeniyle geriye pek az örnek kalmış.

Kars Çayı üstündeki köprüler, kıyı hamamları, parklar, şehre gelenlerin ilgisini çekiyor. 1579 yılında kurulmuş Karahanoğlu Köprüsü'nden yıllarca arabalar kamyonlar geçtikten sonra bugün sadece yayalar geçebiliyor. Köprünün birbirine bağladığı iki yakanın bir tarafında Mazlumağa ve Topçuoğlu Hamamları, diğer tarafında ise Muradiye hamamı var. Orta yaşlardaki Karslıların çocukluk anlarında bu hamamlar önemli bir yer tutuyor. Kıyı hamamları yıkıma terk edilmişken Kars'ta birkaç yıl düzenlenen uluslararası kültür sanat festivallerinde sergi mekânı olarak kullanıldı. Yine çay kıyısındaki Namık Kemal evi ise orijinal binanın kalıntıları üstüne modern üslupla kurulmuş. Bir süredir Aşıklar Derneği çalışmalarını burada sürdürüyor. Çay kıyısındaki ünlü İstihkam Parkı ise, yeşillikler içinde Kale'ye bakan seyirli bir mekân. Özellikle yaz geceleri geç saatlere kadar semaverde demlenmiş çay yudumlamak için en güzel yerlerden biri.

KARS KALESİ

Kars Çayı'nın kıyısından başlayarak yükselen bir tepenin üstündeki Kale, kesme bazalt taşından ustalıklı yapılmış güçlü bir istihkam. Kars'ı kuşbakışı seyreden ve şehrin simgesi haline gelen yapı, aslında bir içkale. Kazılarda bulunan bir yazıtta göre 1153 yılında Selçuklulara bağlı Melik İzzeddin'in emriyle veziri Firuz Akay tarafından yaptırılmış. İçkaleye açılan Su Kapısı, Kağızman Kapısı ve Behram Kapısı geçit vermezse, duvarların arkasına sızabilmek oldukça güçmüş. Ama yeryüzünde hiçbir kale yoktur ki koruduğu egemenlikleri sonsuza dek yaşatabilsin. Kars Kalesi de 1386'da Moğol akınları sırasında Timur tarafından yerle bir edilmiş.

III. Murat döneminde şehir yeniden inşa edilmiş. Bugün yerinde olmayan 27 kilometre uzunluğundaki muhteşem dış kale surları 220 burç ile desteklenmiş. İç Kale o dönemde onarılmış. Kalenin içinde 12.yy'dan kalma Celal Baba Türbesi, asker koğuşları, tabyalar, ahırlar, cephanelik ve mescit bulunuyor.

KİLİSELER, TÜRBELER, CAMİLER

Kalenin eteklerinde, Beylerbeyi Sarayının kalıntıları ile günümüzde Kümbet Camisi adıyla anılan Oniki Havariler Kilisesi görülüyor. Çan kulesi yıkılmış olan bu Kilise, silindirik yapısı, konik çatısıyla Kafkaslara özgü dini mimarinin önemli yapılarından biri. Hemen arkasındaki Evliya Camisi'nde Mevlana'nın saygıyla andığı Ebul Hasan Harakani'nin türbesi var. Kaleden bakınca bugün Fethiye Camisi olarak kullanılan, 1905 yılında yapılmış Aleksandr Nevski Kilisesi beton apartmanların arasından zorlukla seçiliyor.

FOTOGRAF: VEDAT AKÇAYÖZ

ÇARŞI PAZAR

Bugünkü Kars'ın çarşı pazarı ağırlıkla eski kentte. Kars kaşarının, Kars balının satıldığı dükkânlar sıkça karşınıza çıkıyor. Temiz ve özenle düzenlenmiş ortamlarda satış yapan kaşarcıların çoğu aynı zamanda üretici. Peynir konusunda oldukça geniş bilgileri var. Bildiklerini demli çay eşliğinde paylaşmaya her zaman hazırlar.

Kars peynirinden laf açılınca akla ilk kaşar gelir ama gravyerin, çeçil peynirinin hele küflü çeçilin kıymetini meraklısı bilir. Karslılar peynirciliği Malakanlar'dan öğrenmişler. İnançları nedeniyle silahı, şiddeti, askerliği reddettikleri için Rusyadan Kars'a sürgün geldikten sonra köyler kuran, tarım hayvancılık ve peynircilikle uğraşan bu halktan geriye silik izler ve halâ anlatılan güzel anılar kalmış.

Kars, uzak görünmesine ve daima soğuk bir kent duygusu vermesine rağmen aslında çok yakın ve çok sıcak. Bilen bilir ki mesafeler kilometreyle değil insan zihnindeki coğrafyaların çokluğu ve zenginliğiyle ölçülür. Biz nerede yaşıyor olursak olalım Kars en yakınıımızdaki kentlerden biri. Soğukluğuna gelince, o da herkesin kalbinin ısıyla ilgili bir konu. **MY**

FOTOGRAF: VEDAT AKÇAYÖZ

BİR KARS TATLISI: ELMA DOLMASI

Malzeme: 1 kg. elma, biraz ceviz içi, pudra şekeri, 1 yemek kaşığı sarıyağ (tereyağı) ve 1 su bardağı kadar su.

Yapılışı: Elmalar boyuna ortadan ikiye kesilerek ayrılır. Sebze dolmalarında olduğu gibi içleri oyularak çekirdekleri alınır. Elmaların oyulan kısmına ezilmiş ceviz içi ve pudra şekerinden alabildiği kadar konur. Yarım elmalar yüz yüze konarak kapatılır. Bir tencereye sıra ile ve üst üste dizilir. Üstlerine bir kaşık tereyağı ve bir bardak su ilave edilir. Kapağı kapatılıp hafif ateşte elmalar yumuşayınca kadar pişirilir. İsteğe göre sıcak veya soğuk servis yapılır.

FOTOGRAF: VEDAT AKÇAYÖZ

KARS KAZININ LEZZETİ

Oğullarına “kız istemeye” gidenler gelin adayının babasına sorarlarmış, “kızım kaz güttü mü?” Bu sorunun nedeni yumurtadan çıkan cücüğe bakma becerisine sahip olanın eşine de özen göstereceğine olan güvenmiş. Geleneksel kaz yetiştiriciliğinde evin genç kızı cücüğü gözetmede, anneler de kaz çobanlığı imcesinde uzmanlaşmışlar.

VECDİ SEViĞ

İSTANBUL Bostancı’da geçen çocukluğum sırasında komşumuzun beslediği birkaç kazın peşime düşüp kovalamasından korkardım, yumurtalarını ise afiyetle yerdim. Kaz etinin yenildiğini Çanakkaleli bir subayın yazdığı Aşçıbaşı kitabından geçen yüzyılın sonuna doğru öğrenmiştim. Muş’un Bulancak ilçesi 75. Alay’ın teğmenlerinden Mahmud Nedim bin Tosun, bekar arkadaşlarının da yararlanması için yazdığı Aşçıbaşı kitabında, tavuk dolmasını anlatırken, kaz ve ördeğin de dolmasının yapıldığını yazmış, bir uyarıda da bulunmuştu:

“Yalnız kaz ve ördek kış mevsimi ve karlı zamanda doldurulmalıdır. Zira kaz ve ördek etleri oldukça ağır olduğundan hiç olmazsa kesilip temizlendikten sonra yirmi dört saat olsun kar içinde bırakmak lazım gelir ki mezkur (sözkonusu) ağırlık defedilmiş olsun. Dolup kızarmak ameliyesi aynı kuzu gibi icra olunur (yapılır).”

Nâzım Hikmet’in kaz etinin önemini anlatan 1935 tarihli Orhan Selim imzalı yazısını da o günlerde okudum. Biga’da beş kiloluk kazların İstanbul’da bir kilo kemikli dana eti fiyatından alıcı bulamamasından yakınılıyordu. Mekânsal rastlantı ilgimi çekmişti, Mahmud Nedim bin Tosun Çanakkaleli idi, ancak boğazın Avrupa yakasındaki Kilitbahir köyündendi, Biga ise Marmara kıyısındaydı.

Acaba hangi atamız ilk kez ne zaman kaz yumurtasının ya da etinin lezzetine varmıştı. Bunu öğrenmem zaman alacaktı. İtiraf etmem gerekir ki, hep orta Avrupa derebeylerinin, Trakya’da Osmanlı padişahlarının törensel av partilerindeki yaban kazları gözümün önüne geliyordu.

Günümüzde de kazıları süren Çatalhöyük’te kaz ve ördek kemiklerinin bulunduğunu öğrendiğimde çok şaşır-

mıştım. Bulgular o dönemde yapılan avcılığın izleri olmalı diye düşündüm. Çatalhöyük kazısını başlatan Arkeolog James Mellaart’ın öğrencisi Ian Hodder’in, *Leoparın Öyküsü* kitabında yazdığı şu satırlar şaşkınlığımı bir kat daha artırdı:

“Yerleşim alanında bulunan, gerek kuluçkada kalmış gerekse kalmamış yumurtalar çok sayıdadır. Demek ki bu yerleşimde kuşlar da besleniyor ya da yetiştiriliyordu – bugüne dek rastlanan kuş yumurtası kabuklarında kazlarla ördekler tanımlanmıştır.”

Yolu Çatalhöyüğe düşenler kazı alanına yaklaşık 30 dakika uzaklıktaki kaz çiftliğini fark edeceklerdir. Konya’nın Çumra ilçesindeki bu çiftliğin bilinirliği tarihin ilk süt ürünü izine rastlanan Aksaray’ın Aşıklihöyük bitişindeki peynir üreten küçük mandıradan fazla değildir.

KAZ DENİNCE KARS

Kaz denilince ilk akla gelen Kars ilimizdir. Hele buraya gelip birkaç gün kaldıysanız artık kaz sever olmuştunuz demektir. Kafkas Üniversitesi'nden Seda Derinalp Çanakçı kente ziyaretini tamamlayanlara gezi izlenimlerini öğrenmek için sorular yönelmiş. Toplam 388 tren yolcusunun yarıya yakını önemsedikleri ilk beş gezi etkinliği arasında "yöresel lezzetleri tatma" eylemini göstermişler. "Kars denilince aklınıza gelen üç yöresel yiyeceği sayın" denince de her dört kişiden üçü "kaz" yanıtını vermiş.

Kars'a gidip kazın lezzetini herhangi bir nedenle tatmamış olsanız bile onun varlığını duyumsamamanız olanaksız. Kars'taki Kazak boylarından Karapapak'ların kaza düşkünlüğü "Karapapağın babasını öldür sana düşmanlık beslemez, kazını öldür sana kan davası güder" diye anlatılır. Kaz gütmenin özen isteyen bir iş olduğunu göstermek için erkek evlatlarına "kız istemeye" gidenlerin yakın geçmişe kadar "kızın kaz güttü mü?" diye sordukları söylenir. Bunun nedeni yumurtadan çıkan kazı üç günlük olduğunda ağzını süt vererek açan, onu evin en sıcak yerinde 15 gün süt ve şerbetle besleme özeni gösteren gelinin eşine de iyi bakacağına inanılmasıdır.

Geleneksel kaz yetiştiriciliğinde evin genç kızı, becerisini yumurtadan çıkış aşamasında sergilerken, yetişkin kadınların hüneri kaz gütmektir. Kaz çobanlığı yörede halen de imece yöntemiyle kadınlar tarafından sürdürülür. Üretimdeki imece, "kaz geceleri" sohbetiyle bir başka boyutta toplumsal yaşamın ayrılmaz parçası haline gelmiştir. Anadolu'nun birçok yöresinde yaren, sıra geces, kürsübaşı, velime geceleri, helva sohbetleri diye anılan erkek egemen dostluk ortamı Kars'ta kaz gecelerine dönüşürken, aileleri kadımlı erkekli bir araya getirmiş. İç göçle farklı kentlere yerleşen Karşlılar bu geleneklerini yeni yaşamlarına uyarlamayı da bilmişler. Büyük kentlerde katılımcı sayıları binleri bulan müzikli, eğlenceli kaz geceleri düzenlemeye başlamışlar.

KAZ BEREKETİ TEMSİL EDER

Kadınların halı ve kilim işlemelerinde, geleneksel giysilerden üç etekte kaz

*Kars'a gidip kazın lezzetini
herhangi bir nedenle
tatmamış olsanız bile onun
varlığını duyumsamamanız
olanaksız. Kars'taki Kazak
boylarından Karapapak'ların
kaza düşkünlüğü
"Karapapağın babasını öldür
sana düşmanlık beslemez,
kazını öldür sana kan davası
güder" diye anlatılır.*

ve kazayağı motifleri gözdedir. Bunun nedeni ise kazın bereketi ve iyi şans temsil etmesidir.

Yörede kaz motifine arkeolojik bulgularda rastlanmasının geçmişi 4 bin yıl gerilere gider. Kars doğumlu ve yöre arkeolojisinin uzman adı Prof. Dr. Oktay Belli, bu kanıtları, yörede kazın evcilleşmesi tarihinin günümüzde bilinen başlangıcı olarak gösterir. Benli, ev sahibini koruyucu niteliğini betimleyen resimlerin de "İnsanlar ile kazlar arasındaki sıcak ve samimi ilişkinin günümüzdekini aratmayacak düzeyde olduğunun" göstergesi kabul eder. Urartu kazılarında kale kapıları üzerindeki kanatları açıp savunma pozisyonuna geçmiş kaz betimlemeleri o günlerin anısını günümüze taşır.

Kazların savunma gücüne ilişkin bir öykü de Avrupa tarihinde vardır. Romalı tarihçi Livius, Roma'nın bir kaz sürüsünün günümüzden 2 bin 400 yıl önceki başarısını anlatır. Galyalıların gecenin karanlığında gizlice kente saldırdıklarını sezen kazlar bekçi ve köpekleri uyandırarak kentin düşman eline geçmesini önlerler.

Üç Silahşorlar'ın yazarı Alexandre Dumas, *Mutfak Sözlüğü* kitabında, Roma'nın kurtuluş öyküsünü anlattıktan sonra, Jül Sezar'ın Galya'yı fethinin ardından savaşa katılanların buldukları kazlarla ziyafet çekmelerinin ne denli ironi içerdiğini anımsatır. Kars'ta da uğruna kanatlarını siper ettikleri insanlar tarafından yaşamları sonlandırılıp

kızartılarak şölen sofralarını süsleyen kazları düşününce garipsenen hareketleri yansıtan mecazların "kaz" sözcüğü ile başlatılma nedeni daha kolay anlaşılır.

Sezar'ın Romalı askerlerle birlikte kaz eti yemenin tadına varmasından 800 yıl önce, Asur Kralı Assurnasirpal'in sarayının açılışına katılan binlerce kişiye verdiği ziyafetin menüsünde bol koyun ve kuzunun yanı sıra 500 adet de kaz vardır. Kars civarında da o tarihlerdeki ziyafet menülerinde kazın adına rastlanıyor mu idi?. Prof. Belli'nin anlatımıyla, Urartu krallığının "Kuzey ve doğudan bir çekirge sürüsü gibi gelen İskitler tarafından yıkılması ve yerleşim merkezlerinin acımasız şekilde tahrip edilmesi," günümüze kalan çivi yazıların da henüz çözümlenememiş olması bu konuda bilgi sahibi olmayı olanaksız kılıyor.

Kazın savunma öyküleri, Anadolu'da yaygın kaz dövüşleriyle bütünlük kazanır. Hemen her eserinde lezzetin izine rastladığımız Refik Halit Karay, Birinci Dünya Savaşı'nda siyasi sürgün olarak Çorum'da bulunduğu dönemde kaz dövüşleri izlemiş, dövüşçülerle bir araya gelmiş, edindiği izlenimlerden "Küs Ömer" öyküsü doğmuştur. Çorum'da geçirdiği ve "zor günler" diye andığı dönemde de lezzeti yaşamının merkezine oturtmasını bilen Karay, tadına vardığı kaz kızartmasını sonraki yıllarda Şeftali Bahçeleri öyküsündeki karakterlerden Agah Efendi'nin yaşamına yansıtmıştır.

Geçmişte kazın genel olarak kesilmesinden sonra hemen kullanıldığı sanılıyor. Ancak Orta Çağın derebeylik yaşamında soyluların yaban kazlarını vurduktan sonra lezzetini artırmak, yağını hafifletmek üzere eti çürüterek kullandıkları biliniyor.

Aynı yıllarda Orta Avrupa kentlerinde üstünlük gösterisi niteliği taşıyan büyük ziyafetlerde, günümüzde insanı hayrete düşüren bir kebab türünde yaban kazı kullanılırdı. Avlanan en büyük hayvanın içi temizlenir, ondan bir küçük ve daha körpe av ürününün içine büyükten küçüğe aralarında yaban kazının da bulunduğu kanatlı hayvanlar yerleştirilir ve bu matruşka görünümlü av ganimeti devasa ateşin ortasında çevrilerek pişirilirdi.

KAZ BUĞULAMA

Kars'ta kaz buğulama yemeği yapım yöntemi olarak Orta Çağ'da yapıldığı söylenen bu kebabı andırır. Oktay Belli'nin *Her Yönüyle Ani* kitabındaki anlatımına göre, küçükbaş bir hayvanın iškembesi, parçalanmadan ters çevrilir, temizlenir, yırtık yerleri varsa özenle dikilir, yarım el kadar parçalara ayrılan kurutulmuş kaz eti, iškembenin içine ortadan ikiye bölünmüş patateslerle birlikte doldurulur, tuz eklenir. İşkembeye, el ile bir çömlek veya güveç biçimi verilir, yakılan tandırın içinde kor haline getirilen ateşin ortasına yerleştirilir, iki saat sonra iškembe açılır, içi bir tepsiye dökülür, servise hazırır.

Kars mutfak geleneğinde saklama yöntemi olarak kurutma ve tuzlama işlemi yaygındır. Balkanların et kurusu, İç Anadolu'nun çemensiz pastırma üretim biçimi Kars'ta kaz eti için uygulanır.

Kazın yumurtadan çıkmasından kesimlik hale gelmesine kadar geçen süre 6-8 ay arasında değişir. 100 gram civarındaki cüçük olarak adlandırılan kaz yavruları büyüyüp 3-5 kiloya geldikten, yılın ilk karını tattıktan sonra kesilir, kar atılan sıcak suda tüyleri yo-

lunarak temizlenir. Tuzlanır, ardından da geleneksel yöntemlerle açık havada kurutulur.

Kazın taze olarak pişirildiği de olur ama Kars kazı denilince ilk akla gelen kurutulmuşudur. Her yörede nem, ısı ve güneşli gün faktörlerinin birlikte Kars çevresindeki lezzetle uyumlu kuru kaz üretimine elverişli olmadığı kabul edilir. Bu nedenle de birçok yörede kaz kesildikten sonra uzun süre bekletilmeden pişirilir ya da dondurularak saklanır. Taze kesim kaz terbiye edilerek de pişirilecek olsa en uygun kesim zamanı kış başlangıcıdır.

Kaz eti katılarak üretilen onlarca lezzet var. Bunlardan en yaygın ve geleneksel olanına "tandırda kaz çekmesi" adı verilir. Binlerce yıldır insan yaşamında yeri olan tandırda oluşturulan dostluk damak şenlendirecektir. Tandırın içinde yakılan ateşin kor haline gelmesi beklenir. Sonra geniş ağızlı bir çömlek içine ayıklanmış ve yıkanmış bulgur konulur, su eklenir ve tandırın dibine yerleştirilir. En eski döneme tarihlenmiş bulgur kalıntısının da Urartu medeniyeti araştırmaları sırasında bulunduğunu bilenler tarihte yolculuğa çıkmaya hazırdılar. Şimdi sıra demir bir çubuğa geçirilmiş olan kurutulmuş

kazın çömleğin üzerine gelecek biçimde tandıra sallandırılmasındadır. Artık tandırın saç kapağı kapatılıp, çevresi çamurla sıvanmalı 2,5-3 saat sabırla beklemelidir.

Süre dolunca tandır açılır, bulgur pilavı geniş bir tepsiye boşaltılır, pişen kaz eti de parçalanarak üzerine yerleştirilir. Yöresel tandır ekmeği ya da lavaşla servise sunulur. Kurutulmuş, erik, üzüm ya da kayısının en yakın kaynaktan alınan suyla pişirildiği hoşaf da sofradaysa ziyafet başlayabilir.

Böyle bir ziyafetin ardından yöresel "maçlı helva", asude ya da pekmezli helva yiyebilirsiniz. Sevgi Soysal'ın öyküye adını veren üç çocuklu kahramanı *Tante Rosa*'nın sık pişirdiği kaz kızartmasının ardından elma pastası yiyip kahve içtiğini düşleyip, güzel bir kahveyle de yetinebilirsiniz.

Mezopotamya ve tüm Anadolu'da tarihi geçmişi 10 bin yıla aşan tandırın son dönemlerde günlük yaşamımızdan uzaklaşıyor olması fırında pişirmeyi gözde hale getirdi. Hızlı yaşam, pişirme süresini kısaltma yolları arayışlarını özendirirken, kaz yapımında da önce haşlama, sonra fırınlama yöntemi tercih edilmeye başlandı. Fırından çıkan kazı, suyuna pişirilmiş bulgur pilavıyla yemek, tandırda pişen kadar olmasa da damağınızda iz bırakacaktır.

Nohutlu ya da patatesli kaz yahnisi bir kazla daha çok kişiyi doyurmak için tercih edilen bir yöntemdir. Ama tandırda pişirme olanağınız bulunmadığı zamanlarda şöleninizi kaz dolmasıyla taçlandırmak sofradakileri mutlu edecektir.

Bunun için yine kazı haşlamanız, suyuna, kazın ciğer ve yüreğini kullanarak, kuş üzümlü, çam fıstıklı, ince kıyım kavrulmuş soğanlı iç pilavınızı hazırlamanız gerekecektir. Tabii burada tarihi malzemeniz bulguru kilerde bırakıp güzel bir pirinç kullanmanızda yarar vardır. Kaz doldurup fırında pişirmek zor gelirse siz de Karacaoğlan'ın dizelerini düşünün ve başka bir pişirme yöntemi deneyin:

"Bir aşım olsa da doldursa kazı
Türlü nimetlerle güldürse bizi
Öğlen teke akşam kuzu
Sabah kaymakla bal ister gönlüm." ^{my}

Karşı kıyıda köklere yolculuk **Midilli Adası**

FERİDE **EROĞLU**

Büyük dedemiz Süleyman Sakallı, Rum komşusunun canlarının tehlikede olduğu uyarısı üzerine ailesini toparlayıp balıkçı sandalları ile kaçmış Midilli Adası'ndan. Önce babamızın doğduğu Adatepe'de Rumlardan kalma evlere yerleşmişler, sonra da Küçükkuuyu'da yeni evler yapmışlar kendilerine. Midilli Adası'na gitmek, karşı kıyıda olmak garip bir duygu...

BAZI yolculuklar yolcuyla mekânın ötesine geçirip zamanın derinliğinde dolaştırır, yeni bir yerde hoş geziler, keşifler yapılırken anılar galerisinde uzak geçmişin kapıları da açılır. Babaannemizin doğduğu, atalarımızın uyuduğu topraklara, Midilli Adası'na gidişimiz böylesi bir yolculuktaki bizim için.

Midilli Adası ile Küçükkuuyu Ege Denizi'nin kuzeyinde, karşılıklı iki yakadan bakarlar birbirlerine. Ada'da babaannem doğmuş, Küçükkuuyu'da ben ve kız kardeşlerim. İki yakada yaşayan insanların anıları, acıları, rüyaları, özlemleri, hüznüleri zamanın ve denizin dalgalarıyla hemhâl olmuş.

Babaannemin beş yaşında ayrılmak zorunda kaldığı Midilli Adası'na gidebil-

diğimde elli yaşındaydım. Yunanistan'a yeşil pasaportla, vize almadan gitmek mümkün olunca ve İstanbul'dan *Hari Om Yoga* Midilli'de bir haftalık yoga tatili sununca fırsatı kaçırmadık. Çocukluğumuzdan beri karşıda görüp silüetini ezberlediğimiz, sakin havalarda binalarını, ışıklarını görebildiğimiz kıyılara, büyüklerimizden öykülerini dinlediğimiz Midilli Adası'na yolculuk zamanıydı.

15 Temmuz 2012 tarihinde başlayan bir haftalık gezimizde Ayvalık'tan adanın resmi belediyesi *Mytilini*'ye feribotla gidişimiz yaklaşık bir buçuk saat sürdü. Oradan, kiraladığımız arabalarla yine bir buçuk saatlik yolculuk sonrası *Molyvos*'a geldik. Konaklama yerimiz burada, pansiyona çevrilmiş temiz, şirin, eski bir taş evdi.

MOLYVOS SOKAKLARINDA

UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne kayıtlı olan *Molyvos* (Mithymna) adanın kültür ve turizm başkenti. Küçük bir dağın tepesine kurulmuş, en tepede orta çağdan kalma Bizanslıların inşa ettiği, Osmanlıların da izleri bulunan bir kale var. Kalede sonuncusu 2019 yılının ağustos ayında olmak üzere beş kez Uluslararası Müzik Festivali düzenlenmiş. Sahildeki *Olive Press Hotel* eski bir zeytinyağı fabrikasından dönüştürülmüş, bizim için yabancı değil, Küçükkuuyulu Ayşe Ablanın ailesine aitmiş zamanında. *Molyvos*'un yokuşları, dar sokakları merkezde araba trafiğini büyük ölçüde imkânsız kılıyor, motosiklet başlıca ulaşım aracı. Plajları Mavi Bayraklı. Çocukluğumuzun Küçükkuuyusu'na çok benziyor. Coğrafya aynı; zeytin ağaçları, taş evler, deniz, girintili çıkıntılı sahil şeridi, virajlı yollar. Kalabalığın, gürültünün içinden sakinliğe geçişin hoşluğu var bu yanda. Suyun iki yanı nasıl da farklı 'gelişmiş'. Bizim taraf çirkin beton bloklar, yazlık siteler, kalabalık, çekirdek çitleyip yerlere atan, bağırarak konuşan insanlar topluluğu, korna sesleri, herkesin kafasına göre çalabildiği her türden gürültülü müzik. Bu tarafta ise huzur ve dinginlik hâkim. Gece ışıklandırması yıldızları izlemeye izin verecek kadar yumuşak. Bizim tarafta geceleri ortalık gündüz gibi aydınlık, floresanların ışıkları yıldızların pırıltılarını söndürüyor.

Limanda irili ufaklı bir dizi taverna, restoran var. Bir gece dört kişi gittiğimiz, kapısı deniz feneri boyalı restoranda bol mezeli, balıklı, şaraplı soframız için kırkbeş Euro hesap ödedik. Sonraki yıllarda gidenler fiyatların iki üç kat arttığını söylediler. O dönemde Avrupa Birliği'nin (AB) müsrif ve şımarık çocuğu olarak görülen

Yunanistan'ın AB ile ilişkileri limoniydi. AB dışındaki ülkelerin vatandaşlarına vize işlemlerinin kolaylaştırılmasından sonra Yunan adalarına gelen Türk ziyaretçilerin sayısı artmış, diğer turistik yerlerde olduğu gibi Midilli Adası'nda da Avrupalı turistler azalmıştı. Restoran sahibi hanım sohbetimizde, üniversitede okuyan çocuklarının geleceği için kaygılandığından, önlerini göremediklerinden söz etmişti. "Aldırmaym, dayanm krize, diğer Avrupalılar gelmezse bile biz Türkler geliriz." dediğimde Türklerin hep aynı tepkiyi verdiğini, bu desteğin onları mutlu ettiğini söylemişti.

Adada yemekler çok tanıdık bizim için. Deniz ürünleri ile zeytinyağlı yemek ve mezelerin hâkim olduğu tipik Ege mutfağı. *Molyvos*'da gezi ekibiyle birlikte gittiğimiz *Betty's Restaurant*'teki kral sofrası anılmadan geçilemez. Soframızda mezeleri koyacak, midelerimizde yediklerimizi alacak yer kalmadı ama tadına doyamadık lezzetlerin. Taze asma yaprağından sarma, peynir kızartması (sahanaki), kabak çiçeği kızartması, kalamar, karides, ahtapot ızgara, kabaklı, patlıcanlı salatalar, kabak böreği ve daha bir sürü muhteşem meze yağmur gibi yağdı masamıza. Restoran duvarında *Adatepe* Refika'nın resmine rastlamak hoş bir sürpriz oldu. Betty'e sorduğumda

fotoğraftaki güzel kadının adının *Anna Maria* olduğunu, geldiğinde resmi orada bulduğunu, Türkiye'den gelme, herkesin aşık olduğu güzeller güzeli bir Rum kadın olduğunun söylendiğini anlattı. *Adatepe Zeytinyağları*'nın fotoğrafını ürünlerinde kullandığı *Refika*... Hangi öykülerin, maceraların, acıların kahramanıydı acaba?

Küçükkuuyu'daki yazlık *Uçan Sineması* tarihe karışalı yıllar oldu ama *Molyvos*'un yazlık sinemasında her gece yeni bir film gösterimdeydi. Bir akşam küçük bir meydanda kasaba orkestrasınca verilen harika bir konsere denk geldik. Ne de olsa yıllardır Yunan televizyonlarının yayınlarında buzukinin içime işleyen sesini içitmeye alışkın kulaklarım.

Sokaklarda, çarşıda gördüğüm yüzleri kendi memleketimdeki insanlara benzetip durdum, "Aaa, sanki *Zehra Hanım Teyze*... Bak bak, *Esmâ Teyze*'ye ne kadar da benziyor." Sokaklar, evler çocukluğumun *Küçükkuuyusu*'su. Arnavut kaldırımı sokaklar, zeytin ağaçları arasında güzelim kırmızı kiremit çatılı taş evler.

Molyvos'ta kaldığımız pansiyonun yakınındaki, günlük alışverişlerimizi yaptığımız küçük marketin sahibinin jesti de unutulmazdı. Ayrılacağımız gün, son alışveriş olarak yerel bir şarap karafı aldım. Paketlemeyi bitirdikten

sonra bir kese kağıdına dört tane armut koyarak uzattı bana gözlerinin içi gülerken, eliyle kendini işaret ederken Yunanca bir şeyler söylüyordu. Sözcükleri anlamama gerek yoktu, armutları kendi bahçesinden topladığını söylüyordu tabii. O bakışlar, duruş, hâl öyle tanıdık ki biraz babam, biraz amcam, *Küçükkuyu*'nun cömert, zengin gönüllü eskileri...

Ada hakkındaki broşürlerde *Midilli* tarihini dönemlere ayırırken Türk işgalinden söz ettiğini görünce bir garip oldum. "Aaaa, asıl sizsiniz işgalci" demek geldi içimden:-) "Yıllarca yan yana, güzel güzel yaşayıp gitmedik mi biz?" Sonra durdum, bilemedim. Onların tarafından bakınca farklı görünüyor belli ki.

KARŞIDAKİ MIDİLLİ SİLÜETİ

Uzun yıllar önceydi, daha *Küçükkuyu* turizm talanına uğramamış, Yunanistan ile savaşırsak savaş gemileri kullanabilirdi diye evimizin önü yüz metre betonla doldurulup devasa büyüklükte bir liman yapılmamış henüz, bahçemizden denize atlıyoruz. Hatta deniz sıklıkla bahçe duvarımızı yıkıyor ve yeniden inşa ediyoruz duvarı. Balkonda akşam yemeğimizi yerken radyoda Türk Sanat Müziği çalıyor, Zeki Müren mi acaba? Sonra araya Rumca bir şarkı giriyor bel-

ki. Yayınların birbirine karıştığı zamanlar. Daha TRT uzun yayına başlamamış, çoğunluk Yunan televizyonlarını izliyoruz. "Kalisperasas Kiriyoş Kikiriis / İyi akşamlar bayanlar, baylar" diye başlıyor haberleri. Bayılıyorum bu kelimelerdeki tınıya. *Küçükkuyu*'da Midilli'den, Girit'ten gelenler, muhacirler çoğunlukta zaten, kulaklarımız alışık. Girit'ten gelenler biraz kırık bir Türkçe ile konuşur, aralarında da Rumca anlaşılardı. Diller gibi denizin üzerindeki de karışırdı birbirine. Denizin fırtınalı zamanında ipini koparıp bizim sulara sürüklenen, üzerinde Yunanca yazılar bulunan bir sandal hatırlarım. Jandarma kullanmıştı bir dönem sandalı.

O zamanlar bizim de ana caddemiz ve sokaklarımız Arnavut kaldırımıydı. Kadınlar yüksek topuklu ayakkabılarıyla yürümekte zorlanır, söylenip dururlardı. Biz çocuklar arkalarından gülerdik sarsak adımlarına. Midilli Adası pırıl pırıl uzanır karşımızda. O yaz gecesi balkonda kurulu soframızda, her zamanki yerimde, babamın yanındaki sandalyede oturuyor, rakısını yudumlayışını izliyorum. Radyoda çalan şarkıdan mı açıldı konu acaba? Babama dedim ki "Gitsek ya baba biz de Midilli'ye, babaannemin geldiği yerleri, doğduğu köyü görsek." Baktı bana, arkasında ne olduğunu bilemediğim bakışlarla. "Olur kızım." dedi, "gideriz

biz de bir gün". Yıllar uçtu gitti sonra. Hiç gelemedi babam buralara. Onun sağlığında böyle kolay değildi gelip gitmek. *Kapı*'de yürürken bir ayağımın adımlarını babam için attım ben de, gönlümde getirdim onu buralara.

KARŞI KIYIDA OLMAK

Kapı'de kahveci Dimitri ile o Rumca, biz yarı Türkçe, yarı İngilizce anlaşmaya çalışırken ailemizin soyadını sorup da "Sakallı" cevabını alınca gözlerinin içi gülerken "Sakallı bahçe" dedi. Bahçenin yerini gösterdiler sonra. Büyük dedenin bahçesi öylece duruyor orada, yabancı otlar bürümüş, içindeki bitkiler büyümüş de büyümüş, girilemiyor bile. Küçük bir su kanalı var yanından geçen, babaannem mutlaka oynamıştır buralarda. Büyük dedemin ayakları dolaşmıştır toprağın üzerinde, küçük meydanadaki çınarın altında kahvesini yudumlamış, arkadaşlarıyla tavla oynamıştır. Eski tarihi çeşmeden su içmişlerdir.

"Türklerden kalan mezar var mı?" diye sordum merakla ve büyükleri ziyaret etme hevesiyle. Mezarlıkların yıkıldığını, tahrip edildiğini söyledi Barba Dimitri. Naifliğime gülümsedim sonra kendi kendime. Sanki bizim oralarda, Adatepe'de Rumlardan kalan mezarlık var mı ki? Nasıl bir cinnet hâlidir bu mezarlarına bile katlanamazsın yıllarca yan yana yaşadığın, birlikte yiyip içtiğin, aynı kahvede yan yana oturduğun komşularının? İnsanın bu cinneti ne zaman biter, yüz yıl önce yaşananlar neden bugün orada, burada tekrarlanır durur, neden ders alınmaz acılardan? Neden bunca zordur barış içinde bir arada yaşamak? Ayrılanlar özlememir birbirini, geride bıraktıklarını?

Suyun öte yanında, karşı kıyıda olmak garip bir duygu. Büyük dedemin gözleriyle görmeyi denedim adadan karşı kıyıya bakarken. Doğduğu toprakları terk etmek zorunda kalmadan önce karşı kıyıya bakarken ne hissediyordu acaba?

Büyük dedemiz Süleyman Sakallı heybetli bir adammış, Rum komşusunun canlarının tehlikede olduğu uyarısı üzerine ailesini toparlayıp balıkçı sandalları ile kaçmışlar Midilli Ada-

s'ndan. Nasıl büyük işler yaptığını, ailesine yeni bir hayat kurduğunu, sertliği nedeniyle ondan nasıl çekindiklerini dinlerdik büyüklerimizden. Önce babamızın doğduğu Adatepe'de Rumlardan kalma evlere yerleşmişler, sonra da Küçükkuuyu'da yeni evler yapmışlar kendilerine. Sakallı, bir zeytinyağı fabrikası ile bir cami ve çeşme yaptırmış, dağlardan içme suyu getirmiş Küçükkuuyu'ya. Yerleşmiş, kök salmışlar. Biz, torununun çocukları adaya dair *Kapya Köyü*'nden geldiklerini, köy meydanında koca bir çınar ağacı olduğunu, adadan ayrıldıklarında babaannemin beş yaşında olduğunu bildirdik sadece. Yetişemedik konuştukları zamanlara, çok da anlatılmazdı sanki geride bırakılan topraklarda yaşananlar. Adadan gelme birkaç parça antika eşya aktarılmıştı geleceğe, bir de genetik duygusal hafızalarda kuşaktan kuşağa aktarılan hüznün ve özlem duygusu.

Kapı'deki bahçeyi görünce Küçükkuuyu'daki 'Sakallı Bahçesi'nin hikmetini de anladık. Uçsuz bucaksız, dillere destan bir bahçe yapmıştı kendine yeni yurdunda Süleyman Sakallı. İçinde her çeşit sebzenin, meyvenin yetiştiği, beni ilk kez ata bindirdikleri, çocukluğumuzun büyümlü bahçesi. Küçükkuuyu'daki bahçesinde gezinirken *Kapı*'deki bahçesi gözünde tütmüş müdür acaba? Yeni bahçe eskisini geride bırakmanın hüznünü bir nebze gidermiş midir? Ben evimdeki çiçekleri bırakıp tatile giderken gözüm arkada kalıyor, o da merak etmiş midir bahçesini? Şimdi *Kapı*'deki bahçesini yabani otlar bürümüş, Küçükkuuyu'daki bahçesi ise parsellendi, yerleşime açıldı, üzerine bir mahalle oturtuldu. Ne meyveler kaldı geride ne de ağaçlar. Adını taşıyan ana caddeden başka cami ve çeşme kaldı sadece ondan, Küçükkuuyu'ya yadigar.

Doğup büyüdüğümüz topraklarda 'gelişme' devam ediyor; beton, denizimizi ve zeytinliklerimizi elimizden alıyor sürekli. İnsanların yılda sadece on beş gün oturacakları yazlık sitelerle, plansız, zeytinlikler talan edilerek, obez bir çocuk gibi büyüyen, artık sokaklarında gezinenleri hiç tanımadığım Küçükkuuyu hüznümüzü ve geçmişe özlem duygumuzu büyütüyor.

ADADA 1 HAFTADA GEZDİĞİMİZ YERLER

- ◆ Eftalau, Molyvos'un 4 km kuzeydoğusunda, plajı ve kaplıcası ile biliniyor. Mavi Bayraklı plajı bizdeki Olimpos sahilini andırıyor. Şnorkelle uzun bir gezi yaptım su altında gözlerime ziyafet çekmek için. Yıllardır kendi sularımızda göremediğim ebatta ve renklerde balıklar, deniz kabukları gördüm. Sahildeki küçük, teraslı lokantada muhteşem kalamar ızgara ve kabak çiçeği kızartması yedik.
- ◆ Anoxas'ın güzel sahilinde denize girip sonrasında etrafı yeşilliklerle çevrili ve uzun bir plajı olan Petra'yı gezdik. Petra, Yunanca'da taş veya kaya anlamına geliyor. Köy, adını ortasında bulunan 40 metre yüksekliğindeki kayadan almış. Kayanın üzerinde de 114 basamak çıkarak erişilen Meryem Ana Kilisesi bulunuyor. Hemen yakınındaki onyedinci yüzyıldan kalma Saint Nicholas Kilisesi de etkileyici. Akşam arabalarımızla tepeye tırmanıp Petri'de harika gün batımı eşliğinde yine mükellef bir akşam yemeği yedik. Nihayet sakızlı Uzo, ev şarabı ve sirtaki. Restoranın garsonu acemi sirtaki denemelerimize gülümseyip harika bir zeybek sergiledi bize.
- ◆ Skala Sikamineas, küçük bir balıkçı köyü. Tepedeki, Küçükkuuyu'dan sevgili Behçet Bey Amca'mızın doğduğu Sikamineas Köyü'nün sahili aslında. Molyvos'tan arabayla çıkıp sahil boyunca zeytinlikler arasında 14 km katederek toprak yollardan ulaştık oraya. Balıkçı barınağı kenarında güzel tavernalar, restoranlar var. Midilli doğumlu yazar Stratis Mirivillis'in 1922'de Anadolu'dan göç eden genç bir kız ile limanın köşesinde, kayaların üstündeki küçük beyaz kilisede bulunan ve limanı koruduğuna inanılan deniz kızı şeklindeki gizemli Meryem Ana ikonunun öyküsünü anlattığı Mermaid Madonna kitabı ile ünlü. Oradan aldığım tahta üzerine boyanmış denizkızı evimin duvarından bana bakıyor şimdi.
- ◆ Eressos / Sigrı yakınlarında Midilli Taşlaşmış Orman Doğal Tarih Müzesi'ni (Natural History Museum of the Lesvos Petrified Forest) gezdik. Yirmi milyon yıl önceki volkanik faaliyetler sonucunda çam, gürgen, çınar, palmiye ağaçlarının yer aldığı ormanlık alandaki ağaçlar bir dizi kimyasal etkileşimle taş haline gelmişler. Hepsi birbirinden etkileyici, rengârenk taşlaşmış ağaçlar adanın özgün mirası. Geçtiğimiz ocak ayında Yunan bilim insanları bir yol çalışması sırasında dalları ve kökleri hâlâ üzerinde olan 20 milyon yıllık bir ağaç fosili daha bulduklarını açıkladı.
- ◆ Skala Eressos, İsa'dan önce yedinci yüzyıl sonu ile altıncı yüzyıl başlarında yaşadığı tahmin edilen şair Sappho'nun doğum yeri ve toplumsal kalıpların dışındaki kadınlar için önemli bir ziyaret merkezi. Pirinç taneleri gibi ince, gri renkli ve vücuda yapışmayan kumları, denizinin temizliği ile ünlü. Üç kilometrelik kumsalı, barları, restoranları, heykelleri ile karşıladı bizi. Ahtapotlar çamaşır kurutur gibi iplerde asılı. Taze balık ve deniz ürünlerinin tadına bakmadan geçilemiyor. Osho'nun takipçilerinin işlettiği vejetaryen restoran Zorba The Buddha gidilmeye değer.
- ◆ Kapi, Molyvos'tan 25 km uzaklıkta bir köy, Petra'dan Sykaminea'ya giderken yol üzerinde. Adını vaktiyle adada yaşayan Türklerin yetiştirdiği bir tütün markası olan "kapes" den almış. Turistik açıdan özgün bir yer değil aslında. Bizim için bu gezinin geçmişe yolculuk kısmını temsil ediyor. Kapya bildirdik adını bu köyün, aslında Molyvos'u Molva, Skaminias'ı da İskamya. Bu adadaki her köyün adı bizim oralarda farklı söylenir. Kapi, ailemizin üç kuşak ötesinin, büyük dedemin, babaannemin memleketi.

MÜBADELE ANITI

Kaderin bir göz kırpması belki, biz Midilli'ye doğru yol alırken aynı saatlerde, Küçükkuşu'da mübadelenin yüzüncü yılı anısına Yunanlılar ve Türkler birlikte Türkiye'nin ilk Mübadele Anıtı'nı açıyorlardı. Küçükkuşu'nun kurucuları arasında sayılan Girit ve Midilli mübadillerinin Küçükkuşu'da karaya çıktıkları ilk noktaya yapılan anıt bir aileyi temsil ediyor. Babanın elinde tahtadan yapılmış bir valiz, annenin kucagında ve elinde bir çocuğu ile Türkiye'ye gelişini ifade eden anıtın ön kısmında ise denizin dalgaları yer alıyor.

Yıllar alan uğraşlardan sonra, 28 Mayıs 2018 tarihinde Küçükkuşu'dan Midilli'nin Petra Limanı'na feribot seferleri başlatıldı. Pandemi öncesinde havanın durumuna göre Mayıs sonu ile Eylül sonu arasında her gün, gidiş-dönüş yetişkin fiyatı 30 Euro'ya adaya gidilebiliyordu. Küçükkuşu'da ellerinde alışveriş çantaları ile Yunanlıları görmeye başlamıştık. Şimdi sınırlarımız pandemi nedeniyle belirsiz bir tarihe kadar kapalı. Limandaki gümrük binası ıssız ve yalnız, öylece bekliyor. Biz ada ile denizin iki yanından bakışmaya

devam ediyoruz yine.

Büyük bir heyecanla gittiğimiz Midilli Adası'na bir daha gitmek kismet olmadı. Ayrılırken yine gelmeyi, Molyvos civarında bir ev kiralayıp adada bir ay kalmayı, doya doya gezmeyi, insanlarıyla sohbet edebilmeyi hayal etmiştim. Babaannemin doğduğu topraklara gitmek çocukluğumun Küçükkuşu'suna dönmekti aynı zamanda, hüznü iki kat. Her sabah şefkatli parmaklarıyla uzun saçlarımı hiç acıtmadan öre-

rek beni okula gönderen babaannem, doğduğun topraklardan sesler, kokular, şarkılar getirmiştin sana dönüşte. Yukarılarda bir yerlerde gülümsedin mi acaba? 'Sakalli Bahçe'den mezarına getirdiğimiz toprakta anıların yeşerdi mi? MY

Pere Lachaise: Ölümün sanatla randevusu

Dünyanın en 'turistik' mezarlığı!

ARZU ÇAKIR MORİN

Pere Lachaise, "dünyanın en çok ziyaret edilen, en prestijli" mezarlığı. Her yıl, 3,5 milyon ziyaretçi buraya geliyor. Birçok değerli sanatçının son adresi burası. Honoré de Balzac, Marcel Proust, Oscar Wilde, Maria Callas, Jim Morrison, Edith Piaf, Modigliani, Delacroix, Gericaut... Türkiye'den de şarkıcı Ahmet Kaya ve yönetmen Yılmaz Güney'in mezarları burada.

PARIS'İN en önemli mekanlarından birisi de hiç kuşkusuz Pere Lachaise Mezarlığı. Şöhretini, binlerce ünlü ismin "son adresi" olmasından alan Pere Lachaise, "dünyanın en çok ziyaret edilen, en prestijli" mezarlığı. Yalnızca Fransız sanatçı, yazar, düşünür, asker ve politikacı değil, Paris'te sanat ve özgürlük arayan dünyaca ünlü pek çok ismin son adresini görmek için her yıl, 3,5 milyon ziyaretçi buraya geliyor.

"Son adres" diyorum çünkü, Pere Lachaise'e girdiğiniz zaman sanki yüzyıllar öncesinde var olan ve bugüne kadar ayakta kalmayı başarmış bir kente girdiğiniz hissine kapılıyorsunuz. Fransızlar'ın Mont Saint-Michel ya da Carcassonne, İtalyanlar'ın San Gimignano kentleri gibi, yüzyıllar öncesinden hiç bozulmadan gelip, başını bu yüzyıla uzatabilen bir kent edasında. Özellikle 19 ve 20'inci yüzyıl başında yapılan mezarların neo-gotik ve klasik şapelleri, sanki tek kişilik küçük evleri andırıyor.

Paris'in kuzey doğusunda, Boulevard de Menilmontant boyunca uzanan mezarlık, 1804'te kuruluyor. 'Mezarlığın ilk sakini, 1804 yılında gömülen Adelaide Paillard de Villeneuve adında 5 yaşında küçük bir kız çocuğu. Adını 14. Louis'nin hizmetindeki rahip François d'Aix de La Chaise'den alıyor. İlk yıl sadece 13 mezar yeri açılıyor. Yoksul işçi sınıfının yaşadığı bir mahallede kurulan mezarlığa önceleri kimse gömülmek istemiyor. Ancak Moliere ve Jean de La Fontaine'in mezarlarının 1817'de buraya nakledilmesi her şeyi değiştiriyor. Bir anda kıymetlenen mezarlıkta, 1830'a gelindiğinde, mezar sayısı 30 bini aşıyor. Bugün 44 hektar üzerinde 70 bini aşkın mezar var.

Pere-Lachaise'i ziyaret gerçekten türünün dünyadaki tek örneği. Dünyanın hiçbir yerinde bu kadar ünlü ağırlayan başka bir mezarlık olmadığı gibi birçok özelliğiyle mezarlıktan çok bir "açık hava müzesi". Daha ana kapıdan girer girmez, 217 yıllık tarihe tanıklık eden, tarihin en önemli isimlerinin ruhlarına ev sahipliği yapan dokunaklı, duygusal, nostalji dolu bir atmosfer sizi sarıyor.

**EN ÇILGIN ZİYARETÇİLER
JIM MORRISON'UN**

Politikacılar, yazarlar, oyuncular, şarkıcılar, bilim insanları, direnişçiler, askerler ve daha nice ünlü ya da ünsüz isim bir arada... Fransız edebiyatından Molière, Jean de La Fontaine, Honoré de Balzac, Paul Elouard, Marcel Proust, Guillaume Apollinaire, Alphonse Daudet, Alfred de Musset veya İrlandalı yazar Oscar Wilde; şarkıcılar Maria Callas, Jim Morrison, Edith Piaf, Alain Bashung, Michel Delpech, Mano Solo, Georges Moustaki, Henri Salvador; klasik besteciler Georges Bisset, Frederic Chopin, Bellini; sinemanın babası Georges Melies, Yves Montand, Simone Signoret; ressamalar Modigliani, Delacroix, Gericaut, Pissaro... Türkiyeden de şarkıcı Ahmet Kaya, yönetmen Yılmaz Güney ve Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından gazeteci Uğur Hüküm'ün mezarları burada.

Mezarlığa girdiğinizde bu kadar geniş bir alanla karşılaşmayı beklemiyorsunuz. Ağır adımlarla bir kenti dolaşır, bir mahalleden diğerine gezinir gibi; uzayan taş arnavut kaldırımları, tırmanan patikaları, iniş ve yokuşları arşınladıkça büyüklüğünü kavriyorsunuz.

Père-Lachaise mezarlığı, bir İngiliz gezinti parkının tüm zengin özelliklerini, derin bir "anma" mekanının özellikleriyle harmanlayan, cenazeyi doğayla ve sanatla buluşturan benzersiz bir tasarıma sahip. "Cenaze sanatının" olası tüm

stilllerini gözlemlemek için de buraya gelebilirsiniz; Haussmannian tonozları, Gotik mezarlar, antik türbeler, İkinci İmparatorluk (Second Empire) dönemi eserleri, neo-klasik şapeller, her tarzdan heykeller ve mezar taşları...Buna ek olarak yüzlerce yıldır kanatlarını mezarlık sakinlerinin üzerine uzatan 80 farklı türde 4 bin ağaç, çiçekler, 40 kuş türü, sincaplar, tilkiler...

Mezarları temizlemek ya da bakımlarını yapmak için gelen görevlilerle sohbet ettiğimizde en çilgin ziyaretlerin Jim Morrison'un mezarında yaşandığını anlatıyorlar. Dünyanın dört bir yanından binlerce ziyaretçi, The Doors'un efsane şarkıcısı ve söz yazarı Morrison'u ziyaret ediyor. Ancak her gün mezar etrafında toplanan gençlerin gürültülü anma ve eğlenceleri nedeniyle mezarın etrafı tel örgülerle çevrilmiş. Hemen karşısında ise, Cumhuriyet Gazetesi'nin Paris temsilcisi 2013 yılında yaşamını yitiren Uğur Hüküm, Morrison'a tezat bir huzurla yatıyor.

Ahmet Kaya'nın mezarı başındayken 2 temizlik görevlisi yaklaşarak, "Kim bu Allah aşkına, en çok Jim Morrison ve bu adam ziyaret ediliyor. İkisinin başında da insanlar şarkı söylüyor" diyor. Gülümseyerek, "Ülkesini terk etmek zorunda ka-

lan çok sevilen bir şarkıcıydı" diye yanıtıyorum. Sohbetten mezarlığın her karışını ezbere bildiklerini anlıyorum.

Yılmaz Güney'in mezarını gösterip "Buraya da çok gelen vardır" diyorum. "Evet evet, kalabalık gruplar halinde bile geliyorlar, gerçekten bu köşenin en çok ziyaret edilen mezarları" diyorlar. Her ikisinin mezarında da daha yeni ziyaret edildiğini gösteren canlı çiçekler dikkat çekiyor.

TARİHE EV SAHİPLİĞİ

Mezarlığa girdiğinizde yoğun bir tarihi hatıra havası da sizi kavrayıp içine alıyor. Başkent tarihinde yaşanan pek çok büyük ve kanlı çatışmaya ev sahipliği yapmış. Père Lachaise mezarlığının en hüzünlü köşelerinden birisi “Komünarlar Duvarı /Le Mur des Federes”, Fransız solunun “utanç duvarı” dediği nokta. Versailles Ordusu’nun, Paris’te 2 ay gibi kısa süre iktidarda kalan Paris Komünü’nün son üyelerini önünde kurşuna dizdiği duvar. Mayıs 1871’de, bundan tamı tamına 150 yıl önce, Paris Komünü’ne mensup 147 kişi, yargılanmadan, kanlı bir şekilde bu duvarın önünde kurşuna diziliyor ve orada, hemen duvarın dibinde açılan toplu mezarra gömülüyor. “Komünde ölenlere ithaf olunur- 21-28 Mayıs 1871” yazılı mermer panonun asıldığı duvarın önünden geçerken tüyleriniz ürperiyor.

Naziler’in Yahudi soykırımını ve buna karşı Fransız direnişini anlatan anıt bölüm de nefes kesici. Bouchenwald-Dora, Oranienburg et de Sachsenhausen ve Buna-Monowitz-Auschwitz kamplarını sembolize eden anıtları, tarifsiz acıları bugüne aktarıyor. İsimsiz kurbanlar, onlar için çarpışan isimsiz kahramanlarla yan yana yatıyor.

Bunun yanı sıra, Protestanlar gibi, “ruhlarının özgürce bu dünyayı terk etmesi için yakılarak veda etmeyi tercih edenler” için de “Crematorium” servisi var. Küller, ya da yakılan bedenlere ait isimlerin bulunduğu mermer plaklar, “Colombarium” adındaki binada saklanıyor. Yunan opera şarkıcısı Maria Callas’ın 1977’de burada yakılan bedeni ait küller, daha sonra bir hayranı tarafından çalınmış ve Ege Denizi’ne serpilmiş. Adının olduğu kutu boş olsa da, bu durum Callas’ın ziyaretçi sayısını azaltamamış.

Dünyanın başka anıt mezarlarının bulunduğu yerlerde, örneğin İsveç’te Greta Garbo’nun gömülü olduğu Stockholm Skogskyrko Garden’de ya da Dublin’de müzesiyle ünlü Glasnevin Mezarlığı’nda modern kafeler, kitapçı ve sergi alanlarıyla, her türlü gezi kolaylığı ve hizmeti sunuluyor. Ancak Pere Lachaise’de böyle bir kolaylık yok. Aradığınız mezarları bulmak “define avından” farksız. Ama belki de bu mezarlığı bu kadar gizemli kılan ve cazibesini teknoloji çağında bile hala korumasını sağlayan, orijinal halinin korunması.

Paris Belediyesi, 2018 yılında, 1. Dünya Savaşı’nın 100’üncü yıldönümü dolayısıyla, mezarlık ana girişindeki uzun duvarın üzerine, savaşta ölen 94 bin 415 ve kaybolan 8 bin Parisli’nin ismini yazdığı uzun mermer panoyu eklemiş. Özetle Pere Lachaise bir mezarlık değil, tarihi bir açık hava müzesi, bir kültür şöleni, ruh çağırma seansı, zamanda yolculuk, nostalji... MY

BİR PANDEMİNİN TESADÜFLERİ

2020 yılının tam da bu zamanları, kimsenin farkında olmadığı günler, geceler, kayıplar, kendini dinlemeler, etrafından, eşinden dostundan arkadaşından yavaş yavaş uzaklaşacağını, kimi zaman çok yakınlaşacağını bilmediğin günler kapıdaydı ve ne o ne öteki ne siz ne ben hiçbirimizin haberi

vardı! Koskoca bir ajandanın sayfalarının Mart'tan sonrasının bomboş kalacağını kimse bilmiyordu. Yıllardır sadece onu kullandığım, boy boy, renk renk aldığım, kimine özel notları ve doğumgünlerini, yıldönümlerini kaydettiğim, kimine yapılacak işleri sıraladığım, kimine bir yemek tarifinin kenarına sevdiğim

bir filmde bir cümleyi yazdığım ECE ajandalarımın bomboş kalacağını, üçüncü aydan sonra gelen sayfaların bembeyaz kolalanmış bir gömlek gibi kırışmadan, lekelenmeden duracağını bilmiyordum. Tam bir yıl oldu işte. 365 günün 365'inde istisnasız düşünerek, 'Nasıl olacak?' Diye sorduğumuz bir yıl.

Sokaklara, güneşe, insanlara hasret kaldığımız bir gün Bronx Botanik Bahçesi'ne gidiyoruz. Dolaşırken yanımıza birisi yaklaşıyor. Tekerlekli sandalyesinde, maskesinin arkasından bize gülüyor. 'Beni tanıdınız mı?' diyor. Grease filminde John Travolta, Olivia Newton John'la başrolleri paylaşan Ricci Campbell. Hayat bizi bir salgının ortasında, bir hayat mücadelesinin içinde Grease filminde buluşturuyor.

Elif
Key

Ricci
Campbell

John
Travolta

RICCI CAMPBELL

Yine bahar geliyor her yere. Yine günler uzayacak. Yine yaz gelecek. Bu sefer daha mı temkinli olacağız? Daha da mı korkak gireceğiz bahara, yazın bir deniz kenarında oturmak hâlâ hayal mi? Belirsizliğin tam ortası. Belki de en fena yeri. Muhakkak birisi çıkıp 'Aşıya rağmen eski günlere dönemeyeceğiz' dediğinde kağıttan kuleler gibi yıkılmamızın sebebi güneşe ve bir masanın etrafına oturup uzun uzun dertleşmeye hasret kalmamızdan olsa gerek. Tam da böyle bir günde, yani direncimizin azaldığı, huysuzlukların baş göstermek için fırsat kolladığı, sebepsiz yere suratlarımızın asık olduğu bir günde, şehrin bir ucundaki Bronx Botanik Bahçesi'nin kapısından içeri giriyoruz.

Beş kişiyiz. Hepimiz maskeliyiz. Birbirimizden uzak yürüyoruz. Pandeminin bütün kuralları artık içimize işlemiş, bir süre sonra normalleşebilecek miyiz konusunu konuşuyoruz. Yani yine maskesiz, yine birbirimizin dibinde oturabileceğimiz, durabileceğimiz günler gelecek mi diye soruyoruz birbirimize. Kimse tünelin ucunda bir ışık görmüyor. Kimse ne zaman aşı olacağımızı bilmiyor. Her şeyin flu olduğu bir dönem, ama gökyüzü masmavi neyse ki, teselli bulacak bir şeyler buluyoruz. Parka gitme ritüelleri hala içimizde durduğu için de birimiz çay getirmiş, birimiz peynirli bir börek, diğeri suları almış. Hava çok soğuk, besbelli üşüyeceğiz ama olsun, yürüyüş yapmamız şart, temiz havaya çıkmamız da. Hem bizim olduğumuz kadar doğanın da belki bize ihtiyacı vardır.

Bahçeye giriş 15 dolar. O da New Yorklulara, başka bir ülkeden gelenlere bahçenin kapıları 28 dolara açılıyormuş. Bu rakam sanki biraz fazla mı diye düşünüyoruz. Nihayetinde açmamış çiçeklere, kurumuş ağaçlara, henüz kendini göstermeye hiç niyeti olmayan çimenlere bakmak için iki ücret de yüksek. Besbelli parkın koruma altında kalabilmesi için, yerde tek toz tanesinin bile durmaması için ve en önemlisi ulu çam ağaçlarının yüzyıllık hikâyelerinin sürebilmesi için, gül bahçesindeki güllerin tekrar açabilmesi için biçilmiş bir fiyat. Belki de az bile. kurumuş bir dal gibi duran ağaçların hikâyelerini bilmek

için daha iyi bir fırsat olamaz. Çünkü açtıkları zaman gözlerimiz kamaşacak, asıl görmemiz gerekenleri görmeyeceğiz. Her birinin ayrı ayrı kıymetini vermeyi bir kenara bırakıp, en güzel olanın önüne gidip pozlar vereceğiz. Halbuki yılın bu zamanı öyle mi? Bütün ağaçlar eşit. Hepsinin boş dallarına konan kuşlar bile eşit görüyor ağaçları, gidip en güzelinin tepesine konup, orada ötmüyorlar işte.

Botanik bahçesinin 15 farklı bölümü var. Burası, sayısı bir milyondan fazla bitkinin bahçesi. New York buz gibi olduğu için ziyaretçi sayısı az, park çok büyük değil ama hiçbir yoğunluk yok. Orada çalışanlardan biri 'Pandemi yüzünden değildir, hava soğuk ondan boş bahçe' diyor, sonra da 'Keyfini çıkarın, havalarda güzelleşince burası yine dolar' diyor. Müjdesi var, ama o da emin değil aslında, 'Yakında bahçedeki Sakura ağaçları da açacak, umarım bahçeler de insanların gezmesi için açılır, yoksa sadece bizim görmemiz olmaz' diyor. Bir Japon ağacının yanından geçiyoruz. Dallarını eğmiş yerlere kadar. Çiçekleri olduğu zaman altında normalde birbirini ittiren insanlar olur, şimdi ise bomboş, bir başına duruyor. Bir anda terk edilmiş birisi gibi. Üç saat boyunca bomboş bahçelerin, bomboş verandaların yanından geçip gidiyoruz. Bahçeden çıkarken, kurumuş yaprakları paltolarımızdan silkeliyoruz. Çıtır çıtır dökülerek yere iniyorlar. Bu bile insana iyi geliyor. Birkaç yaprağın da arabaya bizimle beraber gelmesi hepimizi güldürüyor, onlar da sıkıldı belli ki diyoruz.

PARKTA GREASE SÜRPRİZİ

Yolumuzun üzerinde İtalyan mahallesi var. Bronx'ta gerçek bir İtalyan mahallesi. Soho'daki turistik İtalyan mahallesinden farklı. Öyle ki anadili İtalyanca bir mahalle, bütün restoranların ismi, bütün pastanelerin ismi kendi dillerinde. Godfather'ın çekildiği restoranın önünde duruyoruz. Yanımıza birisi yaklaşıyor. Tekerlekli sandalyesinde, maskesinin arkasından bize gülüyor. 'Beni tanıdınız mı?' diyor. Tanımadığımızı söylüyoruz. Grease filminde John Travolta, Olivia Newton John'la başrolleri paylaştıktan sonra Ricci Campbell.

Neredeyse tanıdığımız insanları maskeyle zor çıkardığımız günler, o da kendi resimlerini fotokopiyle çoğaltmış, hayranlarına imzalıyor. Hepimizle tek tek tanışıyor. Hayat bizi bir şehirde, başka ülkelerden, başka ailelerden gelmiş insanları, bir salgının ortasında, bir hayat mücadelesinin içinde buluşturmuştu orada Ricci Campbell'in yanında bir de Grease filminde buluşturduğunu anlıyoruz. Hepimizin sinemada ilk seyrettiği film Grease, benim hayatta ilk aldığım LP Grease filminin müzikleri. Bunu duyunca çok seviyor. John Travolta'yla hâlâ görüştüğünü, Olivia Newton John'un meme kanseriyle mücadele ettiğini, John Travolta'nın karısının da hasta olduğunu anlatıyor. Her zaman Bronx'ta yaşamış, hâlâ da orada yaşadığını, herkesin onu tanıdığını, yeni arkadaşlıklar kurmayı ne kadar sevdiğini, ona Facebook'tan arkadaşlık isteği gönderirsek bizi ekleyeceğini söylüyor.

Sonra dönüp bana, 'Sen Arnavut musun?' diyor. Ben oraya hiç gitmediğimi ama babamın tarafının oradan geldiğini anlatıyorum. 'Arnavutları bakışlarından tanıyorum' diyor. 200 yıllık Japon ağacının altından kalkıp geldiğimiz mahallede bir de çocukluğumuzla karşılaşılıyor. Yedek maskeleri cebinden, fotokopi fotoğrafları kucağından düşüyor. 'Hadi, çok soğuk, evinize dönün' diyor. Ayrılırken geri dönüyor, 'Benim hastalığımın ilacı yok, Michael J. Fox da aynı hastalıktan muzdarip, paraları topladı ama bu hastalık için hiçbir şey yapmadı, onunla küsum' diyor. 'Boş verin' diyoruz. 'Siz birbirinize küsmeyin' diyor. Bu şehirde, herhangi bir şehirde, bu hayatta üşenmeyip yapılan her şeyin sonu bir güzellikle bitiyor.

Hepimizin sinemada ilk seyrettiği film Grease, benim hayatta ilk aldığım LP Grease filminin müzikleri. Ricci bunu duyunca çok seviyor. John Travolta'yla hâlâ görüştüğünü, Olivia Newton John'un meme kanseriyle mücadele ettiğini, John Travolta'nın karısının da hasta olduğunu anlatıyor.

Kuraklık tehdidi

“İklim krizinin aşısı yok!”

DENİZ DOĞALI

2020'nin son aylarında Türkiye'de yağış oranları neredeyse her ay ortalamanın altında kaldı. Meteoroloji Genel Müdürlüğü Türkiye'nin 7 bölgesinde de “olağanüstü kuraklık” yaşandığını açıkladı. İklim kriziyle birlikte kuraklık tehdidi de artıyor.

NASA'YA göre 2020, 2016 ile birlikte dünyada ‘en sıcak yıl’ olarak tarihe geçti. Amerika Havacılık ve Uzay Ajansı'nın (NASA) New York'taki Goddard Uzay Araştırmaları Enstitüsü Direktörü Gavin Schmidt son yedi yılın dünyada 180 yılda kaydedilen en sıcak yedi yıllık dilim olduğunu açıkladı. Dünyanın ateşi giderek yükseliyor.

Covid-19 ile birlikte dünya karbondioksit emisyonu yüzde 7 geriledi. Ancak bu düşüş iklim üzerinde aynı ölçüde bir etki yaratmadı. Türkiye'de 2020 son 50 yılın en sıcak 3. yılı oldu. Küresel iklim krizinin etkilerini giderek daha çok hissetmeye başlıyoruz. Artık yağışların azaldığı dönemlerde kuraklık tehdidiyle karşı karşıya kalıyoruz.

SIVRİSİNEKLE UĞRAŞMA, BATAKLIĞI KURUT!

Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanan bir söz var: “Sivrisinekle uğraşma, bataklığı kurut.”

Yıllar yılı bu söz öylesine beynimize kazındı ki... Herhangi bir so-

run karşısında, “Detaylarla uğraşmayı bırak, sorunun kökenine in” anlamında da bu tümceyi kullanmaya başladık. Hâlâ da kullanıyoruz: “Sivrisinekle uğraşma, bataklığı kurut.”

Kuruttuk da. Hem de yıllarca. Cumhuriyet'in ilk yıllarında sıtmayla mücadeleyi kazandıktan sonraki uzun yıllarda bu kez tarım alanı kazanmak amacıyla kuruttuk sulak alanları. Öyle ya oraları sadece “bataklık”tı. Sulak alanların sularını bilinçsizce tükettik. Özellikle de tarımsal sulama amacıyla. Sonra hızla kirletmeye başladık göllerimizi, akarsularımızı. Sanayi atıkları, tarımsal ilaçlar ve evsel atıklarla kirlettik.

Sonuç: Son 50 yılda Türkiye'deki sulak alanların yarısı, su miktarı ve kalitesi bakımından, sağlıklı yapısını kaybetti. Üstelik özellikle kuraklık dönemlerinde büyük önem taşıyan yeraltı sularımızın seviyesi de alarm vermeye başladı.

Artık yağışlar her azaldığında bu yılki gibi endişe yaşıyoruz.

NELER OLDU?

Geride bıraktığımız 2020'nin son aylarında Türkiye'de yağış oranları neredeyse her ay ortalamasının altında kaldı. Meteoroloji Genel Müdürlüğü Türkiye'nin 7 bölgesinde de 'olağanüstü kuraklık' yaşandığını açıkladı. Barajlar, göller, nehirlerin su seviyeleri azaldı. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün "Türkiye'nin kuraklık haritası", yaşanan kuraklığın ürkütücü boyutlarını gösterdi. (11 Aralık)

Yeni yıla "sıcaklık rekorlarıyla" girdik. İstanbul'da hava sıcaklığı aralık sonunda 18 dereceye ulaştı. Sanki kışı değil, baharı yaşıyorduk. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'ne göre 72 merkezde "uzun yıllar ortalaması" nı aşan "extrem sıcaklıklar" yaşandı.

Ankara ve İstanbul'da sular kesilir mi?

Başta Ankara ve İstanbul olmak üzere kimi kentlerde "su kesintisi olur mu" endişesi yaşanmaya başlandı. İstanbul'da İSKİ verilerine göre 15 milyon insana su sağlayan barajlardaki doluluk oranı 9 Ocak 2021 tarihinde yüzde 19.16 seviyesine kadar düştü. Bu son 15 yılın en düşük seviyesi olarak kayda geçti. TMMOB'a bağlı Kimya Mühendisleri Odası Başkanı Dr. Ali Uğurlu, "Barajlarda İstanbul'a en fazla 45 gün yetecek kadar su kalmıştır" açıklamasını yaptı. (5 Ocak)

Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mansur Yavaş Twitter hesabından 'Baraj doluluğumuz yüzde 20'ye düştü ve 110 günlük suyumuz kal-

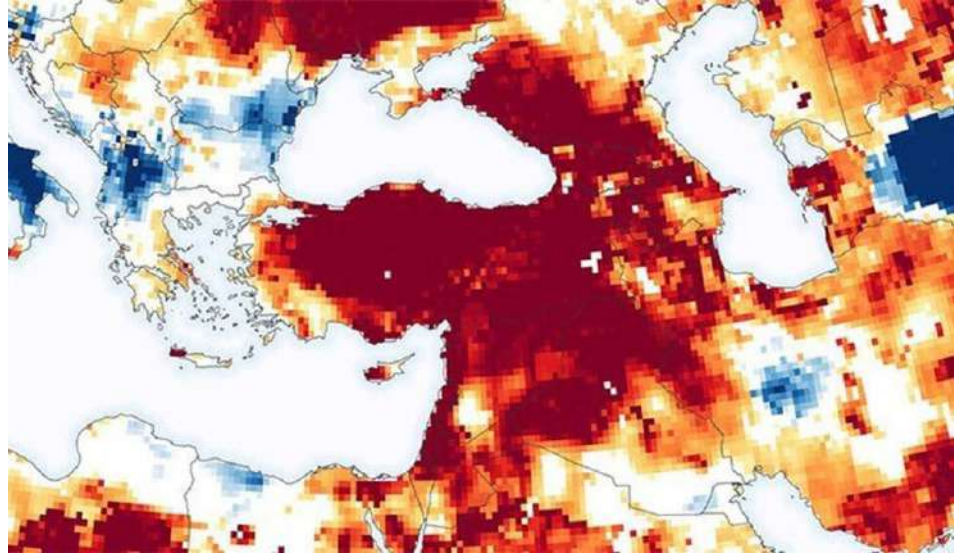
dı" paylaşımını yaptı. İzmir'de de barajlardaki su seviyeleri azaldı. Tahtalı Barajı'ndaki su doluluk oranı, ocak ayında yüzde 37'ye indi. Ürkmez Barajı'nda yüzde 43'e, Güzelhisar Barajı'nda ise yüzde 46'ya düştü.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Mevsim normallerinin altına düşmüş yağışlar ülkemizi kuraklık tehdidiyle yüz yüze bırakmıştır. Halihazırda barajların bir kısmının neredeyse tamamen boşaldığı, diğerlerinde su seviyesinin düştüğü bir dönemden geçiyoruz." açıklamasını yaptı. Erdoğan, "Böylesine büyük bir kuraklık tehdidi karşısında hep birlikte tedbir almamız gerekiyor. Her alanda tasarrufu esas alan bir anlayışla hareket etmek mecburiyetindeyiz." dedi. (11 Ocak)

NASA UYDU VERİLERİ

19 Ocak'ta, Amerikan Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA), uydu verilerine ilişkin bir harita yayınladı. Türkiye'nin 'ağır bir kuraklık' yaşadığını açıklayan NASA, Türkiye'de yeraltı sularının seviyesinin de ortalamasının altına düştüğüne dikkat çekti. "Durum devam ederse tarımsal üretim tehlikeye girebilir" açıklamasını yaptı. (19 Ocak)

WWF-Türkiye (Doğal Hayatı Koruma Vakfı) Türkiye'de İstanbul, Ankara, İzmir, Antep, Diyarbakır, Bursa, Mersin, Konya, Adana ve Antalya'nın küresel düzeyde su riski yüksek kentler arasında yer aldığını açıkladı. (22 Ocak)

TARIMDA SIKINTI

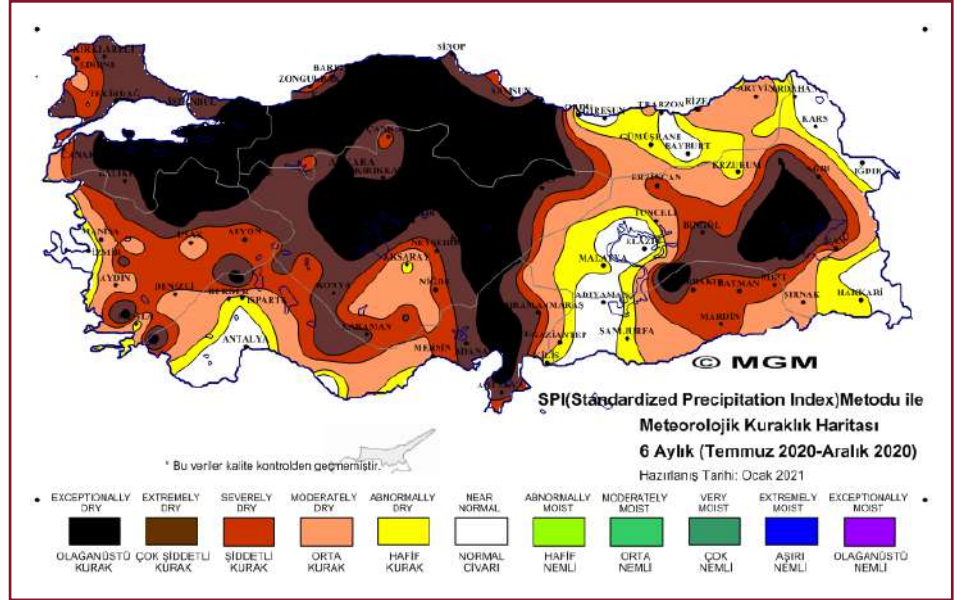
Bazı bölgeler kuraklığı Türkiye geneline göre daha şiddetli yaşadılar. Trakya, Aydın, Eskişehir, Adana, Konya, Kırıkkale, Diyarbakır, Urfa, Antakya ve Mardin gibi. Ziraat Mühendisleri Odası (ZMO) Antalya Şube Başkanı Vural Şahin, özellikle iç bölgelerde yağış olmadığı için buğday ekimlerinin geç yapıldığını açıkladı. Şahin'e göre Ege'de yeterince yağış olmaması zeytin üretiminde ciddi reelte kaybı ve irilik gibi verim kayıplarına yol açacak. Akdeniz'de Mayıs-Nisan'daki sıcaklıklar nedeniyle narenciye ve portakal reeltesinde yüzde 60'a varan düşüş yaşandı. Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM) Yönetim Kurulu Üyesi Bekir Engürülü, 2020'de 419 bin hasar ihbarına karşılık, çiftçiye 1,6 milyar TL'lik ödeme yapıldığını açıkladı.

YAĞIŞLAR RAHATLATTI

Ocak ve şubat aylarında yaşanan yağışlar bize rahat bir nefes aldırdı.

Başta İstanbul, İzmir, Bursa, Adana, Kocaeli, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'da barajlardaki su seviyesini yükseltti. Bursada su rezervi kente 90 gün su verebilecek seviyeye ulaştı. İstanbul'da yüzde 19'a kadar gerileyen su seviyesi yüzde 40'a ulaştı. "Su kesintisi" endişesinden kurtulduk.

Ancak sorun aşılmış değil. Çünkü kuraklık yavaş ve sessizce yıllar için-

de artıyor. İstanbul Teknik Üniversitesi Meteoroloji Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Deniz Demirhan "Son 40 yılın 18'inde ortalamasının altında yağış almışız. Bu aslında kuraklığın adım adım geldiğini gösteriyor" diyor.

BÜYÜK RİSKLER

Dünya Ekonomik Forumu'nun 2021 yılı Küresel Risk Raporu'na göre, önümüzdeki 10 yıl boyunca dünya ekonomisini etkileyecek ilk beş risk şöyle sıralandı:

"Bulaşıcı hastalıklar, kitle imha silahları, iklim krizi, biyolojik çeşitlilik kaybı, su krizini de kapsayan doğal kaynak krizi."

Dünya büyük bir tatlı su kriziyle karşı karşıya; Birleşmiş Milletler Dün-

ya Su Gelişim Raporu'na göre, dünyada 2,1 milyar insan temiz suya erişemiyor. Her 10 kişiden 3'ü kirli su tüketiyor. BM raporlarına göre; son yüzyıl içinde dünya nüfusu üç kat artarken, su kaynaklarına olan talep yedi kat arttı. 2050 yılında, dünya nüfusunun yüzde 40'ından fazlası su sıkıntısı olan bölgelerde yaşayacak.

Michigan Devlet Üniversitesi'nde yapılan ve Nature Climate Change'de yayımlanan araştırmaya göre, Yeryüzünde kuraklıktan etkilenecek kişi sayısı 2100 yılına kadar ikiye katlanacak. Araştırmayı kaleme alan profesörlerden Yadu Pokhrel, ABD'nin bazı bölgelerinde, Akdeniz bölgesinde, Afrika'da, Avustralya'da ve Amazon nehrinde su kıtlığının "özellikle alarm verici" olduğunun altını çizdi.

SU KAYBI ÇOK YÜKSEK

Meteoroloji Mühendisleri Odası'nın "Kentsel Su Yönetimimizin Durumu" başlıklı raporuna göre kentlerdeki içme suyu şebekelerinde kayıp ve kaçak oranı ortalama yüzde 50'ye ulaşmış durumda. Meteoroloji Mühendisleri Odası'na göre kentlerimizi 'su dostu akıllı kentlere' dönüştürmemiz gerekiyor.

İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi'nden Prof. Dr. Doğanay Tolunay kentlerdeki su kaybına dikkat çekerek şöyle diyor: "Şebeke hattındaki kaçak probleminin çözülmesi gerekir. İstanbul'da bir yılda tüketilen 1 milyar metreküp suyun yaklaşık yüzde 24'ü barajdan evimize gelene kadar toprağa sızıyor. Bu miktar Ömerli Barajı'nda bir yılda biriken suyun tamamı anlamına geliyor."

TÜRKİYE SU ZENGİNİ DEĞİL

Bilinenin aksine Türkiye su zengini bir ülke değil. Türkiye yarı kurak iklim kuşağında yer alıyor. Kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı da 1400 metre küp civarında.

Uluslararası kriterlere göre kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı 1.000 metreküpten daha az olan ülkeler "su fakiri" olarak sınıflandırılıyor. Kişi başına bin ile iki bin metreküp su düşen ülkeler "su azlığı" yaşayan ülke grubuna giriyor. Türkiye bugün için "su azlığı" yaşayan ülkeler arasında yer alıyor.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2030 yılı için nüfusumuzun 100 milyon olacağını öngörüyor. Bu durumda 2030 yılında Türkiye su fakiri ülkeler arasına girecek. DSİ verilerine göre; Türkiye'de suyun yüzde 73'ü tarımda, yüzde 16'sı konut ve yaşam alanlarında yüzde 11'i ise sanayide kullanılıyor. Fakat tarımsal sulamanın yüzde 75'i salma sulama, yaygın deyim ile "vahşi sulama" ile yapılıyor. Yağmurlama yöntemiyle sulamanın oranı yüzde 20. Damla sulama yöntemini kullananların oranı Türkiye'de sadece yüzde 5. Oysa damla sulama yöntemiyle hem ciddi bir su tasarrufu, hem de verim artışı sağlanabiliyor.

Türkiye ekonomik olarak sulanabilecek nitelikte 8.5 milyon hektar alana sahip. Bugüne kadar bu alanın yüzde 67'si

NE YAPMALI?

İklim kriziyle daha etkin bir şekilde mücadele edilmesi gerektiğini vurgulayan Greenpeace, 2020'de iklim felaketleri sebebiyle 350 bin kişinin hayatını kaybettiğini, en az 17 milyon kişinin de evlerini terk etmek zorunda kaldığını açıkladı. Krizin faturasının 2020 yılında 145 milyar doları bulunduğunu aktaran Greenpeace "İklim krizinin aşısı yok, değişmeliyiz" diyor.

Fosil yakıt tüketimini aşama aşama ortadan kaldırıp, başta güneş enerjisi olmak üzere yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeliyiz.

"Su için seferberlik" çağrısı yapan WWF-Türkiye Genel Müdürü Aslı Pasinli yapılması gerekenleri şöyle sıralıyor:

- Doğada suyun doğduğu ve geçtiği doğal alanları korumalıyız.
- Tarımda sulama yöntemlerimizi iyileştirerek, acilen damla sulamaya geçmeliyiz.
- Sayide suyu kirlenmeden, verimli kullanarak; temiz üretim yatırımlarını teşvik etmeliyiz.
- Kentlerimizde dağıtım kayıplarını ve kaçakları önlemeliyiz.
- Evlerimizde her damlayı tasarruf ederek; tüketim alışkanlıklarımızı değiştirerek suyumuzu korumayı birlikte başarabiliriz.

İstanbul Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mikdat Kadioğlu 'az tüket, yeniden kullan, geri dönüştür' ilkelerini hayatımızın bir parçası haline getirmemiz gerektiğine dikkat çekiyor.

Bazı uzmanlar Türkiye'nin denizden su elde edebilmek için gerekli teknolojilere yatırım yapması gerektiğini vurgularken, İTÜ Çevre Mühendisliği Öğretim Üyesi Prof. Dr. Lütfi Akça "Artık günümüzde atık suların da geriye kazanılmaya başlandığını görüyoruz. Teknolojik olarak baktığımızda enerji tüketimi açısından atık suyu içme suyuna çevirmek deniz suyunu çevirmekten daha ucuz maliyetli" diyor.

Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü'nden Prof. Dr. Doğan Yaşar "Biz su fakiriyiz ama asıl sorunumuz su yönetimi" diyerek şu görüşleri dile getiriyor:

"Yağmur ve kanalizasyon suları 2-3 yıldır temizlenmeye ve ayrılmaya başlandı. Ama biz ayrılan temiz yağmur sularını denize değil, mutlaka barajlara ya da göletlere vermeliyiz. Arıtma tesislerindeki suları mutlaka tarıma kazandırmalıyız. Yeraltı sularını bir an önce kontrol altına almamız lazım. Çünkü kuraklık dönemlerinde başvurabileceğimiz en önemli kaynak yeraltı sularıdır. Yeraltı kuyuları yapılmalıdır. 6'ncı yüzyılda İstanbul'da sarnıçlar vardı, şimdi de yapılmalı."

sulamaya açılabilir. 2023 hedefi, bu alanın tümünü sulamak. Fakat suyumuzla sahip çıkmaz, su varlığımızı koruyamazsak, bırakın yeni alanları sulamaya

açmayı, var olan alanlarımızı bile sulayamaz hale gelebiliriz ve Türkiye giderek bir "gıda güvenliği" sorunuyla karşı karşıya kalabilir. **MY**

Whatsapp'ın yarattığı dijital göç

Ürün bedavaysa bedel kişisel verileriniz mi olmalı?

Whatsapp'ın kullanıcılarına dayattığı yeni gizlilik sözleşmesi büyük bir tartışma yarattı. Rekor düzeyde kullanıcı kaybeden Whatsapp yeni sözleşmenin uygulamasını erteledi. Kullanıcısını dünyada "en iyi tanıyan" şirket, nasıl oldu da bu tepkiyi öngöremedi? Yoksa kullanıcıyı yeterince tanıyamadı mı? Whatsapp "dijital göç"ü durdurmaya çalıştı. Fakat sorun Whatsapp meselesinin çok ötesinde. Verinin en önemli değer olduğu çağımızda artık "gözetim kapitalizmi"nden söz ediliyor. Bu çağda kişisel verilerimizi ne ölçüde koruyabiliriz?

HANI Facebook bizi bizden daha iyi tanıyordu? 1995'teki haber başlıklarını dün gibi hatırlıyorum. "Facebook sizi eşinizden bile daha iyi tanıyor" diyordu gazeteler. Okuduğumda inanmamıştım. Haberlere göre, Cambridge ve Stanford üniversitelerinden bilim insanları bir yazılım geliştirmişlerdi. Facebook'daki beğenilerimizi inceleyen yapay zeka destekli yazılım, bizi en yakınlarımızdan bile daha iyi tanıyordu. Üstelik yazılım 17 bin Facebook kullanıcı üzerinde test edilmişti. Facebook'ta 70 beğenimiz varsa, algoritma bizi arkadaşımızdan daha iyi tanıyordu. 150 beğenimiz varsa yakın akrabalarından, hele 300 beğenimiz varsa eşimizden bile daha iyi tanıyordu. Olur şey değil.

Haber o dönemde tartışmalara yol açmıştı. "Gün gelecek yazılımlar ruhumuzu bir kitap gibi okuyacaklar" diyenler oldu. Delphi'de Apollon Tapınağı'nın girişindeki "Kendini bil" sözünü anımsatan bir dostum şöyle demişti bana: "Demek ki kendimizi bilmek için aydınlanmaya, felsefeye, psikolojiye, uzun uzun çabalamaya gerek kalmayacak. Ba-

sitçe Facebook'a soracağız: Kimim ben? O da bize cevap verecek."

Benim de aklıma Grimm Kardeşler'in "Pamuk Prenses" masalı gelmişti: "Ayna ayna söyle bana, var mı benden güzeli bu dünyada?"

Bakarsınız Facebook bir ayna üretiverir diye düşünmüştüm. Geçeriz bu 'akıllı ayna'nın karşısına ve "Kimim ben?" diye soruveririz. O da bize yanıt verir. Elbette küçük bir ücret karşılığında. Ayrıca derler ya, "Bana arkadaşımı söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim". Eh, arkadaşlarımızı Facebook'tan iyi bilen var mı?

Peki, ne oldu şimdi? Aradan altı yıl geçti. Facebook'un dünya çapında kullanıcı sayısı 3 milyara ulaştı. Facebook'a ait WhatsApp 2 milyar, Instagram yaklaşık 1 milyar kullanıcıya sahip bugün.

Milyarlarca insanın verisine sahip, dünyada kullanıcıyı "en iyi tanıyan", onun profilini çıkaran bu dev şirket, böyle bir tepkiyle karşılaşabileceğini nasıl öngöremedi? Demek ki Facebook kullanıcıyı söylediği kadar tanıyamıyormuş. Belki de "terzi kendi söküğünü dikemez" durumu yaşandı.

SÖZLEŞMENİN AMACI

WhatsApp yeni bir kullanıcı sözleşmesini 4 Ocak'ta yayınladı. Ardından inanılmaz bir tepkiyle karşılaştı. Sözleşmenin temel amacı, WhatsApp'daki meta verilerin Facebook ile paylaşılması. Konum bilgisi, cihaz bilgisi, dil, zaman dilimi, telefon rehberi, kimlerle ne ölçüde mesajlaşıldığı gibi bilgileri istiyorlar. Özetle aktivite bilgilerimizi istiyorlar. Ve bunları Facebook verileriyle bütünleştirecekler.

WhatsApp için nasıl bir gelir modeli yaratılacağı uzun süredir tartışılıyordu zaten. Anlıyoruz ki, Zuckerberg ve ekibi ilk aşamada "kullanıcı verileri" üzerinden gelir sağlamaya karar verdiler.

Bana sorarsanız çok bilgi istiyorlar. Bu meta veriler hiç öyle yabana atılacak şeyler değil. Ama geçtiğimiz mesajların içeriğini istemiyorlar. En azından şimdilik istemiyorlar. Zaten bunları almaları da kullandıkları "Signal şifreleme sistemi" nedeniyle teknik anlamda öyle kolay değil. Belki yazılımdaki bir arka kapıyla bunu başarabilirler. Gerçi böyle bir "arka kapı" yaratıldığına ilişkin iddialar da var. Ama hiçbiri kanıtlanamadı.

Peki mesajların içeriğinde yer alan fotoğraflar, videolar ya da yaptığımız canlı görüşmeler ne olacak diye de merak ediliyor? Onlar da şifreleme kapsamında.

DİJİTAL GÖÇ

Yeni sözleşmede diyorlardı ki "Ya bu sözleşmeyi 8 Şubat'a kadar kabul edersiniz ya da bu tarihten sonra WhatsApp'ı kullanamazsınız". Yaşanan büyük tepki karşısında, bocalayan şirket, ilk geri adımını attı. 8 Şubat tarihini 15 Mayıs'a erteledi. Muhtemelen, post truth (hakikat ötesi) çağının azizliğine mi uğradıklarını, "algıları" yönetemediklerini düşünüyorlardı.

Sözleşme yayımlandıktan sonra sosyal medyada "WhatsAppSiliyoruz" etiketiyle paylaşımlar yapılmaya başlandı. WhatsApp, on gün içinde sadece Türkiye'de yaklaşık 2 milyon kullanıcı kaybetti. 3 Ocak'ta 42. 3 milyon olan WhatsApp kullanıcı sayısı, on gün içinde 40. 3 milyona geriledi. Fakat sorun sadece uygulamayı silenler değil. Facebook'u asıl endişelendiren WhatsApp'ı silmeye hazırlananlar.

Uygulamayı silmeyen milyonlarca insan telefonlarına farklı mesajlaşma uygulamaları yüklemeye başladılar. Türkiye'de Telegram kullanıcı sayısı on gün içinde 4. 7 milyondan 14. 1 milyona fırladı. Turkcell'in mesajlaşma uygulaması BİP'i kullananların sayısı da sadece Türkiye'de 3. 7 milyondan 5. 4 milyona çıktı. Toplam 11. 1 milyon insan bu iki uygulamayı telefonlarına yüklediler.

Neden? Çünkü "alternatif arayışı" içindeler. Her an WhatsApp'ı silebilirler. Şimdilik beklemedeler.

Peki neyi bekliyorlar? Toz dumanın yatışmasını. Sonra karar verecekler. WhatsApp'ın tüm dünyada üç haftada 33 milyona yakın kullanıcıyı kaybettiği söyleniyor.

5 YIL GECİKEN TEPKİ

Aslında WhatsApp'ın kullanıcılara dayattığı sözleşme 2016 yılındaki sözleşmeden içerik olarak pek farklı değil. Fakat o yıllar sözleşmeyi imzalama zorunluluğu yoktu. Hatta imzalayanlar Facebook ile veri paylaşımından vazgeçebiliyorlardı. Sözleşme o yıllarda çok cılız bir tepki görmüştü. Neden?

Bunun nedenini anlatmadan önce kısaca WhatsApp'ın hikâyesine bakalım.

WhatsApp, iki yazılımcı, Brian Acton ve Jan Koum tarafından geliştirildi.

"SEN MİSİN İŞE ALMAYANI!"

Daha önce Yahoo'da birlikte çalışan iki arkadaş 2007 yılında Yahoo'dan ayrılıyorlar. Bir yıl dinleniyorlar. Güney Amerika'yı geziyorlar. Sonra birlikte Fa-

cebook'a iş başvurusu yapıyorlar. Facebook ikisini de işe almıyor. İki arkadaş bunun üzerine 2009 yılında WhatsApp'ı kuruyor.

WhatsApp öylesine büyük bir başarı kazanıyor ki, Facebook Şubat 2014'de bu iki arkadaşına 19 milyar dolar ödeyerek WhatsApp'ı satın alıyor.

Üstelik daha önce işe almadığı iki yazılımcıyı da işe alıyor. Onlardan WhatsApp'ı geliştirmeye devam etmelerini istiyor. Facebook'un patronu Zuckerberg "Keşke bize iş için başvurduklarında bu iki arkadaş işe alsaydık" diye düşünmüş müdür bilemiyoruz. İki arkadaş işlerini ciddiye alıyorlar. WhatsApp'daki mesajların hiç kimse tarafından okunamaması için önlem almaya, güvenliği arttırmaya çalışıyorlar. Çünkü dünya kamuoyu, Snowden olayı ile birlikte ABD istihbaratının "herkesi her yerde izlediğini" öğrenmiş, "kişisel veriler" konusundaki hassasiyet giderek artmıştı.

İki arkadaş, şifreleme dünyasının önde gelen isimlerinden Moxie Marlinspike ile bir araya geliyorlar. Moxie Marlinspike, bugünlerde Elon Musk'ın mesajlaşma uygulaması olarak tavsiye ettiği 'Signal'i geliştiren kişi.

Marlinspike'in "Uçtan uca şifreleme" yazılımını WhatsApp'ta kullanmak istiyor. Marlinspike teklifi kabul ediyor. WhatsApp, şifreleme yazılımını 2016 yılında devreye sokuyor ve şaşırtıcı bir şey oluyor. WhatsApp'a ilgi olağanüstü artıyor. Kullanıcı sayılarında tam bir patlama yaşanıyor. Şifreleme yazılımını yazan Marlinspike birden medyanın ilgi odağına giriyor. "Kahraman" oluveriyor.

BİR ANARŞİST BİZE MAHREMİYETİMİZİ GERİ VERDİ

İlginç bir kişilik Marlinspike. Şifreleme konusunda bir dahi olduğu söyleniyor. Geliştirdiği yazılımın kaynak kodları herkese açık. Çünkü Marlinspike başka bir dünyanın insanı. Özgür yazılımı savunuyor. Kaynak kodu açık olunca pek çok güvenlik uzmanı yazılımı inceliyor, testler uyguluyorlar. Yazılım tüm testlerden başarıyla çıkıyor. Artık "uçtan uca şifrelenmiş" mesajların istihbarat örgütleri ya da hackerlar tarafından okunması o kadar kolay değil.

Marlinspike “Siz otoriteye inanırsınız, ben kendime” diye yazıyor kişisel blogunda. Medya, onun “anarşizan” fikirlerine vurgu yapıyor. Ama haberlerde “Bize mahremiyetimizi geri veren dahi” diyorlar. Marlinspike, şifrelemenin önemini şöyle anlatıyor: “Şifreleme sistemleri protesto ve sivil itaatsizliği imkansız kılan Orwellian faşizmine doğru kaymaya karşı bir önlemdir.”

Sadece WhatsApp değil, Facebook ve Google da onun “şifreleme yazılımını” kullanmaya başlıyorlar. Marlinspike büyük kuruluşların gözdesi oluveriyor.

SİGNAL'E DESTEK

Fakat Zuckerberg şifreleme sisteminin devreye girdiği 2016 yılında ilginç bir hamle yapıyor.

Kullanıcılara bilgilerinin Facebook ile paylaşılacağına ilişkin bir sözleşmeyi devreye sokuyor.

Artık mesajlarımız güvenli diye düşünen kullanıcılar, sözleşmeyi pek de okumayarak kabul ediyorlar. 2016 tarihli bu sözleşme hukukçulara göre, bugünkü sözleşmenin neredeyse aynısı.

Sözleşme bırakın ciddi tepki göstermeyi, kullanıcı sayıları öyle bir hızla artıyor ki, Whatsapp internet tarihinde kullanıcı sayılarını en hızlı artıran yazılım oluyor. 2016 yılı sözleşmesine en büyük tepkiyi gösteren kişi de kim gösteriyor dersiniz? Bizzat yazılımı geliştiren Brian Acton. Facebook'tan istifa ediyor.

Ne yapıyor biliyor musunuz? “Anarşist kahraman” Moxie Marlinspike'a gidiyor ve ona Signal yazılımını geliştirmesi için 50 milyon dolar veriyor. Signal yazılımının geliştirilmesini desteklemek için birlikte “Signal Vakfı”nı kuruyorlar. Acton, vakfın başına geçiyor.

TEPKİNİN NEDENLERİ

Whatsapp'a beş yıl önce pek tepki göstermeyen dünya kamuoyu, bugün neden bu kadar büyük bir tepki gösteriyor? Temelde dört neden üzerinde duruluyor. İlki, dünya artık eski dünya değil. Kişisel verilerin gizliliği konusundaki duyarlılık artmış durumda. Özellikle Facebook - Cambridge Analytica skandalı bu duyarlılığın daha gelişmesinde çok etkili oldu. İkincisi, kullanıcılarını çok iyi tanıyan şirket

İki arkadaş, şifreleme dünyasının önde gelen isimlerinden Moxie Marlinspike ile bir araya geliyorlar. Moxie Marlinspike, bugünlerde Elon Musk'ın mesajlaşma uygulaması olarak tavsiye ettiği 'Signal'i geliştiren kişi. Marlinspike'in “Uçtan uca şifreleme” yazılımını WhatsApp'ta kullanmak istiyor.

Facebook kullanıcıyı önemsemedi. Kullanıcılarına bu değişikliğin neden yapıldığını detaylı olarak açıklama gereği duymadı. Pratikte hangi verilerin ne şekilde kullanılacağı konusunda da yeterince saydam davranmadı. Bu tutum kullanıcılar arasında “kişisel mesajlarımız okunacak mı”, “Başkalarıyla paylaşılacak mı” endişesine neden oldu. Tepki daha da arttı. Üçüncüsü, Facebook kullanıcıları sözleşmeyi kabule zorladı. “Sözleşmeyi imzalamazsanız, bu uygulamayı kullanamazsınız” dedi. Kullanıcıyı kızdırdı. Dördüncüsü, çifte standart uyguladı. WhatsApp'ın yeni sözleşmesi, Avrupa Birliği ülkeleri dışındaki ülkelere yönelik. Yani yeni sözleşme Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanmayacak?

Peki, bu sözleşme neden Avrupa ülkelerinde uygulanmıyor? Çünkü Avrupa Birliği'nde “Genel Veri Güvenliği Regülasyonu (GDPR)” var. 2017 yılında yapılan düzenlemeyle AB bölgesi kişisel verileri daha sıkı korunmaya başladı. İstenen her

bir bilgi için kullanıcının açık rızasını almak gerekiyor. İnsanlar bu farklı uygulamayı bir çifte standart hatta ayrımcılık olarak gördüler. Diğer yandan başka sorular da gündeme geldi doğal olarak: Acaba Avrupa dışında kalan ülkeler kendi vatandaşlarının bilgilerini korumak konusunda yeterli yasal düzenlemelere sahip değiller mi? Öyle ya, Whatsapp bu düzenlemeyi Avrupa için yapamıyor. Avrupa dışındaki ülkelere dayatabiliyor. Neden?

“KİŞİSEL VERİLERİMİZİ GERÇEKTEN ÖNEMSIYOR MUYUZ?”

Anlaşıldığı kadarıyla büyük kitle, ağırlıklı olarak özel mesajlarının, video ve fotoğraflarının, görüşmelerinin paylaşılacağından endişeli. Peki ya diğer verilerimiz? Konuya ilişkin sosyal medyadaki bir paylaşım beni gülümsetti. “Ne olacak şimdi? Ne yapacağız?” diye soran birine arkadaşı şöyle yanıt veriyordu:

"Ah be kardeşim. Facebook'ta bütün hayatını ayrıntılarıyla paylaşıyorsun. Arkadaş yemeklerini, tatilde geçirdiğin yerleri, evdeki kutlamaları. Fikirlerini, beğendiğin müzik, kitap ve haberleri. Instagram'da ve Twitter'da da öyle. Fotoğraflarını Google fotoğraflara yüklüyorsun, cep telefonun dolmasın diye. Peki telefonun hafızası dolmasın diye Google teslim ettiğin fotoğraflarda neler var? Evin, televizyonun, arabanın, bilgisayarın, ailenin, akrabaların, dostların, gittiğin yerlerin. Bu fotoğraflar gittiğin yerlerin koordinatlarını bile içeriyor ve yapay zeka yazılımlarıyla analiz ediliyor. Elektronik postalarını Google'a teslim etmişsin. Kimlere hangi mektuplarını yazdın?

İş yerinde Office 365 kullanıyorsun. Dokümanların yedeğini diye Microsoft'un 'One Drive' bulutunu kullanıyorsun. Yani tüm iş yazışmaların, projelerin, sözleşmelerin, yazdığın metinler Microsoft'ta emanet. Arabanda navigasyon ve harita yazılımları kullanıyorsun. Ne zaman nereye gittiysen tümü kayıtlı. Akıllı bilekliğiyle, günde ne kadar yürüdüğün, kalp atışların hatta gece ne kadar süre ve ne kadar iyi uyuduğuna ilişkin veriler de o bilekliği aldığın şirketin sunucularında kayıtlı. Gizli saklın ne kaldı?"

'GÖZETİM KAPİTALİZMİ'NE HOŞ GELDİNİZ

Kişisel verilerin gizliliği konusu dijital dünyada daha başlıca tartışılan bir konu. İlk dönemde şirketler bizlere daha iyi hizmet sunabilmek için verilerimizi topladıklarını söylüyorlardı. Bunlar sınırlı verilerdi. Sonraları bu bir "gelir modeline" dönüştü. Bu sefer de o büyük şirketler "Size ne tür reklamları gösterirsek, bu reklamlar etkili olur sorusuna yanıt bulmaya çalışıyoruz. Bu nedenle verilerinizi topluyoruz" dediler. Amaç kullanıcıya ürün satmaktır. Büyük kitlenin buna gösterdiği tepki de cılız oldu. Pek çoğumuz bizden reklam amacıyla toplanan bilgileri aldırış etmemeye başladı.

Fakat Facebook - Cambridge Analytica skandalıyla anladık ki, hakkımızda reklam göstermek ve ürün satmak amacıyla toplanan bilgiler "siyasi bir manipülasyona" olanak tanıyabilecek ölçüdeymiş.

Bugün artık bir "Gözetim Kapitalizmi"nden söz ediliyor. Mahremiyetimizi korumak giderek güçleşiyor. *The Age of Surveillance Capitalism* (Gözetim Kapitalizmi Çağı) kitabının yazarı Shoshana Zuboff, "21'nci yüzyılın sosyal düzeninde davranışlarımız birer mala dönüştü. Geleceğimiz ise yeni inşa edilen kırılsız vahşi teknolojik bir sistemin elinde" diyordu.

Sapiens ve *Homo Deus* adlı kitaplarıyla son döneme damgasını vuran tarihçi-yazar Yuval Noah Harari, ise "Veri, dünyanın en önemli varlığı haline gelecek. Yaşamın neye dönüşeceğini veriyi yönetenler belirleyecek" diyor. İlginç bir dönem yaşıyoruz. Dijital dünyanın büyük şirketleri kullanıcı verilerinin peşinde. Ama mesajlaşmaları şifrelemeye "evet" diyorlar. Kullanıcı bilgilerinin şirketler tarafından fütursuzca kullanılmasına karşı çıkan, hatta bunu sınırlayacak yasalar çıkaran devletler ise "Olağanüstü durumlarda mesajları okuyabilmek istiyorlar". Bu yüzden mesajlaşma uygulamalarında şifre sistemlerini kullananların devletlerle arada başı derde giriyor.

Sözkonusu olan kişisel mesajları olduğunda ayağa kalkabilen büyük kitle ise, ürünlerin bedava olması nedeniyle kişisel verilerini o kadar da önemsemiyorlar.

ÜRÜN BEDAVAYSA ÜRÜN BİZ MİYİZ?

Dijital dünyada ünlü bir söz vardır: "Ürün bedavaysa ürün sizsiniz!" Çokça alıntı yapılan bu söz aslında tam olarak gerçeği yansıtmıyor. Çünkü "Gözetim kapitalizmi"nin dışında da bir dünya var. Var olana alternatif bir dünya: Açık kaynak felsefesi ve özgür yazılım. Üstelik yeni fikirler çığ gibi yayılıyor.

Özgür yazılımlar "bedava". Üstelik hiçbir kullanıcı verisini kaydetmiyorlar. Yani kullanıcı hiçbir şekilde "ürün" değil. Kaynak kodları da açık. Tıpkı "Signal" yazılımındaki gibi. Dolayısıyla arka kapı var mı yok mu endişesi de yaşamıyorsunuz.

İnternetin en etkileyici projelerinden olan ve bu yıl 20. yılını kutlayan Wikipedia da bu felsefenin bir uzantısı. Özgür bilgiyi insanlara özgürce sunuyor: Bedava. İnsanlığın "ortak bilgi hazinesini" oluşturuyor. Yaklaşık 300 dilde. Bugün kimileri "Bir Wikipedia toplumu yaratabilir miyiz" diye kafa yoruyor. **IM**

NE OLACAK ŞİMDİ?

Her şeyin hızla değiştiği bir dünyada yaşıyoruz. Siz bu yazıyı okuduğunuzda da muhtemelen pek çok yeni gelişme yaşanmış olacak ve siz de bu son gelişmelere göre tutum alacaksınız.

WhatsApp "dijital göç"ü durdurmaya çalışacak. Kullanıcılarına kişisel mesajlarının asla okunmayacağını anlatacak. Bunda başarılı olacak mı göreceğiz?

WhatsApp'tan hemen vazgeçmek pek çok insan için hiç kolay değil. Çünkü büyük kitle hâlâ orada. Arkadaşlarınızı, ailenizi...

Ama yeni bir mesajlaşma uygulaması seçerseniz basit kriterlerle konuya yaklaşmakta yarar var: "Mesajlar uçtan uca şifreli mi? Açık kaynak kodlu bir yazılım mı? Güvenliği bağımsız kuruluşlar veya kişiler tarafından denetlendi mi? Kendini imha eden mesaj özelliği var mı?"

Kısa bir aramayla yazılımlar hakkında bu bilgileri rahatça edinebilirsiniz.

"Özgür Yazılım Hareketi"nin kurucusu Richard Stallman sözleriyle yazıya son verelim:

"Özgürlük hayatınız üzerinde kontrol sahibi olmaktır. Bilgisayar programları eğer 'özgür' değilse, kullanıcıları başkalarının iktidarına bağımlı kılar. Sömürgeleştirir. Bilgisayar programları insanların ortak kültürel mirasıdır. Programlar özgür olursa insanlar da özgür olur."

Marcel Proust'un eserleriyle tanışmamış okurlara harika bir giriş

KISKANÇLIK

MARCEL Proust çoğu okurun gözünü korkutur. Üç bin sayfanın üzerinde, sekiz romandan oluşan Kayıp Zamanın İzinde'nin zor okunur görünmesini anlayışla karşılayabiliriz oysa insan bir kere başlamaya görsün, akıcı diline ve sürükleyiciliğine hayran kalır. Proust okumaya bir tadımlıkla başlamak isteyenlere yol göstereceğini umarak geçtiğimiz aylarda "Kıskançlık" (Çeviri: Ebru Erbaş, Can yayınları, 2020) başlığıyla yayımlanan, Mahpus romanından bir bölümü tanıtacağız bu sayfada.

Marcel Proust 1900 yılında annesiyle birlikte çıktığı Venedik gezisinde adeta bir uyanış yaşadı, duygularını daha sonra dile getirirken "sanki tüm evren aniden gözlerim önünde ölçülemez bir değere kavuştu" diye açıklayacaktı bu uyanışını. Genç yaşta yazmaya başladığı edebiyat, sanat ve felsefe üzerine makaleler sayesinde, kendi estetik duruşunu sağlam bir temele bağlayan ender yazarlardan biridir Proust.

Kayıp Zamanın İzinde dairesel bir yapıya sahiptir. Yapısal olarak sonundaki aydınlanma ile başlar ve romanın sonunda başa döndüğü gibi, arada da hep aynı bellek kırıntılarıyla

uyanış anına geri dönüşler yapar. Marcel Proust kendi geçmişini romanın malzemesi yaparken amacı, zaman üzerine düşünmek, zamanı bellek aracılığıyla yakalamak ve hatta zamana hükmetmektir.

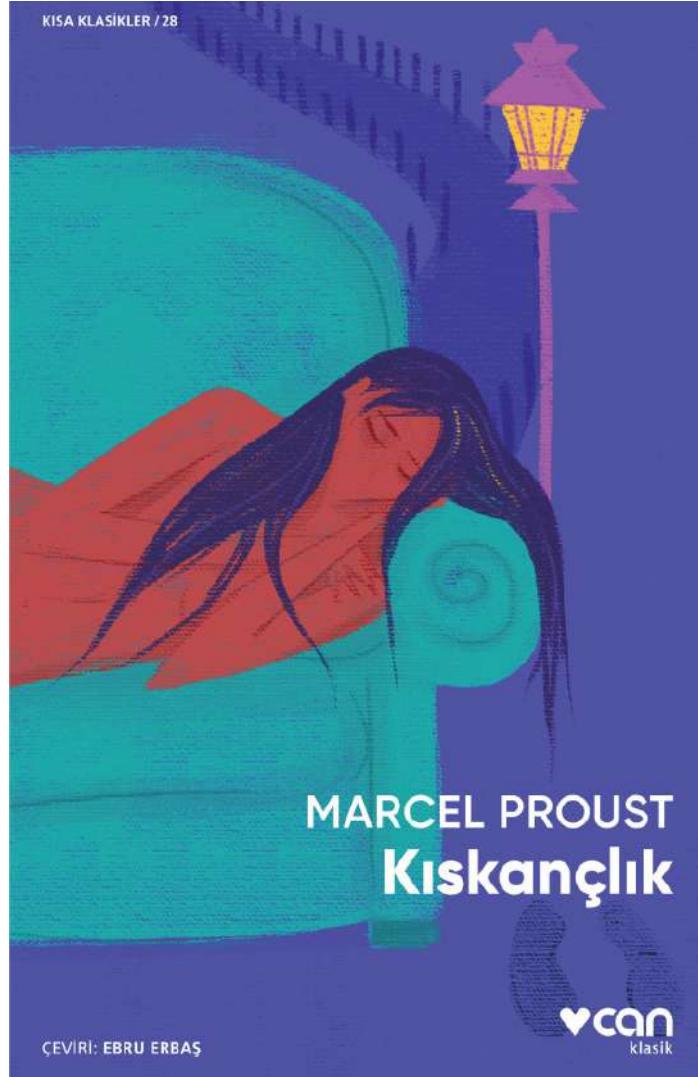
GEÇMİŞİN İZİ

Geçmiş bellekte yeniden canlandırarak zaman içinde anıların yok olmasına engel olur. Bu kaybedilen zamanı yakalama yöntemidir Proust için. Hiçbir olayı

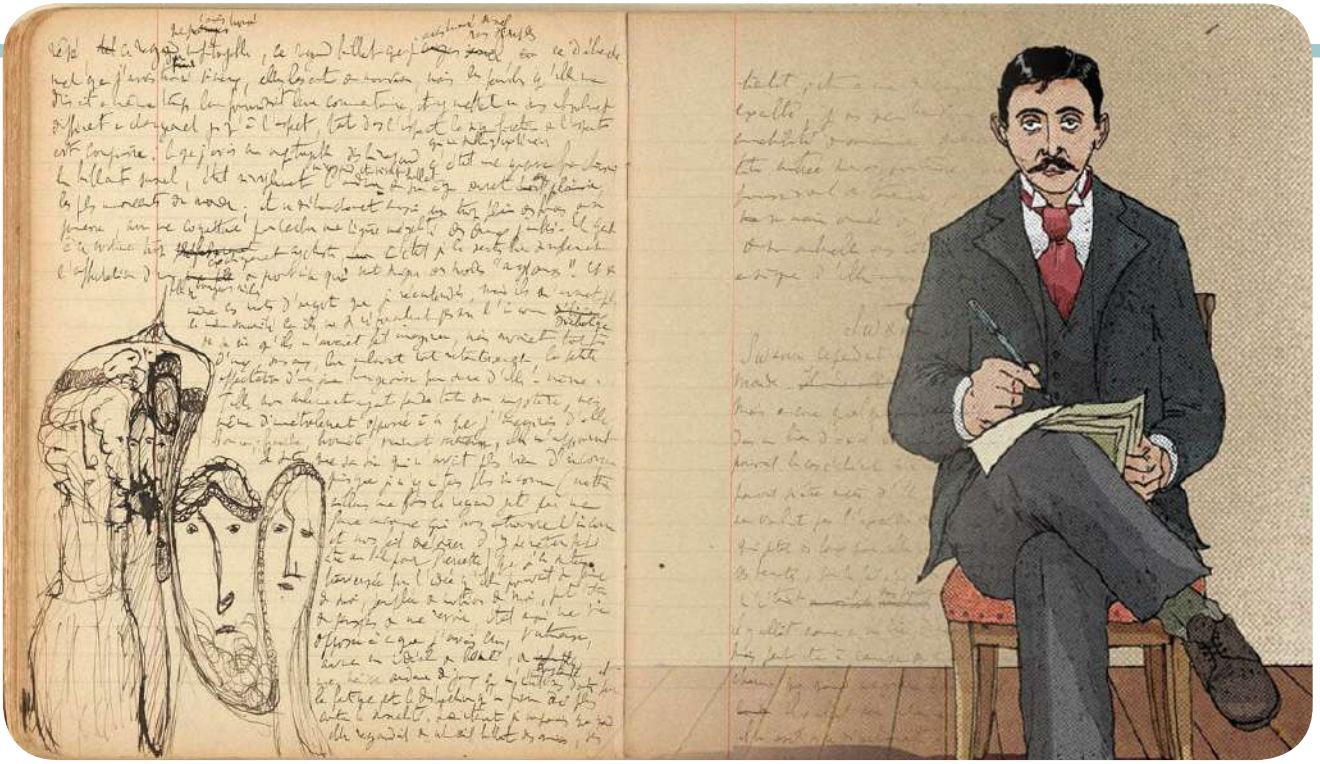
yeniden yaratmadan, yeniden yaşamadan, duyulardaki belleği zihninde canlandırarak özlem duyduğu geçmiş bir anıyı hatırlar. Bu yaptığı bir bakıma parçalardan bir bütün elde etmektir; seçip birleştirip dönüştürerek geçmişe bir bütün olarak sahip olur.

Devasa yapısından söz ettiğimiz Kayıp Zamanın İzinde romanlarının içinde yer alan 66 sayfalık bir bölüm olan "Kıskançlık", romanın tamamı okunmadan da anlaşılacak nitelikte olduğu için, yayınevi bir uzun öykü şeklinde basmış kitabı. Aslında altıncı roman olan "Mahpus" (La Prisonnière) içinde, baş kahramanın bir kadınla ilişkisini anlatır burada Proust.

Kıskançlık adından da anlaşılacağı gibi, bir aşk ve sahiplenme öyküsüdür. Proust'un kendi ile aynı adı taşıyan anlatıcı Marcel, Paris'e anne ve babasının evine sevgilisi Albertine ile birlikte döner. Marcel ile Albertine geldiklerinde evde Françoise adlı hizmetkardan başka kimse yoktur ama yine de sevgililer ayrı banyoları olan ayrı odalarda kalırlar. Romanın başlığındaki "mahpus" Albertine karakteri için kullanılır,

Marcel Proust "Kıskançlık"
Çeviri: Ebru Erbaş, Can Yayınları, 2020, 66 sayfa

aslında anladığımız anlamda bir hapis cezasında değildir kadın, evden istediği zaman çıkabilir, istediği kişilerle buluşabilir ama onu burada, bu evde kontrol altında tutmaya çalışan bir erkekle birlikte. Hapis hayatı bir nebze dışarı çıktığında da devam eder çünkü Marcel ortak dostlarından onu takip etmesini, kimlerle buluştuğunu bildirmesini ister.

Marcel ile Albertine'in ilişkisi bir mutluluk arayışı olarak değil, aksine hiç bitmeyen huzursuzluk kaynağı olarak yansız sayfalara. Her anı kıskançlık, mutlak sahip olma isteği ile dolu bir ilişkidir bu. Aşkın ana kaynağının gizem olduğunu düşünen Marcel, tüm zekasını kuşku dolu çözümlenmelerle gösterir. Annesinden görmeye alışık olduğu aşırı ilgiyi birlikte olduğu kadınlarda da arar.

Zaman da bir karakter gibidir Proust için. Zamanı yakalamak nasıl ancak ona hükmetmekle mümkünse, bir kadını sevmek de ona

sahip olmak, onun üzerinde egemenlik kurmaktır zanneder.

TOPLUMSAL BASKILAR

İlerleyen sayfalarda anlarız ki aslında bu iki insanı bir arada tutan şey aşk ya da tutku değildir. Marcel gerçekte genç kadını beğenmez, onu biraz kaba bulur ve betimlemelerinde de bunu açıkça belli eder. Asıl amacı, yanında taşıdığı kadını bir övgü kaynağı olarak çevresine göstermektir; onun kolunda girdiği sosyal çevrede kadının varlığıyla gurur duyar, ona sahip olduğu için kendini kutlar.

Proust'un anlatısında hep karmaşık cinsel kimlikler ve dürtüler görürüz. Toplum tarafından bastırılmış cinsel duygular, sosyete ve aristokrat çevrede bir çeşit dejenere davranışlara yol açar. Yazdığı çağ göz önüne alındığında Proust bunu bize en içtenlikle anlatan yazarlardan biri olmuştur. Bu öykünün kahramanı Marcel de erkeklere

duyduğu ilgiyi silmek – en azından anlaşılmasını engellemek – istediği için Albertine'e gereksinim duyar.

UYURKEN SEVİLMEK

Bu öykünün en ilginç yanı Marcel'in genç kadını en sevdiği ya da beğendiği zamanların o uyurken olmasıdır. Bunu öykü içinde defalarca tekrarlar. "Albertine'in yokluğunda bulabildiğim hayal etme gücüne onun yanımda olduğu böyle anlarda, sanki Albertine uyurken bir bitkiye dönüşmüşçesine kavuşurdum. Bu bakımdan uykusu aşk ihtimalini bir ölçüde gerçekleştirirdi. (...) Uyuduğu zaman konuşmam gerekmiyordu, onun tarafından seyredilmediğimi biliyordum, kendi kendimin yüzeyinde yaşamama gerek kalmıyordu. Albertine gözlerini kapayarak, bilincini kaybederek, onunla ilk tanıştığım günden beri beni hayal kırıklığına uğratan çeşitli insani niteliklerinden tek tek sıyrılmış olurdu."

Bir kadını, özellikle de genç ve hoş bir kadını uyurken sevmek, onunla ancak kadın bilincini yitirdiği anlarda yakın olmak, her şeyden önce Marcel'in erkekliğine güvensizliğini gösterir. Karşısındaki kadın tarafından alay edilmeyeceğini, küçümsenmeyeceğini bilmek, cinsel isteksizliğini saklamak ancak kadın uyurken mümkündür. Uyurken izlenmek Albertine'in de işine gelir, böylece günahahtan arınmış, kendini arzuları dışlanmış olarak bedenini bir erkeğe bırakır.

Marcel Proust'un eserleriyle daha önce tanışmamış okurlara harika bir giriş olacaktır "Kıskançlık". Paris'in 20.yüzyıl başlarındaki toplumsal çevresini, insan dokusunu, sosyete toplantılarını tüm psikolojik derinliği ile anlatan, topluma eleştirel gözle bakan Proust'u, doğumunun 150. yılında tanımak için ufak bir tadımlık olarak da düşünülebilir bu küçük kitap.

Doğumunun 150. yılında

MARCEL PROUST

YAZARLARIN

doğum yıllarının kutlanmasıyla yeniden anılmaları, genç nesillerin klasikleri tanınmasına, unutulmaya yüz tutmuş akımları öğrenmelerine neden oluyor. 2021, çok önemli yazarları andığımız bir yıl olacak. Şarapçılıkta verimli sayılan yıllar vardır, iklim koşullarının en elverişli olduğu zamanlarda büyümüş üzümlerden yapılmış şaraplar daha değerli bulunurlar. Yazarlar için de var mı böyle elverişli yıllar diye düşünmeden edemiyor insan. İnanılması zor bir şekilde aynı yıl içinde Fransız edebiyatını ve tüm modern dünya sanatlarını derinden etkileyen Charles Baudelaire 9 Nisan'da, gerçekçilik akımının babası sayılan büyük romancı Gustave Flaubert 12 Aralık'ta; son olarak

da 19. Yüzyıl romanının en önemli ismi olmakla kalmayan, modern romanın, varoluşçu edebiyat akımının, psikolojik romanın benzersiz yazarı Fyodor Dostoyevski de 11 Kasım'da doğmuş. Bu yıl üçünün 200. Yaşını kutlayacağız ve onların romanlarını yeniden ele alacak, gençlere tanıtacak ve tekrar tekrar okuyarak hayranlığımızı arttıracacağız.

Bu saydığım isimlerden tam elli yıl sonra doğan, bu yıl 150. yaşı kutlanacak olan bir diğer önemli yazar da

Marcel Proust. 10 Temmuz 1871'de doğan Proust, kendi dönemini ve yaşadığı dünyanın özelliklerini en güzel kâğıda döken yazarlardan biridir.

LA BELLE EPOQUE

Proust'un doğduğu yıl olan 1871 aynı zamanda Fransız ordusunun Prusya savaşı yenilgisiyle sonuçlanan yıldır. Bu yenilgi orduyu zayıflatmış ve bunun sonucunda otuz yıl boyunca Fransız'da barışçıl bir dönem

yaşanmıştı. Bir bakıma Fransa'nın yeniden kendine geldiği yıllardı bu dönem. Sadece orduda değil, tüm ülkede yeni bir kimlik arayışı başlamıştı. Marcel Proust bu dönemi "Fransız erkeksiliğinin yeniden ileri sürüldüğü" yıllar olarak tanımlar. Gerçekten de Fransız erkeklerinin peruk takıp makyaj yaptığı, süslü dantellerle bezenmiş giysiler giydiği 18.yüzyıl ile karşılaştırınca, yeni cinsel kimliklerin arayışı olarak görülebilir modern çağ.

Bu dönem aynı zamanda stabil siyasi hayata geçişi de kapsıyordu. Paris yeniden inşa edildi, eğitim düzeni değiştirilerek laik bir sisteme geçildi, kültür hayatı şekillendi ve Paris Avrupa'nın kültür merkezi konumuna geldi. Tüm bu

gelişmeler daha sonraki nesiller tarafından “belle époque” (“güzel zamanlar”) olarak adlandırılacaktır. Resimde izlenimciler, mimari ve mühendislik harikası Eiffel kulesinin inşası, Lumiere kardeşlerin sinematograf cihazını geliştirmeleri, Pasteur, Pierre ve Marie Curie'nin bilimde yenilikler ortaya attıkları yıllar gerçekten de bu dönemi “güzellik çağı” olarak görmenin ne denli doğru olduğunu gösterir bize.

Marcel Proust işte tam bu zengin entelektüel ve kültürel ortamın başlangıcında doğdu. Babası, tıpta hijyenin önemine vurgu yapmış, çağının tanınmış bir doktoruydu, annesi ise varlıklı bir Musevi ailenin kızı. Marcel ile kardeşi sanat ve bilimlerin konuşulduğu, tartışıldığı bir evde büyüdüler. Lakin dokuz yaşında geçirdiği astım krizinden sonra zaten nazlı bir çocuk olan Marcel'in üstüne hem annesi iyice üzerine düşmeye başladı hem de iyi geleceğini umarak ailece yaz aylarını Auteuil'de, deniz kıyısındaki

evlerinde geçirmeye başladılar.

Küçük yaşına rağmen annesinin arkadaşlarının sohbetinden hoşlanıyordu, gençliğinde de davetlerin aranan ismi olmuştur. Ancak çok geçmeden aristokrat çevreden, sosyal yaşamdan ve sosyetik insanların boş sohbetlerinden sıkılmaya başladı. Bu yıllarda Fransada çok tartışılan Alfred Dreyfus'un siyasi yargılanması, sosyete salonlarından çok daha fazla ilgisini çekmeye başladı ve bu davada aktif rol oynadı. Dreyfus'un savunması için avukatları organize ederek yazılar yazdı.

BELLEĞİN UYANIŞI

1903'te babasının, iki yıl sonra da annesinin vefatı onu derinden sarstı ama aile varlığı sayesinde finansal olarak bağımsız kalabildi; bu son derece önemliydi çünkü ilk başlarda eserlerini basmayı kabul eden bir yayınevi bulamamıştı. O yıllarda roman yazmayı kültürel bir uğraş olarak gören eleştirmenleri sert bir dille eleştirirken, sanatçının (ya da romancının) görevinin bizi körleştiren alışkanlıklar yüzünden gömüldüğümüz bilinçsiz belleği canlandırmak olduğunu öne sürerek

sanata yeni bir boyut getirdi. Onun için yazmak, belleğin uyanışı demektir. Zamanı, hayranlık duyduğu Edouard Monet'nin de dahil olduğu İzlenimci akımın sanatçıları gibi algılıyordu. Zamanı yakalamak ancak ona hükmetmekle, zamanı esir almakla, geçmişten yeniden canlandırmakla mümkündür. Bu bakış açısı doğrultusunda kendi geçmişini romanlarının malzemesi haline getirdi.

Marcel Proust 1922 yılında Paris'te hep zayıf olan ciğerleri yüzünden zatürreye yakalanarak vefat etti. Bugün onu yalnızca belle époque'un temsilcisi olarak değil, edebiyat tarihine Kayıp Zamanın İzinde üst başlığıyla toplanmış anıtsal başyapıtı ile tanıyoruz. Yüz ellinci yaş günü belki de dünyanın her köşesinde yeniden anılmasına, yeni okurlarla buluşmasına neden olacak. Dilimize farklı çevirmenler tarafından aktarıldı Proust'un eserleri ve çok şanslıyız ki bunların her biri Proust'un hakkını veren, onun şiirsel derinliğini gösteren çeviriler.

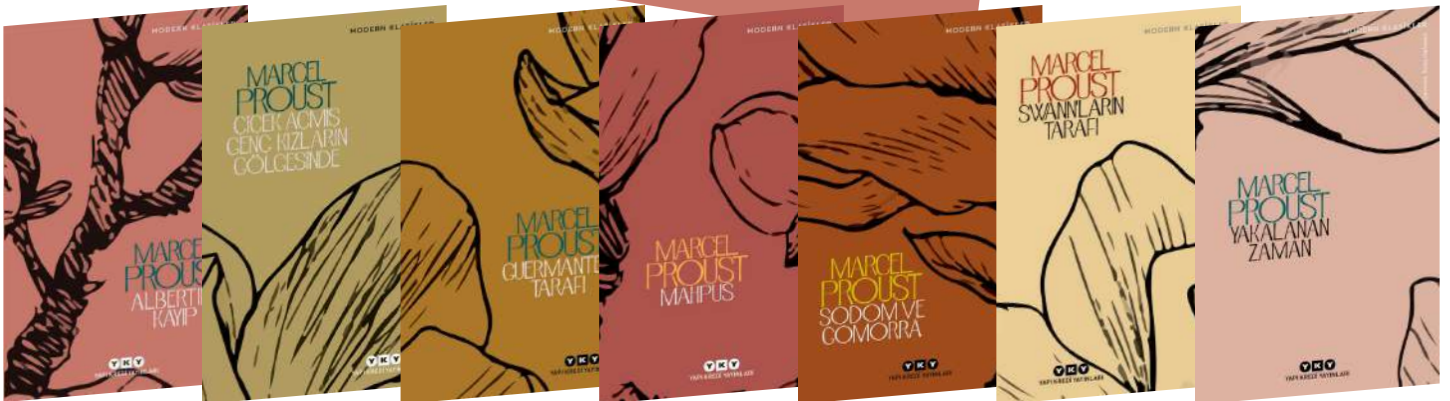
Dilimizde Proust'tan bazı çeviriler:

■ “Kayıp Zamanın İzinde” Çeviri: Roza Hakmen, Yapı Kredi Yayınları

■ “Prenses'e Mektuplar (1917-1922)” Çeviri: Aysel Bora, Kırmızı Kedi yayınları, 2018

■ “Swann'ın Bir Aşkı” Çeviri: Tahsin Yücel, Can Yayınları

■ “Kıskançlık” Çeviri: Ebru Erbaş, Can Yayınları, 2020

“Köfte, Ekmek ve Antigone!..”*

AYDINLIK BİR EĞİTİM MODELİNİN SERENCAMI

Kısacık bir öyküdür bu... 1940'larda başlayıp 1950'li yıllarda sona eren... Özünde Kemalist bir 'mitos'tur. Anadolu'yu ayağa kaldıracak benzersiz bir aydınlanma seferberliğidir. Doğaya egemen olma heyecanıdır... Toprağı işleyerek “yurt” yapma sevdasıdır... Köy Enstitüsü'dür; nam-ı diğer “Bozkırların Işığı”dır!.. 'Kimsesizlerin kimsesi Cumhuriyet'in ete kemiğe bürünmüş eğitim ve iş modelidir. Yıllar boyunca siyasi arenada tartışılmış, toplum belleğinde unutulmaz bir yer edinmiştir. Kapatılmasının üzerinden bunca yıl geçse de, adil bir toplum düzeni müjdeleyen düşüncesi, ilkeleri, anıları ve özlemiyle hâlâ canlı, capcanlıdır..

ERKAN OYAL

AYDINLANMA SAVAŞI ZORLUDUR!..

Halkın iradesine dayanan Meclis açılmış, İstiklal Harbi kazanılmıştır. Hilafet ve saltanat tarih olmuştur. İstikamet çağdaş uygarlık düzeyidir; 'yeni bir ulus, yeni bir ekonomi, yeni bir insan' yaratmaktadır.

Geri bırakılmışlık zincirini kırmak için adım adım ilerlenen yıllardır. Siyasi otoritenin merkezi TBMM üyelerinin neredeyse tamamı Halk Fırkası'ndadır. Ne var ki Meclis ve parti türdeş bir siyasal topluluk değildir. Meclis ve parti içinde önemli görüş ayrılıkları vardır. Milli Mücadeleden muzaffer çıkan kadronun yüksek prestiji, geçen yıllar içinde yavaş yavaş erimeye yüz tutar.¹ Atatürk, devrimlerle çağdaş toplumun kapılarını aralarken, bir siyasal çatışma alttan alta sürüp gider.

Devrimlerin halkın bir kısmında yarattığı tepki, baskı mekanizmaları ve hükümetin ekonomik ve sosyal alanda somut başarılı olamaması, ülkede geniş hoşnutsuzluğa yol açar. Toplumsal çelişkiler her geçen gün biraz da keskinleşir. Atatürk, bu sorunların hükümetin Meclis'te eleştirisi ve deneimsiz bir konumda kalmasından kaynaklandığını düşünür ve yine onun teşvikiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulur. Ülkedeki potansiyel muhalefet birdenbire canlanır. Serbest Fırka kısa zamanda siyasal alanda temsil olanağından yoksun kalmış geniş yığınlar tarafından desteklenir. Siyasi çekişme şiddetlenir. Serbest Fırka yöneticileri, Ata-

türk'ün verdiği desteği çekmesi üzerine birkaç ay sonra partilerinin kapatıldığını açıklar. Bu siyasal deneme, hükümeti iktisat politikasında büyük atılımlara yöneltir.

1930'lu yıllar “Büyük Dünya Buhranı” dönemidir. Dış kaynaklı kriz, ekonomisi zaten zayıf olan genç Cumhuriyeti daha da güç duruma düşürür.

Vatani kurtaran, Cumhuriyet'i kuran, inkılapları tamamlayan Gazi, 1932'de halkı dinlemek için uzun bir yurt gezisine çıkar. Gezisinin bir durağında umumi katibine şöyle yakınır; “Bunalıyorum çocuk, büyük bir ıstırap içinde bunalıyorum! Görüyorsunuz ya, her gittiğimiz yerde mütemadiyen dert, şikayet dinliyoruz. Her taraf derin bir yokluk, maddi manevi perişanlık içinde. Ferahlatıcı pek az

şeye rastlıyoruz. Memleketin hakiki durumu ne yazık ki bu.”²

Türkiye kriz dönemini plan yaparak, dış kapalı ve devletçi ekonomi politikası izleyerek geçirir. Dünyada planlama yapan ikinci ülke olur. Bu sayede dünya buhranı geçiştirilirken, sanayileşme yolunda da ilk ciddi adımlar atılır.

YAKICI BİR SORUN: KÖYLER VE EĞİTİM

17 milyon nüfuslu Türkiye'nin 15 milyonu köylüdür. Köyle kent arasındaki uçurum giderek açılmaktadır. 40 bin köy yakıcı sorunlarla yüz yüzedir. Köylü, tefeci-tüccar-vergi kaskacında, çaresizdir. Yolsuz, susuz köylerde cehalet, bağnazlık hüküm sürmektedir. 40 bin köyün 35 bininde okul

* Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, bir köy enstitüsü ziyaretinde omuzunda heybe taşıyan enstitü öğrencisi bir kız görür. İnönü heybesinde ne olduğunu sorar; Öğrenci “Köfte, ekmek ve Antigone” der. İnönü “İşte bu sözler yaygınlaştığında gerçek aydınlanma başlayacaktır” der.

yoktur. 5 bin köy okulundaki öğretmen sayısı sadece 6 bindir.

Köyün aydınlara hep "uzak" kalması, aydınlara köye "gitmemeleri", erken Cumhuriyet'in gözde homurdanma konularındandı.³ Şimdi köyleri ayağa kaldıracak, köylüyü yoksulluktan uyarlığa taşıyacak bir "kurtuluş planı" gerekmektedir. Ulaşma ve çağdaşlaşma alanlarındaki gecikmenin ancak "eğitim"le gerçekleşeceği konusunda fikir birliği oluşur. Eğitimin yöntemi ve içeriği tartışılır.

Üstünde uzlaşılan görüş şu olur; "Eğitim sadece 'okul ve öğrenci' değildir; toplumsal kalkınmadır, kültürel gelişmedir, ulusal aydınlanmadır. Bu bakımdan köyden, halk tabanından başlamalı, kadın erkek, genç yaşlı tüm toplumu kucaklamalı ve devrim hedefleri yolunda toplumu canlandırmalıdır". Cumhuriyet kalemlerle, bilgiyle ve emekle yükselecektir. Atatürk başta olmak üzere herkes halk eğitimi konusuna kafa yormakta, formül aramaktadır.

Bu amaçla önce 1926'da Köy Muallim Mektebi Projesi geliştirilmiş, ancak maddi sıkıntı ve bürokrasi girişimi engellemiştir. On yıl sonra "Köy Eğitimi Yetiştirme Projesi" yeni bir umut olarak gündeme gelir. Atatürk'ün önerisiyle, askerlikte çavuş ve onbaşı olanlar arasından başarılı bulunanların, kısa bir kurstan geçirilerek, köy öğretmeni olarak görevlendirilmesi görüşü benimsenir.

İlk öğretmen kursu Eskişehir Çifteler'de açılır, sonuç başarılı olur. Ardından deneme amacıyla yeni Köy Öğretmen Okulları açılmasına karar verilir. Köy Enstitüleri, işte bu 'eğitmen projesi'nin özel bir yapıya kavuşturularak, yaygınlaşmasıyla ortaya çıkar.

AVRUPA YANARKEN... TÜRK BARIŞI...

Bu arada Atatürk ebediyete geçer, İsmet İnönü cumhurbaşkanı seçilerek, CHP'nin "değişmez genel başkanı" olur. Olağanüstü Kurultay, kendisine bir de "Milli Şef" sıfatı verir. O yılların tek parti yönetimlerinde, böylesi sıfatlar pek modadır; Hitler Führer'dir, Mussolini Duçe, Franco Caudillo'dur...

İnönü'ye "milli şef" sıfatını verilmesinde, dış

etkenden çok, iç politikadaki gelişmeler öndedir. İnönü oybirliğiyle cumhurbaşkanı seçilmiştir; ama dönemin bir iktidar boşluğu yaratılmadan geçilmesi gerekmektedir.

Hükümeti kurma görevini yine Celal Bayar vermesi bunu kanıtlar. Bayar, kabul eder. Böylece muhalefet karşısında sistemin devamlılığı sağlanır. İnönü ilk iş olarak geçmişte siyaset dışına itilmiş önemli isimlerle uzlaşır.

Yeni yönetimle eski muhalefeti uzlaştıran barışçı yaklaşımla siyasal yakınlaşma sağlanmış olur.

Hitler, 1939 Eylül'ünde Avrupa haritasını kana bulamaya başlar. Müttefikler Almanya'ya karşı savaşa girmesi için Türkiye'ye baskı yapar. Almanya'yla barış anlaşması yapılır, ekonomik ilişki sürdürülür. İnönü, Atatürk döneminin tutarlı dış politikasından ayrılmaz. Denge oyunuyla, çeşitli taktiklerle ülkeyi savaştan uzak tutmayı başarır.

Türkiye savaş boyunca büyük ekonomik zorluklara katlanır. 20 milyonluk nüfus bir milyonluk orduyu besler. Çocuklarını askere gönderen köylerde çalışacak insan kalmaz. Ürün fiyatları katlanır, ekmeğe karneye bağlanır. Köylerde tuz ve gaz bulunmaz.

Hükümet kaynak bulma derdine düşer. Yeni vergiler konur. Varlık vergisi iş hayatına korku salarken, şeker vergisi kentli halkı daraltır, köylü toprak mahsulleri vergisiyle inim inim iner.

BOZKIRDAKİ KIVILCIMLAR

Avrupa alevler içinde kıvrılırken, savaş da sekizinci ayına girmektedir; Türkiye büyük ekonomik ve sosyal sıkıntılar içinde hummalı bir eğitim devrimine girişmektedir.

Adları pek yakında Köy Enstitüsü kavramıyla anılacak iki kişi, gece gündüz proje üzerinde çalışmaktadır.

Biri Köy Enstitüsü düşüncesini geliştiren, kuran ve uygulayan İlköğretim Umum Müdürü İsmail

mail Hakkı Tonguç'tur, diğeri ona kol kanat veren Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'dir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü her ikisinin arkasında kararlı şekilde durmaktadır.

Köy Enstitüleri Projesinin amacı, köy öğretmeni ve köye gerekli mesleklerde eğitilmiş eleman yetiştirmektir. Tonguç'un söylediği gibi Cumhuriyet köye "eğitim karakolu" değil, jandarma karakolu götürmüştü.⁴ Öncelikle, ilkökul mezunu yoksul köylü çocuklarına eğitim ve öğretmenlik olanağı sağlayacaktır. Köylü çocuklar enstitülerde okuyarak, yaparak, düşünerek, yaşayarak, soru sorarak, üreterek, eğitimle üretimi aynı potada eritecek yörgülacaktır.

Enstitü mezunu öğretmen yine köye dönecek, köylüyle bütünleşecek, köylüyü eğitip bilinçlendirecektir. Proje, mekanik bir köy kalkınmasını değil, özgün bir toplumsal dönüşümü, köysel değişimi, Cumhuriyet devrimlerinin ruhuyla uyumlu sosyal ve kültürel dönüşümü, ülkeye yepyeni bir yüz kazandırmayı öngörmektedir. Projenin köycü ideolojisiyle yakın bağları olduğu açıktır. Böyle bir eğitim sistemi ne kapitalist, ne de sosyalist ülkelerde görülmüştür, başkaca bir örneği yoktur.

Köy Enstitüleri kanun tasarısı Meclis'e gelir ve hızla görüşülerek kabul edilir. Oylamaya 148 milletvekili katılmamıştır. Bu durum CHP içindeki "sessiz muhalefet" in harekete geçmesi olarak yorumlanır. Söz konusu milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu bazı bürokratlar, enstitü fikrini sınırcı bir siyasal girişim olarak görmüş, Meclis'e gelmemiştir. 1936'da Toprak Reformu da, aynı grubun ve toprak sahiplerinin direnmesi ve savaş koşulları nedeniyle akim kalmıştır.

Enstitüler tanıma göre, belirli konularda araştırma yaparak, eğitim veren kurumlardır. Köy Enstitüsü Sistemi, klasik okullardaki öğretimden farklı olarak, köy yaşamındaki iş dallarını kapsayan

“iş okulu” tasarımına dayanır. Köy Enstitülerinde eğitim, bilim, sanat ve kültürün özümsemesine, geleneklerin tutsaklığından kurtulup aklın özgürlüğüne kavuşmasına dayanır.⁵

Hitler Avrupa’da taş üstünde taş bırakmazken, trenler ölüm kamplarına masum insanları taşırken, Anadolu’da kara tren yoksul köy çocuklarını, bilgiyle, kitapla, sanatla buluşturmaya götürür. Yoksulluktan kurtulma arzusuyla, Anadolu’nun ucra köşelerinden köy enstitülerine bir koşu başlar...

Ozan Nebi Dadaloğlu diyor ki;

“Ak fistanlı, alaca mintanlı, mor kadifeli,
dudakları yalama, elleri kavrulmuş, yarık
Ayşeli, Fatmalı, Alili, Velili
bozkırın ortasına otağ kurduk.

Biz kız-oğlan devrim marşları söyledik.
El ele, kol kola toprağa diz vurduk.
Çingi taşa dinamit, kızgın demire balyoz.
Ak sıvalı binalar yükselttik.

Uğul, uğul, karınca gibi çalıştık
ışıkta, çiftlikte, derslikte
yarı aç, yarı tok, yarı susuz
dağ başlarında yüzbinlerce fidan diktik.”

YEŞEREN UMUTLAR

Memleketin ıssız tepeleri, boz topraklı susuz stepleri hareketlenir. Yollarda taş, kum, kereste taşıyan merkepler, katırlar, kiremit taşıyan arabalar çoğalır; temeller atılır, duvarlar örülür, çekiç sesleri yayılır. Enstitü binaları köylerin kenarında modern birer kent görünümünde yükselir.

Köy Enstitüleri 2 ila 4 ili kapsamına alan bölge kuruluşlarıdır. Köy ilkokullarından mezun öğrencileri sınavla alır, onlara beş yıl eğitim verir. Enstitüyü bitirenler yine sınavla Yüksek Köy Enstitüsü’ne devam edebilir.

Enstitülerin yöneticileri gençtir. Müdürlerin yaş ortalaması 33.6’dır.⁶ Öğretmen kadrosu gönüllüler arasından seçilir. Öğretmenler çok yetenekli ve gayretlidir.

İlköğretim Umum Müdürü Tonguç’la enstitü müdürleri ve öğretmenler arasında mesleksi yakınlığı aşan ülke birliği dikkat çekicidir. Tonguç, bu genç ve ülkeye adanmış eğitim kadrosunu işbaşında, yeni bir anlayışıyla yetiştirmek için olağanüstü çaba harcar.

YEPYENİ BİR YÖNTEM: YERİNDEN YÖNETİM

Enstitüleri ortak akıl yönetecektir. Ortak akıl, iyi yönetim için yeterlidir. Enstitü müdürü, öğretmenler, usta öğreticiler ve öğrenci başkanlarından oluşan sistem, öğrenciyi gütmeyecek, fikirleri ve

bilgileri yönetecektir. Sorunlar öğretmenler kurulunda sonuca bağlanacaktır. Böyle bir yaklaşım zaten devletin temel saydığı “halkın kendi kendini yönetmesi” ilkesinin de bir gereğidir.⁷ Enstitülerin asıl başarısı çalışanların, memur zihniyeti dışında kalarak, şahsi menfaatlerini geride bıraktıkları bir ülkeye sahip olmalarıydı.

Enstitü, yıl boyu, gece gündüz işleyen bir toplumsal yapıdır. Öğrenciler ilk yıllarda kendi dersliklerinin ve yatakhanelerinin yapımında çalışır. Yapararak öğrenir, öğrenirken üretir; yoktan var edip, birlikte yararlanırlar. Kuru toprağı bilinç ve bilgiyle ekip biçer, hasat ederler. Ekmek yapar, giysilerini, yatak çarşaflarını dikerler.

Kendine yeterli işletmeler kurar, devlete yük olmazlar. Bütçe ödenekleri yıllar içinde artmıştır, ama enstitülerin yarattığı kaynak bunun kat kat üzerindedir.

Enstitüde yönetim, titiz bir iç örgütlenme ve planlama mantığına dayanır. Derslerin, işin, tarımın ve sosyal etkinliklerin her birinin amacı, kimler tarafından, ne zamanda yapılacağı ve hangi olanaklarla gerçekleştirileceği kurallara bağlanmıştır.

Enstitü eğitiminde öğrenciye el kaldırılması, dayak ve hakaret yoktur. Köy yaşamının yüzyıllar boyunca oluşturduğu “imece” geleneği, modernize edilerek sürdürülür. Öğrencilerin sorumluluk taşıdığı “öğrenci yönetim sistemi” kurulmuştur. Öğrenciler, öğretmen ve usta öğreticiler yanında, yaşına, yetişkinliğine, sağlık durumuna göre, de-

ğışık etkinlik alanlarında dönüşümlü olarak nöbet tutmakla yükümlüdür.

Haftalık ders süresi 44 saattir. Bunun 22 saati kültür (Türkçe, matematik, fizik, kimya, tarih, coğrafya), 11 saati uygulamalı tarım (tarla, bağ, bahçe, hayvancılık), 11 saati yine uygulamalı inşaat, demircilik, marangozluk, motor dersleridir. Kız öğrenciler ev idaresi, biçki dikiş, yemek, dokumacılık dersleri alır.

Eğitim programları esnek; yörenin koşulları dikkate alınır; örneğin Kars Cilavuz Köy Enstitüsü'nde kayak dersi yapılır. Müzik ve yazı eğitimi de önemle ele alınır. Öğrenciler yılda en az 25 klasik yapıtı okur ve mutlaka bir enstrüman çalar. Yılda 45 gün nöbetleşe tatile çıkan öğrenciler klasik batı müziği dinler, konserler verir, oyunlar sahneler...

Enstitülerde her iş değerlendirmeye tamamlanır. İşin özelliğine göre değerlendirme günlük, haftalık, aylık, mevsimlik, yıllık olabilir. Bu toplantılarda, personel ve öğrencilerin de söz hakkı vardır. Konuşmalar, eleştiriler genellikle öğrenciler tarafından yapılır, başarılı olanlara teşekkür edilir, özgüven yüceltilir. Tamamlanmamış işlerin nedenleri tartışılır. Öğretmenler, yöneticiler eleştirilebilir. Öğrenciyle öğretmen arasında ayırım yoktur.⁸

Cumartesi toplantılarından birinde "yemek" konusu tartışılmaktadır; "Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, enstitüyü ziyaret etmiş, öğrencilerin konserini izlemiş, onlarla birlikte yemek yemiştir. Cumartesi toplantısında bu ziyaret konusunda bir öğrenci söz alarak; "Neden Cumhurbaşkanına bizden farklı yemek verildi?" diye sorar. Müdür Rauf İnan (Viyana Yüksek Pedagoji Enstitüsü mezunu) öğrenciye 'haddini bil' demez, durumu izah eder:

"Cumhurbaşkanı olduğu için değil, şeker hastası olduğu için kendisine farklı yemek verildi. Arkadaşlarımızdan biri hastalanınca revirde ona da özel yemek verilmiyor mu? Ayrıcalık gibi bir

niyetimiz olmamıştır" der. Öğrenci bu açıklama üzerine ikna olur, teşekkür eder."

Öğrenciler bilim, sanat, sporun yanı sıra doğa koşullarına uyum sağlamayı, köyleri aydınlatma yöntemlerini öğrenerek mezun olurlar. Sabahattin Eyüboğlu'nun deyişiyle "Buralarda kültürle teknik, ülküyle gerçek bilinci aynı amaçta birleşmiştir: Halkın seviyesini yükseltmek." Bir de sloganı vardır enstitülerin; duvarlara yazılan, şarkısı söylenen...

"Sürer eker biçeriz güvenip ötesine
Milletin her kazancı milletin kesesine."

AYDINLANAN KÖY YAŞAMI

Enstitü mezunu genç öğretmene 100-150 yapıttan oluşan bir demirbaş kitap seti ve üretim araçları verilir. Tonguç, onlara ayrılırken şöyle seslenir; "Sürekli okuyarak, deneyler yaparak çalışmalı, var gücünüzle kendinizi yetiştirmeye uğraşmalısınız. Salt okulda öğrendiklerinize güvenerseniz aldanırsınız; basit, dar görüşlü insanlar olarak kalır, çarçabuk tükenir, toplumun başına bela olursunuz. Kendini sürekli olarak yetiştirmeyen kimse, aydın sayılmaz."⁹

Öğretmenler okul yapılarını köylüyle birlikte yapar. Köy halkı kadın erkek, yılda yirmi günü geçmemek üzere okul yapımında çalışır. (Enstitülere karşı olanlar bu uygulamayı eleştirmiş, angarya demiştir.)

Ders saatleri dışında köylüler için okuma-yazma ve meslek kursları verilir. Kurslarda duvarcılık, sıvacılık, dülgelik, demircilik, tesisatçılık, hayvan bakımı ve üreticiliği, hastalıkla mücadele, bahçivanlık, bağcılık, şarapçılık, tütüncülük, zeytinlik, peynircilik, turşuculuk, konserve yapımı, balıkçılık, arıcılık, kooperatifçilik, yüzme, kayak,

güreş, binicilik, atıcılık, bisiklet, motosiklet, motor ve traktör kullanma; su yolculuğu, yol yapma, su kuyusu açma, radyo onarımı, biçki-dikiş, nakış, çocuk bakımı gibi işler öğretilir. Kursları bitirenlere belge verilir.

KAÇINILMAZ HESAPLAŞMA!

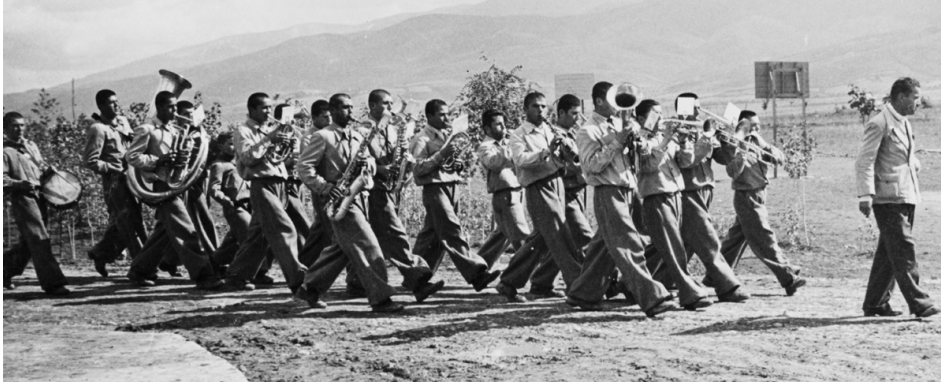
Yurttaşlık bilinci ve hak arama duygusuyla yetişen enstitülü öğretmen, köyde karşılaştığı yanlışlara, haksızlıklara müdahale edince, o güne kadar köylünün sırtından geçinen toprak ağasıyla, köylüyü ezen muhtarla, dini sömüren imamla, hâttâ eşrafla, kaymakam ve valiyle zaman zaman karşı karşıya gelir, çatışır. Direndikçe saldırıya uğrar.

Yakınlarda kaybettiğimiz değerli yazar Cahit Kayra maliye müfettişi olarak, savaş yıllarında Eskişehir köylerinde vergi denetimi yapmaktadır.

"Eskişehir Valisi genç ve yetenekli Daniş Yurdakul, oradaki bir haraya, bir tesisin açılışına beni de davet etti. Yolda köy enstitüsünün içinden geçtik. Genç çocuklar öbek öbek toplanmış şarkı söylüyor, voleybol oynuyorlardı. Vali Yurdakul, "Bunların hepsi komünist" dedi. CHP İl Başkanı Emin Sazak "Bakanlığa yazalım, kapatturalım" diye kışkırttı. Vali bu kuruluşların kendisinden özerk oldukları, parti il başkanı ise köylünün gözünün açılmasına yardımcı oldukları için tedirgindi. Bense içgüdülerimden gelen bir dünya görüşüyle, genç insan iyimserliği ve sevecenliğiyle bu çocuklara ve yaşam biçimlerine sıcak bir yakınlık duydum."¹⁰

ALTI YILIN BİLANÇOSU

Büyük Savaş sona erdiğinde, ülkenin dört bir yanında 21 köy enstitüsünde 17 bin öğrenci eğitim alırken, 5.442 öğretmen, 8.756 eğitimci, 521 sağlıkçı mezun olmuştur.

Köy okullarındaki öğrenci sayısı 1 milyon 150 bine yaklaşmaktadır. Enstitüler 723 eğitim yapısı üretmiş, kilometrelerce karayolu, su hattı, demiryolu inşa etmiş, elektrik üretmiş, radyo yayını yapmıştır.

Cumhurbaşkanı İnönü 1946 yılı başlarında enstitü sayısının 40'a çıkarılmasını, 200 bin tarımcı öğretmen yetiştirilmesini isterken, şöyle demektedir:

"Bütün siyasi ve askeri hayatımdaki vazifelerin hiçbirini kaale almadan diyebilirim ki, öldüğüm zaman Türk milletine iki eser bırakmış olacağım: Bunlardan biri köy okulları, diğeri de müteaddit partilerdir."

SONUN BAŞLANGICI

İkinci Dünya Savaşı demokrasi cephesinin zaferiyle sonuçlanır. Liberal demokrat rejimler, tek parti rejimlerine karşısında zafer kazanmıştır.

Türkiye de tek parti sistemiyle yönetilen ülkelerden biridir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, iç ve dış gelişmelerin, artık tek partili otoriter siyasal sistemi desteklemediğini görmüştür. Hem "hür dünya"da yer almak, hem de parti içi muhalefete bir kapı aralamak için çok partili düzene geçme arayışındadır. Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak ve üs talep etmesi Türkiye'yi Batı'ya daha da yaklaştıracaktır.

1946 yılı önemli gelişmelere gebe dir. CHP içinden çıkan bir grup mebus Demokrat Parti'yi kurar ve devrim karşıtları, toprak ağaları burada örgütlenmeye başlar. O yıl ilk çok partili seçimi güç bela, laiklikten bazı ödünler vererek CHP kazansa da parti içindeki dengeler değişmiştir.

1946'nın sağcı, tutucu, ırkçı CHP yönetimiyle, 1940'ların ilerici ve hümanist yapısı, hele 1923'ler CHP'sinin ilke ve amaçları taban tabana zıttır. CHP ile DP'nin siyasal tutumu aşağı yukarı aynıdır. Çok partili hayata geçmesiyle "çoğulcu" bir toplum ortaya çıkmamıştır. Sermaye ve toprak sahibi sı-

nıflarla zaman zaman sürtüşse de temelde onların politikalarını "vekâleten" yürüten CHP'nin yerine "asaleten" yürüten DP iktidarı gelmiştir. CHP iktidarının emperyalizmle başlattığı ikircikli ilişkilerinin yerini giderek daha sıkı, daha teslimiyetçi ilişkiler alacaktır.

Seçimden sonraki günlerde, bir akşam yemeğinde, ozan, yazar Ceyhun Atuf Kansu, babası CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf Kansu'ya CHP'nin durumundan yakınır:

"... Atatürk'ün partisini devrimin, laikliğin kalesi diye savunduk. Gittik oylarımızı ona verdik. CHP'ye oy vermezseniz devrimin tüm kazançları gider deniyordu. Ne oldu? Bakıyorum, eleştirdiğimiz her şeyi şimdi CHP yapıyor. Devrimcilik nerede kaldı?

CHP Genel Sekreteri Nafi Atuf Kansu'nun yanıtı acıdır:

"Devrimcilik çok uzaklarda kaldı oğlum! Çok çok uzaklarda kaldı. Siz devrim kaldı mı sanıyorsunuz? Her apartmana karşı devrimden bir şeyler verdik. Bir apartmana bir devrimci yitirdik."¹¹

1940'ların ikinci yarısından itibaren, bazı çevreler komünizmi vahim bir tehdit olarak göstermekteydi.¹² CHP hükümeti de elinden geleni yapmakta geri kalmamıştı. Komünizm tehdidinin böylesine işlenmesi kuşkusuz hem dışarıya karşı hem de içeriye dönük bir amacı karşılıyordu.

Bu genel havadan Köy Enstitüleri de payına düşen suçlamayı almakta gecikmedi. Enstitüleri gözden düşürmek için karalama ve iftira kampanyası hız kazandı; "Komünist olmuşlar, dinsiz olmuşlar, milliyetsiz olmuşlar" denildi.

"Kızlarla erkekler aynı yerde yatıyor, fuhuş yapılıyor" denildi. "Buralar, Anadolu çocuğunun ruh mezbahası" denildi. Hiçbiri kanıtlanamayan iftiralar, dedikodular etrafa yayıldı...

"BİR BASTONLU ADAM"

Peker hükümetinde Milli Eğitim Bakanlığına Reşat Şemsettin Siner getirilir. Hitler sempatzanı Siner, doğal olarak Köy Enstitülerine düşmandır.

Osman Bolulu anlatıyor:

"Son sınıf öğrencisiydim, yardımcı iş kolum yapıcılıktı. Dinlenceye çıkacağımız zaman, yarım kalan bir binanın tamamlanması için çalışıp çalışmayacağımızı sordu yönetim. Yüksünmeden razı olduk. O binanın kaba sıvasını yapmakta olan öğrencilerden birisi de bendim.

- Milli Eğitim Bakanı geldi, dediler.

Reşat Şemsettin Siner'miş gelen; ufarak boylu, kara giysili, kara melon şapkalı, badem bıyıklı, eli bastonlu... O badem bıyıklı adam, iskelenin altından, yarım ağızla:

- 'Kolay gelsin' dedi. Öğrenciler, bir 'sağ ol' çekti. Sesimizin tonu gür çıkmamış, az gelmiş olmalı ki, bastonunu bize doğrulttu;

- 'Sizi yakında amelelikten kurtaracağım' dedi.

- 'Biz amele değiliz, öğretmen olmak üzereyiz.

Önceki binaları ağabeylerimiz yaptı. Biz de bizden sonrakilere hazırlıyoruz bu binayı' dedim.

Bastonunu, gökyüzünü deler gibi bana doğrulttu kara giysili adam:

- 'İblis, sen dersini almışsın, senin gibilerin belini kıracağım' dedi...

Bana doğrultulan baston bir tür sopaydı, korkutma aracıydı. O baston, 18 yaşını süren öğrenciye mi doğrultulmuştu; yoksa Türk devrim ve aydınlanmasının ana ayaklarından Köy Enstitüsü eğitimiyle, çağdaşlaşma girişimine mi doğrultulmuştu?¹³

Siner ilk iş olarak Tonguç'u ilköğretim genel müdürlüğünden alır. Tonguç gazeteden resim öğretmenliğine atandığını öğrenir. Enstitü yöneticileri ve öğretmenleri okullara dağıtılır. Enstitülere köy okulları dışından da alınır. Eğitim yöntemi kökten değiştirilir. Öğretmenlerin üretimle ilgili işlevlerine son verilir. Yüksek Köy Enstitüsü kapatılır.

Yıkım sürecinin başlamıştır... Gerisi hızla gelecektir.

Fakir Baykurt o sıralarda Enstitü öğrencisidir; kulak verelim:

"... İki yılı bir cehennem gibi yaşadım. O güne kadar özgürce okuduğumuz kitaplar, dergiler hemen denetim altına alındı. Tartışmamız, düşüncemizi savunmamız yasaklandı. Tarlada ekip biçtiğimiz buğdayı da artık dersliğin pencerelerine konan saksılarda yetiştiriyorduk. Yaşamda buğday hiçbir ülkede saksıda yetiştirilemez. Gerçek işin sonucu olan üretim toplum için bir değerdir, onu yıkıp ziyan etmek akla, ahlaka aykırıdır. O üretimden yararlanmak, başkasını yararlandırmak gerekir. Hele de toplumun bol üretime gereksinmesi varken."¹⁴

Daha birkaç ay önce enstitülerden övgüyle söz eden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, artık köy enstitülerinin arkasında durmamaktadır. Köy Enstitülerini feda etmiş, yenik düşmüştür.

Kısa sürede enstitülerin hayat damarları kurutulmaya çalışılır; öğretmenlere toprak verilmesi zorlaştırılır. Angarya olarak gösterilen köylü vatandaşların 'okul yapma yükümlülüğü' kaldırılır. Araç gereçlere el konulur, kitaplıklara kilit vurulur, dünya klasikleri toplatılır yakılır, edebiyat dergilerinin okula sokulması yasaklanır. Öğrencilerin okul yönetimine katılması, serbest kitap okuma saatleri kaldırılır, ders dışı çalışmaları sınırlanır. Eleştiri, özeleştirme kültürü amaçlı cumartesi toplantılarına son verilir. 250 bölge okulu ilgisizlikten kapanmaya yüz tutar.

SONA DOĞRU

Demokrat Parti iktidarında köy enstitülerine duyulan öfke daha da artar. Bakan Tevfik İleri, enstitülerde kıyımaya devam ederek, gerici yöneticileri iş başına getirir. Karma eğitime son verilir.

Gazeteci Emin Karakuş bir köy enstitüsünü gezip gördükten sonra izlenimlerini şöyle yazar:

"Üzüntüyle belirtmek gerekir ki, bir çok işlerde olduğu gibi bu işi de elimize yüzümüze buluşturmakta geç kalmadık. Köylünün uyanışını kendine, kendi çıkarlarına aykırı görenler derhal harekete geçtiler, gerici çevrelerle iş birliği yaparak bu canım kuruluşları yıkmak için ellerinden geleni yaptılar."¹⁵

1951'e gelindiğinde Halkevleri de kapatılır, 4.800 kitaplık dağıtılır. Ezan Arapçaya çevrilir, CHP'nin mal varlığına el konulur. Petrol Kanunu ve Yabancı Sermaye yasaları çıkarılır.

1946'da başlayan enstitülerin yıkım süreci, 27 Ocak 1954'te sonlanır. Tabelaları sökülerek, enstitüler ilk öğretmen okullarına dönüştürülür. Bu arada İmam Hatip kursları adı altında kurulan kurumlar hızla artmaya başlar.

Köy Enstitülerinin yıkılışını sadece bir nedene bağlanamaz. Köy Enstitülerinin başına gelenlerin kuşkusuz iç ve dış kaynaklı, dönemin koşullarına bağlı nedenleri vardır.

Köy Enstitüleriyle başlayan aydınlanma, öz-gürleşme hareketinin, büyük toprak sahipleriyle, emperyalizm tarafından önemli bir tehdit olarak algılandığı açıktır. Enstitülerin kapatılması belki de Marshall yardımlarının bedeli olmuştur; kim bilir!...

KULAKLARA KÜPE OLSUN!

Köy Enstitülerinin mimarı İsmail Hakkı Tonguç, enstitüler kapatıldığında şunları söyleyecektir:

"Demokrasinin iki çeşidi vardır. Biri, zor ve gerçek olanıdır. Öbürü kolayı, oyun olanıdır. Topraksız topraklandırmadan, işçiyi sağlama almadan, halkı esaslı eğitmeden, olmaz.

Birincisi, köklü değişim ister, zordur ama gerçek demokrasidir. İkincisi, sandık demokrasisidir. Okuma yazma bilsin bilmesin, toprağı, işi olsun olmasın, demagojiyle serseme çevrilen halk, elindeki kağıdı sandığa atar, böylece kendi kendini yönetmiş sayılır. Bu oyundur, kolaydır. Amerika

bu demokrasiyi yayıyor. Biz de maalesef demokrasinin kolayını seçtik. Çok şeyler göreceğiz daha."

17 bin köy öğretmeni yetiştiren enstitülerin, Türk aydınlanmasına katkı görevini sürdürmesi siyaseten engellenmiş olsa da, gün gelecek ve UNESCO, Köy Enstitülerini dünyaya örnek olarak gösterecektir..

Erdoğan Kenan Atılın dizeleriyle sözü tamamlayalım:

"Gün oldu, karabulutlar uçtu üstümüze
Obamızı, kendimizi, ocağımızı mehrican çaldı.
Yüreğiniz varsa, isterseniz ağlamayın
Emmim kızıyla karşılıklı ağıt yaptık.
Ocaklarımızı söndürenin
Ocakları sönsün!
Altmış dört yıl kaybettik geçmişimizden..."

Evet... Eweet... Eweeeet...

Ne istemiştiniz bizden? ... **MY**

DİPNOTLAR

- ¹ Korkut Boratav, Türkiye'de Devletçilik, Gerçek Yayınevi, 1974, s. 136.
Ahmet Hamdi Başar, Atatürk'le Üç Ay, AlTIA Yayını, 1981, s. 36.
Tanıl Bora, Hasan Âli Yücel, İletişim Yayını, s. 327.

KAYNAKLAR

- Alpaz Kabacalı, Bilinmeyen Yönleriyle Cumhuriyet Tarihi, Denizbank Yayınları, 2004.
- Fakir Baykurt, Unutulmaz Köy Enstitüleri, Literatür Yayınları,
- Engin Tonguç, Bir Eğitim Devrimcisi İsmail Hakkı Tonguç, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayını.
- İ. Hakkı Tonguç, Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları: 1936-1946. (Der: Engin Tonguç), 1999.
- Niyazi Altunya, Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bakış, Cumhuriyet Kitapları, 2000.
- Engin Tonguç, Devrim Açısından Köy Enstitüleri ve Tonguç, İstanbul 1970;
- Sabahattin Eyüboğlu, Köy Enstitüleri Üzerine, İstanbul 1979;
- Necdet Sakaoğlu, Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi, İstanbul 1992.
- Necdet Ekinci, Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine, Ankara 1997;
- Fay Kirby, Türkiye'de Köy Enstitüleri (haz. Engin Tonguç), Ankara 2000;

İŞ BANKASI'NIN KURULUŞ ÖYKÜSÜ

22 Ekim 1929.
Atatürk,
İş Bankası'nın
Ankara'da
yaptırılan yeni
genel merkezi
ziyaretinde
Celal Bayar'la.

Bir Numaralı Hesap TBMM'nin

VECDİ SEViĞ

İş Bankası'nın çalışmaya başladığı gün sadece iki hesap açıldı: Bir numaralı hesap Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, iki numaralı hesap, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya aitti.

GÜNÜMÜZDE Kurtuluş Savaşı Müzesi olarak kullanılan Ankara Ulus'taki I. Meclis binasına girince soldaki ilk odada Sivas Kongresi'nde kullanılmış "Başkanlık Masası" ziyaretçilerin ilk gördükleri eşyalardandır. O odada 26 Ağustos 1924 günü telaşlı bir hazırlık vardı. Nafia (Bayındırlık) Bakanlığı görevinden yeni ayrılmış olan Mahmut Celal Bey ve yanındaki memurlar, heyecanlıydı. Bu odada az sonra yeni kurulan Türkiye İş Bankası, işlemlerine başlayacaktı.

Meclis'in sorumlu memuru geldi, Türkiye Büyük Millet Meclisi adına 110 bin lira bedelle bir numaralı hesaba

acı. İkinci hesap Reisicumhur Mustafa Kemal Paşa adına kaydedilecekti 26 Ağustos akşamı sadece bu iki hesap vardı. Yönetim Kurulu Başkanı Siirt Mebusu Mahmut Beyefendi'ye ait üçüncü hesap daha sonra açılacaktı.

Banka için hazırlanmakta olan binaya yerleştirilmek üzere ısmarlanan eşyaların imali ve İstanbul'dan Ankara'ya gelişi gecikince Başbakan İsmet Paşa, Bakanlar Kurulu'nun çalışma odasını geçici olarak banka kullanımına vermişti. O günlerin tanığı Falih Rıfka Atay, bu odada üç memurun çalıştığını anlatacaktı. Kısa süre sonra banka için kiralanan binaya taşındı.

Yeni binaya yerleşilmesinden sonra Haymanalı Akif Ağa ile Ankara'nın genç tacirlerinden Karavelizade Mahmut, günümüzdeki Ankara Palas binasının hemen yanındaki sokağa saptılar. Bahçe içindeki üçüncü binaya girdiler, Umum Müdür onları bekliyordu. "Akif Ağa'nın banknotları" sayıldı, bir çuvala konuldu, ziyaretçiler iki katlı "evkaf numune evinin" merdivenlerinden inerek Samanpazarı'ndaki işyerlerine döndüler.

Odasına girdikleri "Umum Müdür" Mustafa Kemal Atatürk'ün yakın arkadaşlarından Mahmut Celal Bey'di. Çeyrek yüzyıl önce Bursa Mudanya'da Ziraat Bankası'nın açtığı sınavı kazanmış, ancak yaşı küçük olduğundan memur olarak göreve alınamamış, geçici bir işe başlatılmıştı. İşlemleri öğrenince Deutsche Orientbank'a geçmiş genç yaşta sorumluluk almış, ardından ulusal kurtuluş hareketine katılmıştı.

"BİR BANKA KURMAK NASIL OLUR?"

Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre sonra Mustafa Kemal Paşa, Nafia Vekili (Bayındırlık Bakanı) Mahmut Celal Bey'i çağırılmış, önce "Bir banka kurmak nasıl olur?" demiş, ardından

soruları sıralamıştı: "Bu iş sana heyecan verir mi?", "Sever misin bu işi?", "Sen şimdi bu işi alıyor musun?" Bütün soruların yanıtları olumlu idi. Celal bey bakanlık görevini bırakarak bankanın kuruluş çalışmalarına başladı.

Lozan görüşmelerine ara verildiği dönemde, henüz Cumhuriyet ilan edilmeden 17 Şubat 1923'te İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde Tüccar Grubu'nun önerisiyle "Münasip isim altında bir ticaret ana bankası teşkili" ve "çıkartılacak hisse senetlerinin Türkiye tebaasına ve Türk anonim vesaire şirketlerine tahsisi" oybirliği ile kabul edilmişti.

Kurtuluş Savaşı sırasında Hindistan'dan gönderilen ve zorunlu alımlara harcanan paranın bir bölümü o günlerde Maliye Bakanlığı'nca Mustafa Kemal Paşa'ya iade edilmişti ve Osmanlı Bankası'nda bir hesapta duruyordu. 250 bin liralık sermaye buradan konulacaktı. Bakanlığı bırakıp kuruluş hazırlıklarını sürdürmekte olan Celal Bey, o günleri, her hissenin bin lira değerinde olduğunu ancak kalan payları sahiplenecek kişi bulmanın kolay olmadığını, "Hiç kimse yanaşmıyor" diyerek anlatacak ve başvurduklarından "Ne kadar böyle işe girdiysek, hiçbirisinin neticesi çıkmadı, bu da onların devamı..." yanıtını aldığı-

nı söyleyecekti. Yine de yılmadı, kendi gayretleri ve "Atatürk'ün nüfuzunu kullanarak biner lirayı" topladı.

14 Haziran günlü 964 sayılı noter senedine göre Mahmut Celal Bey'in Burşadan altı arkadaşı ile kendisi, Latife Hanım'ın babası Uşakizade Muammer Bey dâhil toplam 14 kişi kurucu olmak için gerekli evrakı imzalamışlardı. Sonra ortak sayısı 47'ye yükselebilmmişti. Kuruluş çalışmaları sürerken, Ankara'da "Top ve Kılıç'la banka idare edilemez" söylentisi yayılmıştı. Bunun nedeni Kılıç Ali Bey ile "Topçu" diye anılan Mehmet İhsan Bey'in de kurucular arasına katılmış olmasıydı.

"MÜNASİP BİR İSİM: TÜRKİYE İŞ BANKASI"

İktisat Kongresi'nde alınan kararda belirtildiği gibi banka kuruluşunun yapılabilmesi için "Münasip bir isim" bulunması da gerekiyordu. Celal Bayar, yıllar sonra "Hasan Saka Maliye Vekili idi. Onlar 'İş Bankası' dediler" diye anlatacak. Bankanın ana statüsü hazırlanmış. 20 Ağustos 1924 günü "Bir milyon sermaye ile banka muameleleriyle iş-tigal etmek (banka işlemleriyle uğraşmak) üzere Türkiye İş Bankası" adıyla

Türkiye İş
Bankası'nın
Ankara
Ulus'taki
binası

“PARAM DURUYOR MU?!”

Banka'nın ilk günlerinde parasını yatıran Haymanalı Akif Ağa da sabah banka kapısı açılmadan geliyor, “param duruyor mu?” diye soruyordu. Sonunda Genel Müdür Celal Bey, “Bak Akif Ağa, Sen paranı gene eskisi gibi kasanda sakla. Bir gün onları görmeden de yaşayabileceğini hissedersen o zaman getir. Biz hep buradayız” diyerek çuvala doldurulan banknotları sahibine veriyordu. Bir süre ortak çalıştığı Vehbi Koç'un, hakkında “Ankara'nın en başarılı işadamı” diye söz edeceği Karavelizade Mahmut Bey ise ilk kredi müşterilerinden biri olduğu bankayla ilişkisini ilerleyen yıllarda da sürdürecekti, kuruluş dönemine ilişkin anılarını oğlu gazeteci Orhan Karaveli günümüze ulaştıracaktı.

Celal Bayar, ilk günlerde kurucu ortak bulmakta zorlanmış, tüccarın parasını bankaya emanet etme alışkanlığını kazanması zaman almıştı. İki yıl sonra Mustafa Kemal, 1 Kasım 1926'da Meclis açış konuşmasında ekonomik konulara değiniyor ve şöyle diyordu:

“Muhterem efendiler, Milli bankalarımızla ticari ve sınai şirketlerin adet ve sermayelerinin mütemadiyen artmakta olması, halkımızın iktisadi faaliyet ve intibahına delil addolunabilir (kanıt kabul edilebilir).”

Bu sözlerin gerisinde Celal Bayar'ın iki yıl önce “ortak olun” çağrısını yönelttiği milletvekillerinin tutumlarındaki değişiklik yatıyordu. Aradan geçen süre içinde kurulan Akhisar Tütüncüler Bankası'nda bir bölümü bakan olmak üzere toplam on dokuz milletvekili ortak vardı. Aynı tarihlerde kuruluş hazırlıkları başlatılan ona yakın bankaya ortaklık girişiminde bulunan çok sayıda milletvekili olduğu Prof. Dr. Gündüz Ökçün'ün yaptığı bir araştırma ile gün yüzüne çıkıyordu.

Bankaya parasını emanet edenlerin sayısı zaman içinde artmaya başladı, ilk genel müdürlük binası yetersiz hale gelince daha sonra İstiklal adını alacak Baruthane Caddesi'nde yine Vakıflar tarafından yaptırılan 18 odalı yeni bina da kiralandı. Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, kurucusu olduğu bankanın bu binasına gelişi dolayısıyla 8 Mart 1926 günü bir çay ziyafeti verildi.

Çalışmaların yürütüldüğü iki binaya yıllık toplam 6 bin 200 lira kira ödenmesi, banka yönetimini kendine ait bir genel müdürlük binası yaptırmaya yöneltti ve günümüzde İktisadi Bağımsızlık Müzesi olan bina İtalyan mimar Giulio Mongeri tarafından projelendirildi. Genel müdürlük birimleri ve merkez şube 26 Ağustos 1929 günü yeni binaya taşındı.

bir banka kurulmasına ilişkin Bakanlar Kurulu kararının imzaları da tamamlanmıştı.

Banka için Ulus civarında genel müdürlük olarak kullanılacak bir yer arandı, sonunda iki katlı evkaf numune evlerinden birinin “en uygun” olacağına karar verildi. Henüz yeni yapılmış dört evden dördü de doluydu. Kurucu ortaklarından Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali Bey, ailesiyle birlikte oturmak için kiraladığı iki katlı evi boşalttı. Kılıç Ali Bey, Mustafa Kemal'in bir süre oturduğu, kısa süre önce Cumhuriyetin ilanı hazırlık toplantılarının yapıldığı tren garının yanındaki Direksiyon Binası'na taşındı, genel müdürlük binası sorunu çözümlendi.

Prof. Dr. Uygur Kocabaşoğlu ile çalışma arkadaşlarının hazırladığı, 2001 yılında yayımlanan Türkiye İş Bankası Tarihi kitabında verilen bilgilere göre, 1926 yılı başına gelindiğinde cari hesap sayısı 201, tasarruf sandığı hesap sayısı ise 125 olmak üzere bankada toplam 326 hesap kaydı vardı. Bankacılık fikrinin yaygınlaştırılması zaman alacağına benzeyordu.

GENEL MÜDÜRLÜK BİNASININ TARİHİ

Çalışmaların yürütüldüğü iki binaya yıllık toplam 6 bin 200 lira kira ödemesi, banka yönetimini kendine ait bir genel müdürlük binası yaptırmaya yöneltti ve günümüzde İktisadi Bağımsızlık Müzesi olan bina İtalyan mimar Giulio Mongeri tarafından projelendirildi. Genel müdürlük birimleri ve merkez şube 26 Ağustos 1929 günü yeni binaya taşındı.

Mustafa Kemal Atatürk, bankanın görkemli yeni genel müdürlük binasına açılışından yaklaşık iki ay sonra gitti. 23 Ekim günlü gazetelerde bu konuda verilen haberde, "Gazi bankanın tasarruf kumbaralarından isteterek onları görmüş ve tasarruf hususunda milletimizin gösterdiği alaka hakkında izahat almışlardır" deniliyordu.

Banka bir yıl önce çocukları birikime özendirmek için kampanya başlatmıştı. Amaç, tasarrufa verdiği önemi geleceğin gençlerine de göstermekti. Kampanya etkili olmuş, 1925 yılının son günü 43 bin 621 lira olan tasarruf sandığı hesap tutarı 1928 yılı sonunda 1 milyon 368 bin liraya ulaşmıştı. O günlerde gazetelerde yer alan haberde şöyle deniliyordu:

"İş Bankası çok faydeli (yararlı) bir harekete geçmiştir. Aileler arasında tasarruf fikrini tenmiye (artırmak) için bilhassa çocuklarımızı tasarrufa alıştırmak maksadıyla Banka tarafından çok hoş bir vasıtaya müracaat edilmiştir. Bu vasıta da resmimizde gördüğümüz gibi zarif kutudur. Herhalde her aile babası bu kutudan bir tane alırsa çocuğunu sevindirmiş olacaktır. Bu kutu içerisine atılan paranın çıkarılmasına imkân olmayacak surette yapılmış mükemmel bir kumbaradır."

Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın banka kurmak için yola çıkarken ifade ettiği, "Halkımızın bugünkü mütevazı imkânlarına tasarruf mefhumunu getirecek ve faaliyetlerini muayyen kişiler için değil, halk için genişletecek" sistem daha geniş bir kitleye yaşamına giriyordu.

Kumbaralarla tasarrufu artırma çabalarının harcadığı dönemde, dünya büyük ekonomik bunalımın eşliğinde

Türkiye İş Bankası'nın İstanbul Sirkeci'deki binası

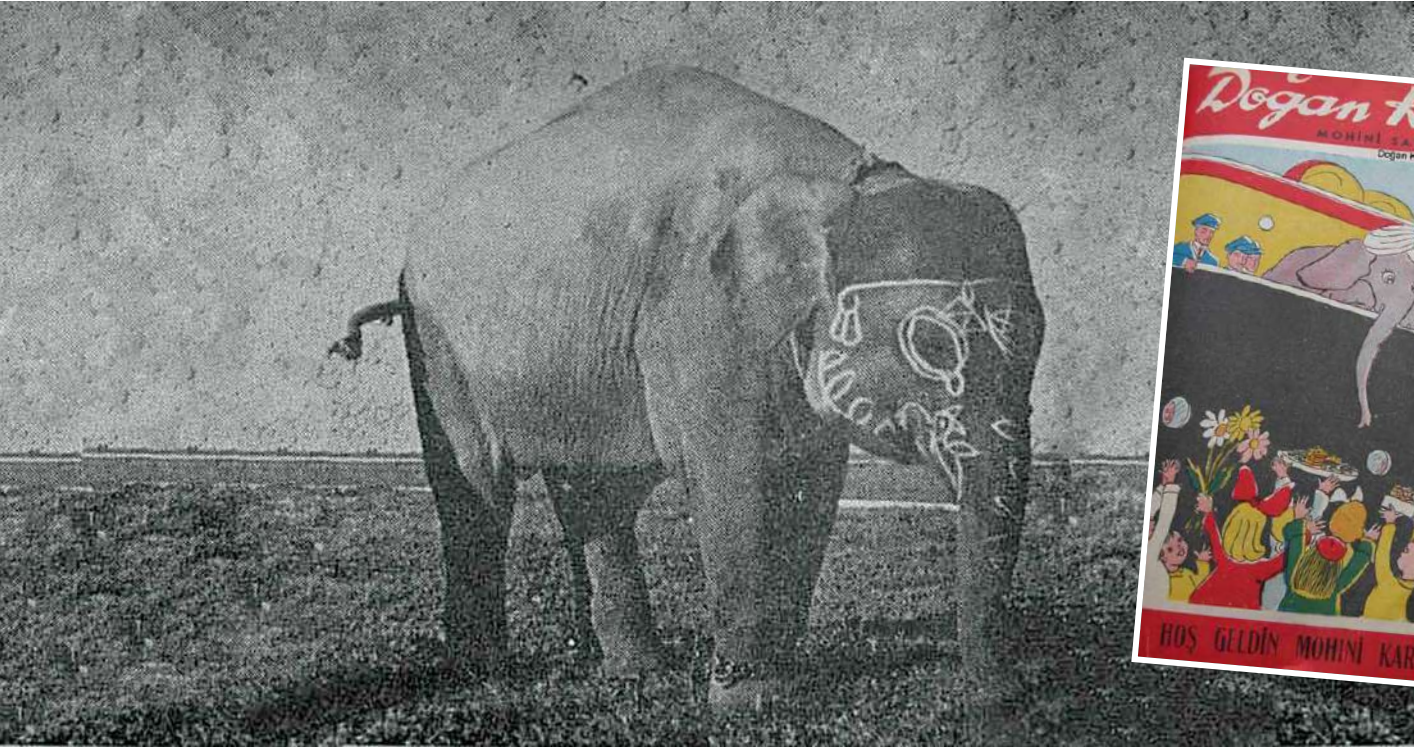

deydi. Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşunun altıncı yıldönümü kutlanırken ABD'nin mali başkenti New York'ta borsa çalışmalarını geçici olarak durdurmuştu. 1929 yılının sonuna kadar sadece ABD'de kapanan banka sayısı 642 idi, ülkede 1930 ve 1931 yıllarında küçüklü büyüklü 3 bin 500 banka kepenklerini indirecek, dünya eşi kolay kolay görülmeyecek bir çöküntü dönemi yaşayacaktı. O yıllarda Türkiye'de izlenen ekonomik politika yılda yüzde 10 dolayında büyümeye olanak vermiş, Türk lirasının alım gücü artmıştı.

İktisat tarihçisi Zafer Toprak bu başarının temelinde yatan dayanakları Atatürk'ün "iktisadi bağımsızlığın mali yapıdan geçtiği inancıyla" attığı adımlardan Türkiye İş Bankası, Anadolu Sigorta ve Milli Reasürans'ın kuruluşu olarak özetler, "Türkiye'de iktisadi bağımsızlığın ne denli engebeli yollardan geçtiğinin bu kuruluşların tarihinde gizli" olduğunu vurgular.

Cumhuriyetin kuruluş dönemi sadece bir siyasi zaferin taçlandırılması değil, geleceğin ekonomik güçlü temellerinin de yükseldiği yıllardır. **MY**

Mustafa Kemal Atatürk, bankanın görkemli yeni genel müdürlük binasına açılışından yaklaşık iki ay sonra gitti. 23 Ekim günlü gazetelerde bu konuda verilen haberde, "Gazi bankanın tasarruf kumbaralarından isteterek onları görmüş ve tasarruf hususunda milletimizin gösterdiği alaka hakkında izahat almışlardır" deniliyordu.

Hoş Geldin Sevgili **MOHİNİ**

GÖKHAN AKÇURA

Hindistan Başbakanı Pandit Nehru'nun dünya çocuklarına hitaben yazdığı bir mektup, 1950 yılı şubat ayında, dönemin popüler çocuk dergisi Doğan Kardeş'te yayınlanır. Mektupta, Hindistan'dan Japonya'ya hediye edilen bir filin iki ülke çocukları arasında güzel bir dostluk başlattığını anlatır. Bir hafta sonraki sayıda bu kez Türk çocukları bir mektup yazarlar Nehru'ya. Mektubun sonunda "senden bir fil yavrusu istesek, acaba büyük bir ayıp işlemiş olur muyuz?" diye de sorarlar. İşte bu mektuplaşma sonunda, Nehru Türkiye'ye de bir fil göndermeye karar verir. Mohini'nin öyküsü böyle başlar.

1950 yılı şubat ayında, dönemin popüler çocuk dergisi *Doğan Kardeş*'te, Hindistan Başbakanı Pandit Nehru'nun "Dünya çocuklarına mektup"u yayınlanır. Bu mektubun bir yerinde Nehru şöyle demektedir: "Bilmem duydunuz mu? Bundan bir müddet önce Japon çocukları bana bir çok mektuplar göndererek bir fil istediler. Hindistan çocukları adına kendilerine çok güzel bir fil yolladım. Bu filin doğum yeri Mysore (Maysor) idi. Oradan kara yolu ile sahile getirildi. Ondan sonra da bir gemiye konularak tâ denizlerin ötesindeki Japonya'ya gönderildi. Tokyo'ya vardığı zaman yüzlerce çocuk onu görmeye koşular. Çocukların bir çoğu fili ömürlerinde ilk defa görüyorlardı. Bu asil hayvan, Hindistan'ın bir sembolü haline geldi. Ve Hint çocukları ile Japon çocukları arasında bir dostluk bağı kuruldu."

Şimdi bu mektup yayınlanır da, bizim çocuklar boş durabilir mi? Bir hafta sonraki sayıda bu kez Türk çocukları bir

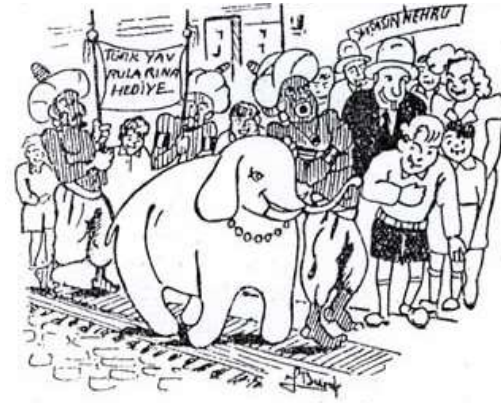
mektup yazarlar Nehru'ya. Mektubun sonunda "senden bir fil yavrusu istesek, acaba büyük bir ayıp işlemiş olur muyuz?" diye de sorarlar. İşte bu mektuplaşma sonunda, Nehru Türkiye'ye de bir fil göndermeye karar verir. Mohini'nin öyküsü böyle başlar.

Aynı yıl, Aralık başında gazetelerden, filin yola çıktığını öğreniriz. *Doğan Kardeş* vasıtasıyla Türk çocuklarının başbakan Nehru'dan bir fil istedikleri; Nehru'nun da bu ricayı memnuniyetle kabul ettiği, hatta bunu başbakanımız Adnan Menderes'e de bir mektupla bildirdiği haberde yer alır. Haber şöyle devam eder: "Hindistan başbakanının Türk çocuklarına hediye ettiği fil yavrusunun ismi bizzat başbakan tarafından konulmuştur. Beş yaşında bir dişi fil yavru olan file, Nehru tarafından 'Mohini', yani 'Şirin' adı verilmiştir. Yaşının küçüklüğüne rağmen Mohini, tam bir ton ağırlığındadır ve seyahati sırasında kendisine Sultan adındaki dadısı refakat etmektedir."

MOHİNİ İSTANBUL'DA

Mohini, İtalyan bandralı Rosselini vapuruyla 25 Aralık 1950 sabahı İstanbul limanına gelir. Filimiz bir vinç vasıtasıyla sal üzerine indirilir, ardından Dolmabahçe rıhtımına getirilir. Dolmabahçe hıncahınç doludur. Mohini'nin üstünde allı yeşilli battaniyesi vardır, başının ortasında bir ay yıldız resmi, gözlerinin etrafına rengarenk sürmeler ve kulaklarında da papatya resimleri bulunmaktadır. Başta vali ve belediye başkanı Fahreddin Kerim Gökay olmak üzere tüm zevat buradadır. Ellerinde levhalar taşıyan binlerce okul öğrencisi, bir o kadar da kadın erkek büyükler... Orta yere halılar serilmiş, Türk bayraklarıyla süslü bir kürsü kurulmuş, sağa sola hoparlörler yerleştirilmiştir. Gören fil değil, büyük bir devlet adamı gelmiş sanacaktır! Kürsüye sırayla Doğan Kardeş dergisi neşriyat müdürü Vedat Nedim Tör, Hindistan büyükelçisi Jha ve elbette mini mini valimiz çıkar. O yıllarda boyunun kısalığından dolayı Fahritten Kerim böyle anılıyordu, ama bu başka bir hikaye... Ardarda konuşmalar yapılır. Son olarak İnönü ve Nilüfer Hatun ilkokulları adına iki öğrenci söz alır. Törenen sonra Mohini ve bakıcısı öğrencileri ardına takarak Taksim meydanına çıkar ve Cumhuriyet Anıtı'na çiçek bırakırlar. Gazetelerin yazdığına inanırsak Mohini çelengi hortumuyla koymuştur. Küçük fil ardından, Spor ve Sergi Sarayı'nın yanında bulunan Sümerbank pavyonunda, kendisi için hazırlanan özel dairesine götürülür. Ertesi günden itibaren burada onu, "göçmen çocukları yararına" 25 kuruş ödeyerek onu görmek mümkün olacaktır.¹

Mohini iki gün sergilenir. Çocuklar yanı sıra büyükler de merakla kendisini ziyaret etmektedirler. Hacı Bekir müessesesi lokum getirir. Ankara Pazarı Bakkalıyesi de şeker ve pirinç. Artık herkes Mohini'yi konuşmaktadır. Tüm gazeteler Mohini'nin gelişini birinci sayfadan vermektedirler. Hatta Fitne Fücür imzasıyla dedikodu yazan Adalet Cimcoz bile köşesini ona ayırır: "Dedikodulara bakılırsa Mohini'nin giydiği tuvalet meşhur Paris terzilerinden biri tarafından kree edilmiş," diyerek dalgasını bile geçer.² Peyami Safa da, Server Bedi imzasıyla yazdığı köşe-

Sezgin Burak
kardeşin
karikatürü

sinde "biz bu fili neden bu kadar çok sevdiğimiz" sorusuna cevap arar ve yazısını şöyle noktalar: "Galiba seni insan olmadığın için seviyoruz. Bu kin ve hile dünyasında hemcinslerimize karşı azalan itimadımız, bizim gitgide akreplere ve yılanlara bile sevgi duymamızla neticelenecek. Sense iyisin, kuvvetlisin, zekisin. Zamanımızda bu üç meziyeti birleştiren insan yoktur.(...) Seni seviyoruz, çünkü senin gibi iyi, kuvvetli ve zeki olmak istiyoruz. Aramıza insanlar arasında eşi bulunmayan bir mükemmellik

örneği gibi geldin. Sana baka baka, inşallah kendimizi islâh edeceğiz. Hoş geldin sevgili Mohini."³ Fikret Adil de, "insanların iki taraflı olup birbirlerine hayvanca muameleyle kalkıştıkları bir devrede, bir hayvanın etrafında bu kadar muhabbet ve alaka toplamaması ibretle seyredilecek bir manzardır," diye yazıyordu. Mohini'ye gösterilen ilgiyi aktardıktan sonra da ekliyordu: "Doğrusu imrendim ve düşündüm ki, şu İstanbul'da, insanın böyle debdebe ve saltanatla yürüyebilmesi için adeta fil olası geliyor."⁴

MOHİNİ VE AZADI ANKARA'DA

Mohini ve bakıcısı Muhammed Sultan ertesi gün, yani 28 Aralık saat 13'de trenle Ankara'ya doğru yola çıkarlar. Bir gün önce Ankara Hayvanat Bahçesi müdürünün başkanlığında İstanbul'a gelen heyet de aynı trendedir. Tren, Ankara'ya varınca garda kalmamış Atatürk Orman Çiftliği'ne kadar giderek, Mohini'yi burada indirmiştir. O da Hayvanat Bahçesi'ndeki yerine yürüyerek ulaşmıştır. Filimiz elbette Ankarada büyük bir coşku ile karşılanmış ve kendisi için hazırlanan "hususî pavyonu"na yerleştirilmiştir. Ama Mohini'ye İstanbul havası hiç yaramadığı ve kendisine soğuk algınlığı teşhisi konduğunu gazetelerden öğreniriz. Bu durum karşısında veterinerler kendisine iğne yapmak istemişlerse de bakıcısı Sultan buna mâni olmuş ve filimize 2 kutu Ultraseptil yutturmuş ve penisilin içirmiştir.⁵

Öte yandan Hindistan'ın bir fil hediye etmesi milletlerarası bir rekabet sorunu haline de gelmiştir. Mohini'nin Ankara Hayvanat Bahçesi'ne geldiği gün Pakistan Büyükelçilik Basın Ateşesi de bir açıklama yaparak, Pakistan Hükümeti'nin de Türk çocuklarına "Azadi"

(Hürriyet) isimli bir dişi yavru fil hediye ettiğini, Azadi'nin Aralık ayı başında yola çıktığını ve İstanbul'a gelmek üzere olduğunu bildirir. On yaşında, 2 ton ağırlığında dişi bir fil olan Azadi de, 12 Ocak 1951 günü İstanbul Sirkeci rıhtımına gelmiş, Mohini gibi Dolmabahçe'ye çıkarılmış, benzer törenlerle karşılanmış, daha sonra özel bir vagonla Ankara'ya nakledilmiştir.

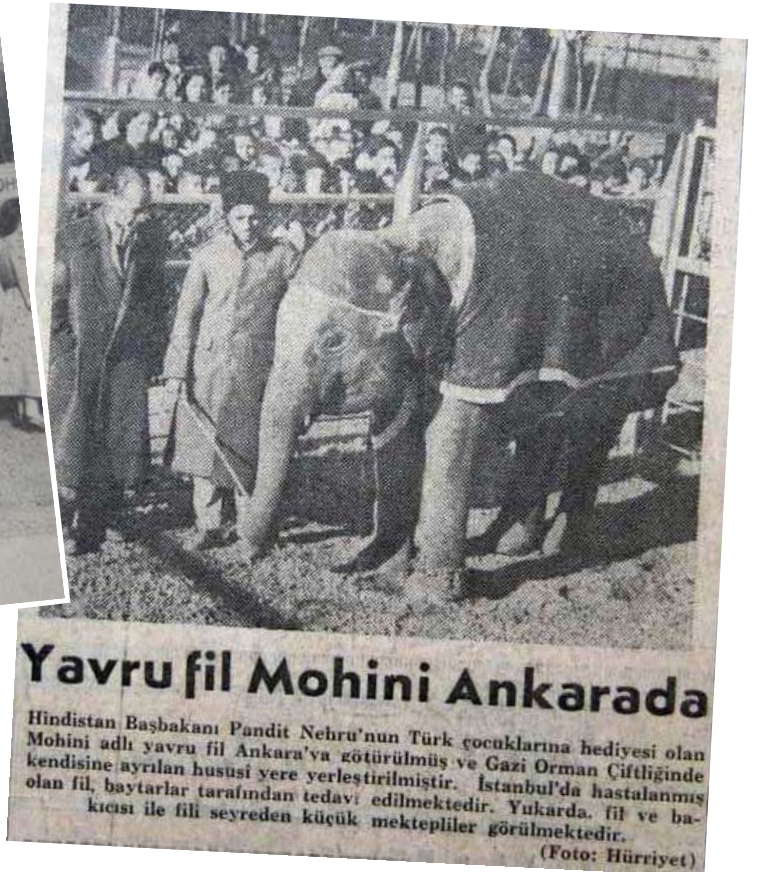
Azadi ile Mohini'nin ilk karşılaşmaları pek barışçıl geçmez. Mohini Azadi'ye görünce sevineceği yerde huysuzlanır. Azadi de önce şaşırır, ardından büyük bir öfkeyle yavru filin üzerine hücum eder. İki filin bakıcıları zamanında müdahale ederek kavgayı önlerler. Fakat Azadi'nin bir türlü sakinleşmemesi, Mohini'ye sürekli saldırmak istemesi yüzünden, yeni filimiz köşede demir bir zincire vurulur. Azadi'nin huysuzlanmasının nedenleri kısa sürede anlaşılır. Filimiz yedi aylık gebedir. Zaman içinde filler arasındaki husumet azalır, barış içinde yaşamaya başlarlar.

Ankara Hayvanat Bahçesi fillerin gelişimi seyirci akınına uğramıştır. 15 gün içinde beş bine yakın ziyaretçi gelir ve üç bin lira gelir elde edilir.

Halbuki, bir yıl önce Ocak ayındaki toplam ziyaretçi sayısı 133 kişi, toplam gelir ise 5 liradan ibarettir. Azadi'nin gelişimiyle ziyaretçiler daha da artar.⁶ Fillerin gördüğü itibar, bazı akli evellerin dikkatini çeker. Fransızca yayınlanan İstanbul gazetesi yerli bir sirk kurmak için gereken enerjinin artık bulunduğunu düşünmektedir: "Yabancı memleketlerden getirtmek güçse, yerli bir sirk neden kurulmasın? Yalnızca numara yapacak birkaç kişi de hariçten getirilebilir. Şimdi elimizde Mohini ve Azadi adlı iki fil var. İzmir'de avlanan panter ve kaplan da terbiye edilerek birer numara yaparlar. Sirkin İstanbul, İzmir fuarları; Ankarada Cumhuriyet bayramı esnasında çok rağbet göreceği muhakkaktır. Böyle bir şeye neden teşebbüs edilmiyor?" Neyse ki bu görüşe itibar edilmez ve teklif Hindistan ile Pakistan yetkililerinin kulağına gitmez ve infiale neden olmaz. Bu arada Doğan Kardeş, Mohini'ye Türkçe isim bulmak için bir yarışma da açmıştır. Yarışmayı Kocamustafapaşa İlkokulu öğrencilerinden Sevin Nart "Birtanem" adıyla kazanır. İkramesi olan radyoyu alır. Ama isim hayatta bir karşılık bulmaz ve kullanılmaz.

Mohini'yi ellerinde levhalarla karşılamaya gelen kardeşler

Yavru fil Mohini Ankarada

Hindistan Başbakanı Pandit Nehru'nun Türk çocuklarına hediyesi olan Mohini adlı yavru fil Ankara'ya götürülmüş ve Gazi Orman Çiftliğinde kendisine ayrılan hususî yere yerleştirilmiştir. İstanbul'da hastalanmış olan fil, baytarlar tarafından tedavi edilmektedir. Yukarıda, fil ve bakıcısı ile fili seyreden küçük mektepliler görülmektedir.

(Foto: Hürriyet)

MOHİNİ FUAR'DA

İstanbul, Ankara derken, eh İzmir'in nesi eksik diye düşünmüş olacaklar. Mohini İzmir Fuarı'nda teşhir edilmek üzere 18 Ağustos 1951 günü Ege Ekspresi'ne bağlanan özel bir vagonla İzmir'e getirilir. Basmane istasyonunda kalabalık bir meraklı kütlesi onu beklemektedir. Filimiz yaramazlık ve taşkınlık yapmadan istasyondan çıkar ve Fuar'a doğru yürümeye başlar. Mohini'li Fuar oldukça rağbet görür. Yeni Asır şöyle yazmaktadır: "İzmir'in misafiri olan Mohini'si ile bugünkü Fuar, insanları sarhoş eden bir alem olmuştur. Mohini şimdi Fuar'ın en büyük eseri, en hareketli ve cazip misafiri, artisti ve (en çok alakayı celbettiği için rengine ve vücudunun şişmanlığına bakmadan) denilebilir ki, en güzel mahlukudur. (...) Mohini'ye Fuar'ın manevi evladı diyebiliriz. Uyandırdığı alakaya ve kabul edeceği ziyaretçilerin sayısına bakılacak olursa, bu yıl için Fuar'ın en çok beğenilen kraliçesi o olmuştur."⁸

Fil nüfusumuz hızla çoğalmaktadır. 1974 yılında getirilen Şirin isimli dişi bir Afrika fili ile birlikte Ankara Hayvanat Bahçesi'nde fil nüfusu 3'e çıkar. Buraya kadar öykümüz keyifli gidiyor. Ama ya sonrası? Daha doğrusu, fillerin doğal yaşamlarından koparılıp biz insanlar arasında, en nihayetinde bir hayvanat bahçesi kafesinde yaşadıklarını düşününce, öykümüz hüznü bir biçim almaya başlıyor. Günümüzde sirklerin ve hayvanat bahçelerinin, vahşi hayvanları kendi amaçları doğrultusunda kullanmaları, artık kabul görmüyor. Doruk Erdal, Mohini'nin öyküsünü anlatırken sormadan yapamıyor: "Hayatının son 43 senesini, birçok çocuğa, birçok meraklı halen sabit ebeveynine mutluluk vererek geçirecektir ama cüssesine göre hapisane diyebileceğimiz bir alanda tüketecektir. Kendisini görmeye gelenlerden kazanılan paradan, uzun seneler şişman insanlara kendi ismiyle takılmalardan ve gene kendi isminin uyuşuk uyuşuk davrananlara söylenmesinden bihaber, bisikleti olmayan hatta torneti bile olmayan çocukları sırtında gezdirir. Kediye, köpeği, kuşu evine hapsederken aslında kendi doğasının da o dört duvar olmadığını düşünemeyen insanlığundan Mohini de nasibini alır. Sırtının, kafasının tavana değdiği hücrelerinde"

Mohini ve Azadi Ankara Hayvanat Bahçesi'nde

43 Ankara kışı geçirir. Ayakları hastalanır, bakıcısı Hakkı Taşçıoğlu ilaçlı suyla yıkar ayaklarını. Hayvanat bahçesi yönetiminin emir kuludur Hakkı Taşçıoğlu ve mecburdur taş gibi olmuş bayat simitleri Mohini'ye yem olarak vermeye."⁹

Bundan sonra yazımızın fil ölümleri safhası başlıyor. Gebe gelen Azadi'nin yavrusu hakkında hiç bir bilgi bulamadık. Belli ki, onu doğuramamış, ya da ölü doğurmuş. İlk ölen de Azadi olur. ardından 5 Haziran 1996'da 1945 Hindistan doğumlu Mohini ölür. Fillerin 100 yıl yaşadıkları düşünülürse erken bir ölüm. En son 26 Ekim 2006'da ise daha 34 yaşını yeni tamamlamış Şirin bizlere veda eder.

Mohini öldüğünde, iri cüssesi nedeniyle olacak üçe bölünerek gömülür. 2002 yılında bilimsel bir araştırma için fil iskeletine gerek duyulduğunda kemikleri

çıkartılan Mohini'nin değerli dişlerinin çoktan alınmış olduğu görülür. Geriye kalan kemikleri ise 2009 yılında Erzincan Kemalide kurulan Prof. Dr. Ali Demirsöy-Doğa Tarihi Müzesi'ne yerleştirilmek üzere yola çıkar. 2009 yılında bu parçalar birleştirilerek, Müzede seyredenlerin pek de öyküsünü bilmedikleri bir iskelet olarak yaşamaya devam ediyor.¹⁰ Mohini'nin Türkiye öyküsü özetle böyle... **MY**

NOTLAR

¹Hürriyet, 27 Aralık 1950

²Son Saat, 30 Aralık 1950

³Akşam Postası (Zaman), 3 Ocak 1951

⁴Yeni İstanbul, 27 Aralık 1950

⁵Milliyet, 31 Aralık 1950

⁶Vatan, 16 Ocak 1951

⁷Akt. Enis Tahsin Til, "Yerli Sirk", Vatan, 12 Nisan 1951

⁸Yeni Asır, 27 Ağustos 1951

⁹<https://lavarla.com/cumhuriyetin-ilk-fili-mohininin-huzunlu-hikayesi/>

¹⁰Mohini'nin iskeletinin doğa müzesine naklinin ilginç öyküsü için

bak: http://www.ergir.com/Seker_Fil_Mohini.html

RÜZGARA ŞARKILAR

İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yaşam Boyu Başarı Ödülü sahibi müzisyen, besteci, aranjör, eğitmen Nezih Yeşilnil ve eserleri UNESCO –AIAP tarafından "Uluslararası Ustalık Belgesi" ile onurlandırılan, caz şarkıları söyleyen ve caz resimleri yapan 'tek sanatçı' olan Ayşegül Yeşilnil artık Urla'da yaşıyor. Meslekleri onları İstanbul'a götürmüş, sonra "İstanbul'a teşekkür ederek" büyüdükleri şehre dönmüşler.

NİCEDİR İstanbul kan kaybediyor.

Sanat dünyasından pek çok isim kenti terk edip, Ege kıyılarına göç ediyor. Bu göçün nedenleri arasında, büyük kentin karmaşasından, trafiğinden, kirliliğinden uzaklaşma isteği, daha sakin bir yaşamın arayışı ön planda. Sanatçıların bir bölümü yaz aylarını bu bölgede geçirmeyi seçerken, bir bölümü de kıyı kentlerinde yerleşip, çalışmak için İstanbul'a gelmeyi tercih ediyor. COVID -19 pandemisi bu süreci daha da hızlandırdı.

İzmir, sanatçıların tercih ettiği kentler arasında birinci sırada. İzmirli olup da, İstanbul'a yerleşmiş olan sanatçılardan memleketlerine geri dönenlerin ve İzmir'in özgürlük ortamına sığınanların sayısı da epeyce fazla.

Onlardan bir çift, İstanbul Kültür Sanat Vakfı Yaşam Boyu Başarı Ödülü sahibi müzisyen, besteci, aranjör, eğitmen Nezih Yeşilnil ve eserleri UNESCO –AIAP tarafından "Uluslararası Ustalık Belgesi" ile onurlandırılan, caz şarkıları söyleyen ve caz resimleri yapan 'tek sanatçı' olan Ayşegül Yeşilnil ile Urla'da buluşup söyleştik.

MESLEKLERİMİZ ALDI BİZİ İSTANBUL'A GÖTÜRDÜ...

Öncelikle, İstanbul'dan ayrılmaya nasıl karar verdiklerini soruyorum. Nezih Yeşilnil anlatıyor:

"Bu çok soruluyor bize, çok doğal, çünkü son beş yıldır çok fazla Ege Bölgesi'nde değişik yerlere yerleşenler var. İkimiz de İzmirliyiz. Çocukluğumuz, gençlik yıllarımız burada geçti, gitar çalmayı, bas çalmayı burada öğrendim, buralarda âşık oldum... Maça Beşi Topluluğu ile bas gitar çaldığım zamanlar İstanbul orkestraları İzmir'e gelir, repertuar alırlardı. Nedeni, Çiğli Amerikan Üssü'nden yayın yapan yabancı şarkılar çalan bir radyo. Sonrasında, arkadaşlarımla Grup Doğuş orkestrasını kurma kararı aldık. Mesleklerimiz aldı bizi, İstanbul'a götürdü. Salim Dündar,

illa İstanbul'a geleceksiniz diye ısrarcı oldu. İstanbul Gelişim'den sonraki orkestra olduk gece kulübünde. Orada başka insanlarla tanıştık. 1980'de de kontrbas çalmaya başlayınca İzmir'e gidip gelmeyi sürdürdük. 1982'de Ayşegül ile hayatlarımızı birleştirdik. İstanbul dünyanın sanat merkezlerinden biri, mecburen orada yaşadık. 35 yıl çok güzel geçti, çok önemli insanlarla tanıştık, önemli mekanlarda sahne aldık, dünyaya açıldık. Sonuçta, İstanbul'a teşekkür ederek, hatta Ayşegül'ün deyimleriyle ellerinden öperek, büyüdüğümüz şehre geri döndük. Tabi, özliyoruz da İstanbul'u."

Ayşegül Yeşilnil "Keşke aynı imkanlar İzmir'de olsaydı da hiç gitmeseydik. İstanbul'da dünya müzisyenleriyle bir arada olduk; gün geldi onlarla birlikte sahne aldık, aynı masaya oturup yemek yedik ve hep müzik konuştuk." diye ekliyor.

SÖYLEYENLER

MÜZİĞİN YARIŞTIRILMASINDAN YANA DEĞİLİM

Nedense 2012 yılından beri katılmadığımız Eurovision Şarkı Yarışmalarının 41. sinde ülkemizi temsil etmiş Nezh Yeşilnil. Levent Çoker'in yazıp, Şebnem Paker'in yorumladığı şarkı ile katılmışlar yarışmaya:

"Teknik olarak hayal ettiğim şeyleri orada gördüm; sahne arkasında sanatçı ihtiyaçlarının nasıl ivedilikle karşılandığını, teknik koşulların mükemmelliğini... Yarışmadan iki gün önce ilk genel provayı yaptık, sonra bizi yukarı çağırdılar; iki ekran gördüm. Bir ses mühendisi ve bir müzisyen bizim şarkımız 'Beşinci Mevsim'in sözlerini partiyonların altına yazmışlar ve kendi dillerine çevirmişler. Müzisyenlerin hangi anda ne yapacağını tek tek sordular. O yıllar için muazzam bir teknoloji. Ben müziğin yarıştırlmasını pek hoş karşılamam, o nedenle bu ayrıtırlardan çok etkilendim, bir de tabi somon ve karidesten..."

Oslo'yu çok beğenmiş Nezh Yeşilnil. Yarışmanın amacının Avrupa Radyo Birliğine yeni şarkılar kazandırmak olduğunu, sıralamanın insanları motive etmekten öte bir işlevi olmadığını belirterek, "Yarışmayı milli bir mesele haline getirmenin anlamı yok" diyor.

Ekonomi eğitimi alan Nezh Yeşilnil'e bu alanda çalışıp çalışmadığını soruyorum. "Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonomi bölümünden iyi derece ile mezun oldum, okulumu da seviyordum. Teklifler de geldi okulda kal diye, bankalardan teklifler geldi, ama müzik beni aldı götürdü" diyor.

5-6 yaşında mandolin çalarak başlamış müzik hayatına. Annesi, abileri, ablası çalardı, hepsi müzisyen...

Telli sazlara ilgisi böyle başlamış. Gitar, bas gitar ve kontrbas çalıyor. "Davul da çalarım, ama esas işim telli enstrümanlarla" diyor. 1974'te Grup Doğu'yu kuruyor arkadaşlarıyla. Dans müzikleri çalıyorlar. Yabancı şarkılar o zamanlar çok revaçta. Efes Oteli'nde çalıyorlar. "Ünlü abilerimize çaldık, sevgili Tanju Okan, Ayten Alpman, Salim DüNDAR, Atilla Atasoy ve daha aklıma gelmeyen pek çok değerli insanla çalıştık. Güzel günlerdi, çok çalıştık. Ailelerimizden daha çok birbirimizi görürdük. Program gece 2'de biterdi biz 4'e kadar prova yapardık." diyor.

SEVDİĞİM ŞEYLER MESLEĞİM OLDU

Ayşegül Yeşilnil, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü Tekstil Tasarımı ana sanat dalı'nın ilk mezunu olduğunu anlatıyor:

"Ben, moda tasarımı seçen tek öğrenci oldum. Dolayısıyla hocalardan bire bir ders aldım. Çok yüklediler, bilgisayara yükler gibi... Bütün kostüm tarihini, geleneksel giysileri, tekstil mühendisliğinden dersleri yüklediler. Evlenince İstanbul'a gitmeyi düşünürken, dönemin en büyük tekstil firmalarının birinden iş teklifi aldım ve pembe bulutlarla oraya başladım. Fakat, yaratıcılığın saatlerle sınırlandırılması bana göre değil."

Sanatçının özgür olursa yaratabileceğini inanan Ayşegül Yeşilnil, istifa edip, tüm zamanını resim yapmaya ayırmış. Sonra kolundan tutup, sahneye çekmişler. *"Bir baktım, caz söylüyorum."* Ailede herkes bir enstrüman çalıyor. Annesi de çok iyi şarkı söylemiş. *"2.5 yaşında caz şarkıları söylemişim"* diyor. Caz müzisyeni Nezh Yeşilnil ile evlendikten sonra caza ilgisi daha da yoğunlaşmış. Nükhet Ruacan'dan şan eğitimi almış ve 1987 yılından başlayarak, ülkemizin önde gelen caz müzisyenleri eşliğinde, profesyonel olarak caz söylemeye başlamış. *"Özgür ve rahat üretebileceğim bir yaşam başladı; riski çok, güvencesi pek olmayan... Emeklilik hayalleri kurmadan yaparsınız bu işi..."* O özgürlük içinde yaptığı resimleri bambaşka yerlere taşımış onu yıllar içerisinde. *"Sevdiklerimi yaptım ve sevdiklerim mesleğim oldu. Kendimi şanslı görüyorum"* diyen sanatçı 1985 yılından beri yaptığı, ağırlıklıca caz ve mitoloji konulu resimlerden oluşan eserleriyle 21 kişisel sergi gerçekleştirmiş.

"İlk sergim, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'ndeydi. Yaşadığım en güzel anlardan biriydi; şalvarlı bir teyze girdi içeriye, sergimi gezdikten sonra, sen mi yaptın bu resimleri dedi, ben yaptım dedim. Ellerimi tuttu, tek tek parmaklarını sıktı, bu parmaklarla mı yaptın dedi, evet bu parmaklarla yaptım dedim. Ben o parmaklarını öperim senin dedi. Ninecim ben senin parmaklarını öperim dedim. Bunu hiçbir zaman unutmayacağım, bugüne kadar duyduğum en güzel cümledir. Her zaman o içtenlikle yaşayan insanlara elimden ne gelirse yapmaya çalışıyorum. Gelenekseli çok seviyorum; gelenekseli çağdaş yorumlamayı seviyorum... Uzun yıllardır yaptığım

caz müziğini çiziyorum. Caz, zaten olağüstü bir müzik. Sahnedeyken, modellerim dinleyicilerim oldu. Dinleyiciyken, sahnedeki müzisyenler ve enstrümanlar... Hayvanları çok fazla çiziyorum, sembolizmle çok uğraşıyorum." Kendine has bir tarzı olan Ayşegül Yeşilnil'in tanrıçalar ve kutsal hayvanlardan oluşan bir koleksiyonu var.

AYŞEGÜL'ÜN RÜYALARI

2009 yılı UNESCO Uluslararası Ustalık Ödülü'nü kazanan Ayşegül Yeşilnil, o günleri anlatırken yerinde duramıyor:

"UNESCO - Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği'nin üyesiyim, onlardan bir yazı geldi, dünyadan bir seçki yapılacak, sanatçılar son yaptıkları iki resmin fotoğrafı ile katılabiliyor. O sıralar, bir müzisyenin başına gelebilecek en kötü şey olan işitme kaybı sorunu yaşıyordum; çok ağır bir tedavi sürecim vardı. İçime kapanmış, durmadan resim yapıyordum. 'Ayşegül'ün Rüyaları' serisinin ilk iki resmini tamamlamıştım. Ben de, sessiz dünyamda resimlerimin fotoğraflarını çektim ve gönderdim. Resimlerimin ilkinde kendi yüzüm var gözlerim kapalı, başımda bir yılan. Tıbbiyede şifanın simgesi; diğerinde de kertenkele var. O da yeniden doğuşun ve farkındalığın simgesi. Şifayı çağırıyorum aslında... Unutmuşum fotoğraf gönderdiğimi. Resimlerim ve tedavim ile uğraşıyorum.

Sonra, ödül haberi geldi. Ödülümü almam ve VI. Uluslararası Avrupa ve Ameri-

ka Görsel Sanatlar Bienaline katılmam için bir davetle birlikte. Azteklerin, Mayaların yaşadığı ülkeye çağrılıyordum. Hepimizin hayalidir oraları görmek, ama gidemem diyorum, nasıl gideyim... Sonra sesler duymaya başladım, mucize gibi bir şey oldu, kötü bir olayla giden işitme duyum bu güzel haberle geri geldi. Doktorlarım gidebileceğimi söyleyince, 'Ayşegül'ün Rüyaları'mı kolumun altına aldım ve Meksika'ya gittim. Bir Maya Tapınağında açıldı sergim. Çizdiğim şey rüya, bu başka bir rüya...

Sahnedeki UNESCO Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği Dünya Başkanı Rosa Maria yanımda, Frida Kahlo'nun ailesi karşımda, müthiş şeyler yaşadım, harikulade bir ödül töreni oldu, şarkı söylememi istediler. Muazzam bir orkestra eşliğinde bir Latin-Amerika şarkısı söyledim. Bütün sanatçılar kalkıp dans etmeye başladı. Ödüllerin ödülü oldu, benim için yeniden duymak. Sonrasında 'Mucize' başlıklı bir konferans verdim. Duyamadığım dokuz ayda yaptığım yedi tablonun hikâyelerini görüntüleriyle anlattım. Herkes çok etkilendi o an yaşanan o insanı hisler inanılmazdı. O anıları ve o insanları hiçbir zaman unutmayacağım."

DENİZ VE MEHTAP...

Yeşilnil çifti olarak 'Dario Moreno Ödülü'nü kazanmalarının öyküsünü soruyorum. N. Yeşilnil "Eşim Ayşegülle yerli ve yabancı şarkılardan oluşan projemiz 'Ay ve Aşk Şarkıları' konserlerini yapıyorduk.

Nisan 2013'te dünyaca ünlü İzmirli efsane sanatçımız Dario Moreno'nun 92. doğum yıldönümünde 'Dario Moreno Ödülü'ne layık görüldük. Ödül töreninde unutulmaz Moreno şarkılarından oluşan bir performans sergiledik. İkimizde İzmirli olduğumuzdan, bu ödülün bizim için anlamı çok farklıydı. Dario Moreno ile aynı gün doğduğumdan ödül hayatımda aldığım en özel doğum günü hediyesi oldu" cevabını veriyor.

2013'te ikincisi kutlanan "Uluslararası Caz Günü" etkinliğinden söz açıyorum. A. Yeşilnil "Unesco ve Thelonious Monk Caz Enstitüsü (şimdi adı Herbie Hancock Caz Enstitüsü oldu) tarafından düzenlenen etkinliğin o yıl İstanbul'da yapılmasına karar verilmişti. Bu etkinliğe davet almak olağanüstü güzel bir şeydi elbette. Yaptıkların sana diğer halkayı getiriyor hayatında, müzikte de böyle, resimde de böyle. 20. kişisel sergim bu etkinlik kapsamında oldu. Caz konulu tablolarımın önünde konser vermek çok özel ve güzel bir duyuydu" diyor.

2014'deki UNESCO 'Dünya Sanat Günü' etkinliğine de davet alıyor Yeşilnil çifti. Leonardo Da Vinci'nin doğum tarihi olan 15 Nisan'da kutlanan bu gün kapsa-

mında Ayşegül - Nezh Yeşilnil çifti 45 dakikalık bir performans gerçekleştirmişler. Dinleti internet üzerinden dokuz ülkede yayınlanmış. "Dünya sanatçılarına mesajlar verdik. UNESCO-AIAP Dünya Başkanı Rosa Maria Burillo Velasco'nun önderliği, Fransız sanatçı Marie Pierre'in düzenlemesi ile gerçekleşen bu önemli organizasyonda. UNESCO - WAD tarafından verilen diploma ile onurlandırıldık. UNESCO aracılığı ile seslerimiz duyuldu, renklerimiz görüldü."

SUYA YAZI YAZMAMIŞIZ

N. Yeşilnil'e 50. sanat yılında İKSV Yaşam Boyu Başarı Ödülü'nü kazandığını öğrendiğinde neler hissettiğini soruyorum:

"Neler hissetmedim ki, İKSV Caz direktörü Sayın Pelin Opçin Londra'dan arayarak güzel haberi verdi, bütün hayatım film şeridi gibi gözlerimin önünden geçti. Suyu yazı yazmadığımızı anladım. Ödül töreninin bir gün öncesinde, bana mandolin çalmayı öğreten annemi defnettik. Üzüntü ve sevincin birlikte yaşandığı bir andı benim için. Anneciğime ithaf ettim ödülü. Caz Festivali'nin 25. Yılı kutlaması çerçevesinde, 'Nesiller Boyu Türkiye Cazi'

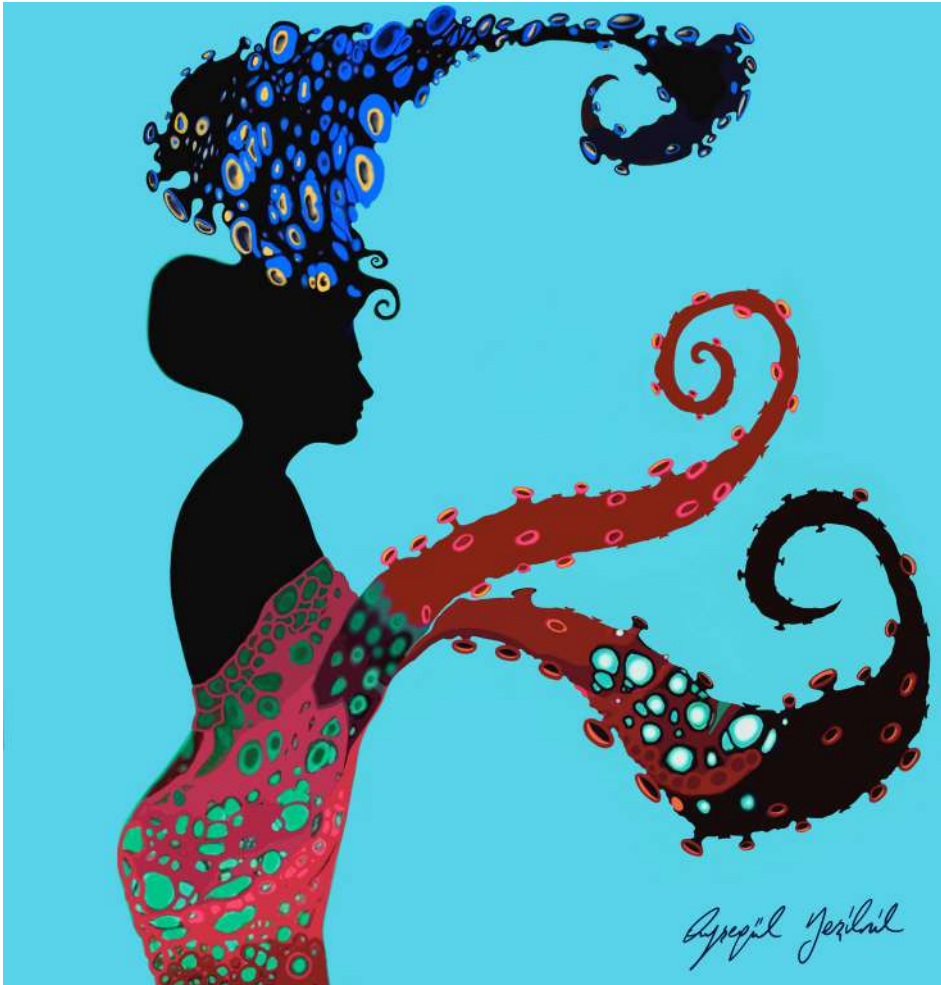
gecesinde takdim ettikleri için, sahne üzerinde en sevdiğim müzisyen arkadaşlarım, kardeşlerim, öğrencilerim vardı. Bu beni çok duygulandırdı, çok mutlu oldum. Böyle bir ödül, insanın yaşama bağlanmasını sağlıyor. Yaşasın, ben yaşamışım diyorsun. İKSV müzik hayatımızın önemli bir parçası, Eczacıbaşı ailesine ve tüm müzisyen dostlarıma teşekkür ediyorum."

BÜYÜKLERE MASALLAR

Tüm şarkı sözlerinin Ayşegül Yeşilnil'e, beste ve düzenlemelerinin Nezh Yeşilnil'e ait olduğu "Rüzgara Şarkılar Söyle" albümüne getiriyorum sözü. N. Yeşilnil, "Tek albümümüz var, 1995'te çıktı, hâlâ yolda bizi durdurup fotoğraf çektiren gençler oluyor, albümden bahsediyorlar. Müzik başka bir şey, çok etkili, insanlara en hızlı ulaşan sanat dalı, dünyada nereye ulaştığını bilmediğimizi" derken, Ayşegül Yeşilnil "Saygı, sevgi her şeyin anahtarı. Biz birbiri-mizle müzik yapmayı çok seviyoruz. Uyum çok önemli ve bunu çok çalışma ile pekiştirdiğiniz zaman ortaya mutluluk verici sesler çıkıyor. Albümümüzde bize Neşet Ruacan, Bülent Ortaçgil, Önder Focan, Erkan Oğur gibi müzisyenler eşlik etti. Hâlâ radyolarda çalıyor. Çok naif, büyüklere masallar tadında oldu bu şarkılar" diye ekliyor.

Yeşilnil çiftine müzikle sinemayı buluşturan "Cinemascope Project"i sorduğumda, N. Yeşilnil karşılık veriyor:

"Bir gece oturmuş bir şeylere bakıyorum, 'Renkli Türkçe Sinemaskop' lafı çıktı ağızdan, eski film afişleri geldi gözümün önüne, o filmlerde çalınan şarkılar, ordan yola çıktım. Müzik ve sinema iki büyüklü sanat dalı. Çalınan ve çalınmayan notalarıyla müzik, sinemanın etkisini arttıran en önemli faktör. Hatta zaman zaman filmin önüne bile geçen... Sessiz sinemanın sesi müzik idi. Bu projede, dünya sinema tarihine damgasını vurmuş unutulmaz film müziklerini kendi caz birikimim süzgecinden geçirerek, bambaşka bir lezzet ile dinleyicimle buluşturuyorum. Onlara hangi müziğin hangi filmde çalındığına ilişkin küçük açıklamalar yapıyorum. Her konserimde farklı değerli müzisyenler ile olmak istiyorum, çünkü bu çok farklı tatlar getiriyor. Ayşegül'ün sıra dışı, güçlü ve enerjik yorumu da şarkılara farklılık kazandırıyor." A. Yeşilnil'ün dediği gibi, "Çok tatlı, çok romantik bir proje..."

NEŞELİ GÜNLER

Sinemanın en yakın arkadaşı müziktir. Daha sesli film ortada yokken, filmler canlı müzik eşliğinde gösteriliyordu. En ünlü müzikaller Amerikan malıdır. Busby Berkeley müzikallerinden Vincente Minelli müzikallerine, Charles Vidor'un "Kapak Kızı", Gene Kelly'nin "Yağmur Altında/ Singin'in the Rain", Robert Wise'in "Neşeli Günler / The Sound of Music" filmlerinden Bob Fosse'un "All That Jazz"ına sayısız başyapıt sinema tarihinde yerini almıştır.

SİNEMA MÜZİKLE BULUŞUNCA

İLK adımlarını insanlık tarihinin ilk dönemlerinde atmayan bir sanat dalı var mıdır? Mağara duvarındaki ilk resimler, doğa güçlerine tapınmak için dikilen ilk heykeller, baharın gelişini ya da hasat zamanını kutlamak için yapılan ilk danslar, ilk masklar, ilk müzik enstrümanları, ilk masallar, şarkılar, oyunlar, hatta mağara duvarına yansıyan gölgelerle yapılan ilk sinema deneyimleri...

XVIII. ve XIX. yüzyılda opera sanatı en güçlü dönemini yaşarken, opera tüm sanat dallarından yararlanan 'kompozit'

bir sanat dalı olarak görülüyor ve sanatlar arasında en yüce makama oturtuluyordu. XX. yüzyıl ise, sinema sanatına aynı payeyi verdi. Görsel sanatlar, edebiyat, tiyatro, dans ve müzik sinema sanatının yararlandığı sanat disiplinleriydi. Bu ilişki, yararlanmanın ötesine geçip, karşılıklı bir etkileşime dönüşebiliyor, hatta bu sanat dallarında yeni açılımlara neden oluyordu. Romanda sinemasal kurgu, tiyatrodaki operada sinema sanatından yaralanılması gibi yeni arayışlar sanat dünyasını derinden etkiledi.

Sinemanın en yakın arkadaşı müzik sanatı olmuştur. Doğduğu yıllarda, daha sesli film ortada yokken, filmler canlı müzik eşliğinde gösteriliyordu; çoğu kez sahne önündeki bir piyanistin spontan yorumu ile... Sesli filmin devreye girmesi ile birlikte, sinema en güçlü anlatım araçlarından birine sahip oldu. Melodramların seyirci üzerindeki etkisini yoğunlaştıran en önemli unsurdur müzik. Giderek, sinemanın farklı türlerinde farklı işlevler üstlenerek varlığını ve gücünü korudu. Sinemamızda da ilk sesli yapım, Muhsin Ertuğrul'un "İstanbul Sokaklarında" filminden bu yana yönetmenler anlattıkları hikayelerin seyirci üzerinde daha etkili olması için müziğe başvurdular.

EPİK SİNEMA VE MÜZİK

Önce, epik sinema kavramı üstüne birkaç söz. Sinemada 'epik' kavramı, özellikle tarihsel filmler, destansı anlatılar için kullanılır. "Ben-Hur" ya da "Bir Ulusun Doğuşu" gibi filmlerde... Ama, Alman yazar ve tiyatro yönetmeni Bertolt Brecht'in 'epik tiyatro' kuramının film yönetmenlerini de etkilemesi sonucu, seyircinin oyuncu ile özdeşleşmesini engelleyerek, izlediklerini yargılamasını isteyen yapımları 'epik sinema' denemeleri olarak adlandırmak doğru olur.

Duyguların altını kalın çizgilerle çizen, seyirciyi gözyaşlarına boğan bir müzik desteği

yerine, seyirciyi uyandıran, seyrettiğinin gerçek hayat değil bir film olduğunu kavramasına yardımcı olan bir anlatım aracı olarak müzik isteniyordu 'epik sinema' yapma niyetinde olan yönetmenlerce. İsviçreli ünlü yönetmen Jean-Luc Godard, bu anlayışı daha da uç noktaya taşıyarak, sesi görüntüye eşlik etmek yerine, ona karşı çıkan bir unsur olarak kullanan filmler yaptı. Elbette bu anlayışın, karanlık bir salonda izlenen, seyircinin beyazperdedeki kahramanla özdeşleşmesine dayanan klasik sinema anlayışının uzağında bir

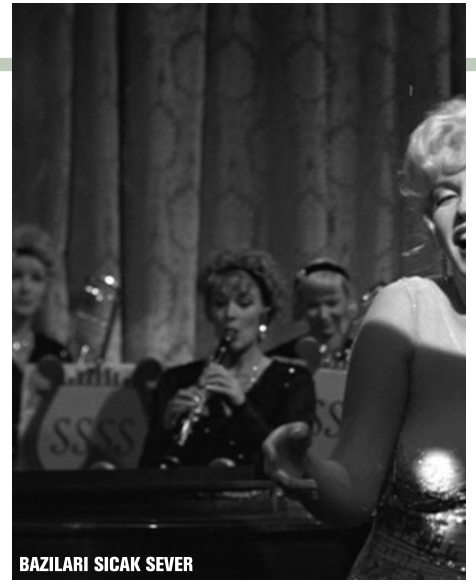

arayış olduğunun altı çizilmeli. Yazımın bundan sonrasında, klasik sinema anlatımında müziğin yeri ve işlevine odaklanacağımı vurgulayayım.

MÜZİK DÜNYASI ÜSTÜNE FİLMLER

Sinemanın gözde temalarından biri, ünlü kişilerin yaşam öyküleridir. Sinema türlerinden biyografik filmler ve belgeseller içinde ünlü bestecilerin ya da müzisyenlerin yaşamlarından esinlenmiş yapıtların sayısı epeyce fazladır. Kurmaca türündeki yapıtların bir bölümü özgün senaryolara, bir bölümü ise roman uyarlamalarına dayanır. Bazıları gerçek hayatları anlatır bu filmlerin, bazıları ise hayali karakterleri konu alır.

Sinemanın müzisyen kahramanları arasında, Mozart ve Salieri (Amadeus),

Beethoven (Beethoven'i Anlamak, Ölümsüz Sevgili), Chopin (Hiç Ummazken/ Improptu), Saint-Colombe (Dünyanın Tüm Sabahları), Vivaldi ve Farinelli ilk akla gelenler. Orkestra şeflerini konu alan filmler de, bu türün en güzel örnekleri arasındadır. Polonyalı usta Andrzej Wajda'nın "Orkestra Şefi" ve Macar usta Istvan Szabo'nun "Taraf Tutmak" adlı filmleri müzikseverlerin kaçırmaması gereken yapıtlar arasındadır. İtalyan sinemasının büyük ustası Federico Fellini, "Orkestra Provası" adlı orta metraj filmde, bir orkestranın prova sürecinden siyasal bir mesaj çıkartmayı başarmıştır.

Müzik üstüne filmler arasında, Roman Polanski'nin "Piyani", Michael Haneke'nin "Piyani", Avustralyalı kadın yönetmen Jane Champion'un "Piyano", François Richard'ın "Kırmızı Keman", Christophe Barratier'in "Koro", Wes Craven'in "50 Cesur Kemancı", başrolündeki Geoffrey Rush'a Oscar kazandıran ve ünlü piyanist David Helfgott'un yaşam öyküsünü anlatan Scott Hicks'in "Shine", Kirsten Sheridan'ın "Kalbini Dinle", Billy Wilder'ın "Bazıları Sıcak Sever", Ken Russell, Derek Jarman, Nicolas Roeg'in aralarında olduğu on yönetmenin on kısa filminden oluşan "Aria" ilk anda anımsadıklarım...

Caz müziği üstüne yapılmış ilk sesli film Alan Crosland'ın "Caz Şarkıcısı"ndan Ray Charles'ın yaşam öyküsünü konu alan Taylor Hackford filmi "Ray"e, Clint Eastwood'un ünlü caz müzisyeni Charlie Parker'a ithaf ettiği "Bird"den Damien Chazelle'in "Whiplash"ına çok sayıda film caz müzisyenlerinin yaşamına odaklanmıştır. Fransız yönetmen Bertrand Tavernier'nin "Geceyarısı Suları/ Around Midnight"ı da bu türün başyapıtları arasındadır.

Bazen bir müzik parçası yaptın temel esin kaynağını oluşturur. "Brahms'ı Sever misiniz?" filminde olduğu gibi... Müzik parçalarından esinlenmiş filmler arasında en ünlüsü, her yaşta çocuğa hitap eden "Fantasia" adlı animasyon filmidir. Walt Disney imzasını taşıyan 1940 tarihli filmin, 2000 yılında farklı animatörler tarafından tasarlanmış, dijital tasarım teknikleri ve farklı müzik parçalarıyla desteklenmiş versiyonu yapıldıysa da, orijinalinin çizgisine ulaşamadı. Animasyondan söz açmışken, "Fantasia" ile dalgasını geçen ve İtalyan çizgi ustası Bruno Bozzetto'nun imzasını taşıyan "Allegro ma non troppo"ya değinmeden olmaz.

Popüler müziğin kahramanları sinema dünyasının dikkatinden kaçmamıştır. Oliver Stone'un yönettiği "Doors", Kevin Mcdonald'ın Bob Marley üstüne filmi "Marley", Amerikalı ünlü şarkıcı Bob Dylan'ın yaşamının farklı dönemlerini altı karakterle anlatan Todd Haynes'in "I'm Not There", hip-hop müziğinin ünlü ismi Christopjer Wallace üstüne "Notorius B.I.G.", Edith Piaf'ın çalkantılı yaşamını anlatan Olivier Dahan'ın "La Vie en Rose", Detroitli yerel bir müzisyenin serüvenini konu alan Malik Bendjelloul'üm "Sugar Man", Coen kardeşlerin ünlü folk müzisyeni Dave Van Rock'un yaşamından esinlenerek çektiği "Inside Llewyn Davis", J.R. Cash'in öyküsünü konu alan "Walk the Line", uzayıp giden bir listeden yalnızca birkaç örnek. Sinemamızda, "Beklenen Şarkı"dan "Kırık Plak"a çok sayıda şarkılı filmin varlığından söz edebiliriz. Ama, müzisyenlerin yaşamına odaklananların sayısı azdır. Metin Erksan'ın Aşık Veysel'in yaşamını konu aldığı "Karanlık Dünya", Canan Gerede'nin "Bergen", Kette ve Can Ulgay'ın "Müslüm" filmlerinin yanı sıra, Yavuz Turgul'un yönetip, Şener Şen- Uğur Yücel ikilisinin

oynadığı "Muhsin Bey" ve Ata Demirel'in amatör bir müzisyeni canlandırdığı komedi "Eyvah Eyvah" bu listedeki yer alabilecek yapıtların başında gelir. Belgesel yönetmenlerimizin yaptığı epeyce biyografi var. Yalnızca, en yenisinden söz edeyim. Serdar Kökçeoğlu'nun "Mimaroglu" belgeseli, besteci İlhan Mimaroglu'nun dünyasını tüm incelikleriyle yansıtan çok başarılı bir çalışma.

MÜZİKAL DÜNYALAR

Aynı zamanda müzisyen olan popüler sinema oyuncularının sayısı epeyce fazla. Elvis Presley, Frank Sinatra, David Bowie, Jared Leto, Jamie Fox, Tom Waits, Justin Timberlake, Scarlet Johansson, Johnny Depp bu isimlerden yalnızca birkaçı. Aynı şey sinemamız için de geçerli, Zeki Müren, Gönül Yazar, Metin Ersoy, Ajda Pekkan, Emel Sayın, Nuri Sesigüzel, İbrahim Tatlıses, Orhan Gencebay, Sezen Aksu, Özcan Deniz, Mahsun Kırmızıgül en ünlüleri ama liste yalnızca bu isimlerle sınırlı değil. Sinemanın buhranlı yıllarında şarkıcılığa soyunan ünlü oyuncular da cabası... En popüler iki sanat dalı arasındaki bu yoğun alışverişin temelinde gişe kaygısının yattığını söylemeye gerek yok herhalde.

Şarkılı türküler filmler yalnız bizim sinemamıza özgü bir şey değil. Hindistan'dan Meksika'ya pek çok ülkede

şarkılı melodramlar en çok iş yapan filmler listesinden eksik olmaz. 'Bollywood' olarak adlandırılan popüler Hint sineması örnekleri hemen her zaman danslıdır. Dans yeteneği olmayan oyuncuların Hint sinemasında şans olmasa gerek... Mısır sinemasında da müzikal filmlerin sayısı çoktur. Sinemamızın kuruluş yıllarında Mısır müziklerinin etkisiyle çekilmiş müzikal filmler vardır. Münir Nurettin Selçuk ve Sadettin Kaynak bu döneme damgasını vuran müzisyenlerin başında gelir. "Leblebici Horhor", "Kahveci Güzeli" dönemin en popüler filmleri arasındadır. Şarkılı filmlerden yana bir eksikimiz yok ama sinemamızda müzikal geleneği oldukça zayıf. Operet tarzındaki "Lüküs Hayat"tan bu yana yapılmış müzikallerimizin sayısı son derece azdır. Aralarında en iyilerinin, Atif Yılmaz'ın "Keşanlı Ali destanı" ve "Asiye Nasıl Kurtulur", Ezel Akay'ın "Neredesin Firuze" ve "Yedi Kocalı Hürmüz" olduğunu söyleyebiliriz.

Sinemamızın en ünlü müzikalleri Amerikan malıdır. Busby Berkeley müzikallerinden Vincente Minelli müzikallerine, Charles Vidor'un "Kapak Kızı", Gene Kelly'nin "Yağmur Altında/ Singin'in the Rain", Robert Wise'in "Neşeli Günler / The Sound of Music" filmlerinden Bob Fosse'un "All That Jazz"ına sayısız başyapıt içerir bu tür. Bazı müzikaller özgün senaryolara dayanırken, pek çoğu

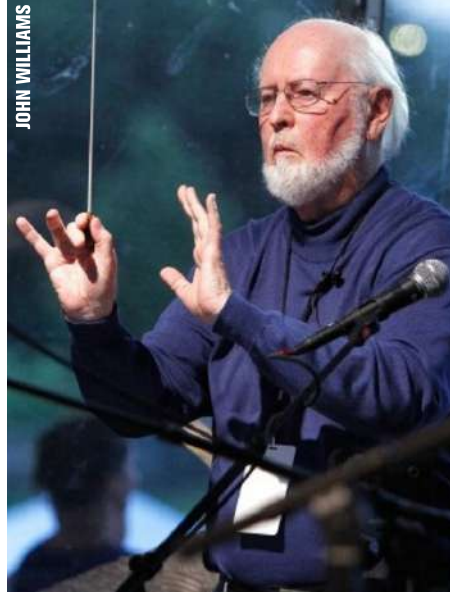
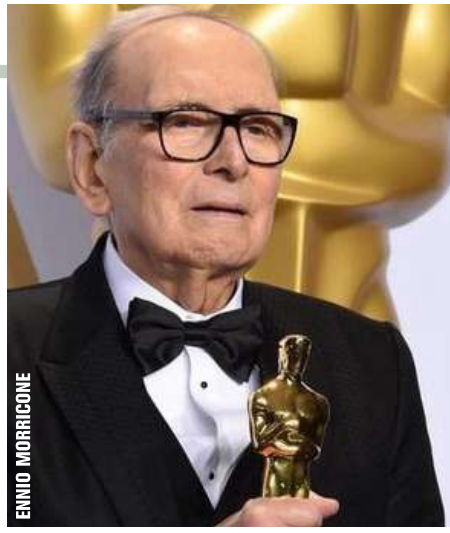
roman ya da sahne uyarlamalarıdır. Broadway’de başarı kazanmış müzikaller, beyazperdeye aktarılmakta gecikmez. Fred Zinnemann’ın “Oklahama”, Walter Lang’ın “Kral ve Ben”, Robert Wise’in “Bati Yakasının Hikayesi”, George Cukor’un “My Fair Lady”, Gene Kelly’nin “Hello Dolly”, Norman Jewison’un “Damdaki Kemancı”, Bob Foss’un “Tatlı Charity” ve “Kabare” uyarlamaları sinema tarihine altın harflerle kazanmış müzikaller arasındadır. Müzikal film örnekleri arasında popüler bir tür de, “Grease” ve benzerlerinden oluşan “Kampüs Müzikalleri”dir. Adından anlaşılacağı üzere gençliğe hitap eden müzikallerdir bunlar. Romantik komedilerden Western’lere, opera filmlerinden bale filmlerine sayısız alt tür barındırır müzikaller.

Sinemanın müzik dünyasına ilgisi hiç azalmadı. 2020’nin filmlerinden üçü, George C. Wolfe’un “Blues’un Annesi / Ma Rainey’s Black Bottom”, Lee Daniels’in “Amerika Billie Holiday’e Karşı” ve canlandırma sinemasının en parlak örneklerinden Pete Docter’in “Soul”ü Oscar yarışında kendilerinden çokça söz ettirdiler.

FILM MÜZİĞİNİN USTALARI

Buraya kadar müziği ve müzisyenleri konu alan filmlerden söz açtık. Ama, sinema-müzik ilişkisinin en önemli boyutlarından biri film müzikleridir. Bazı filmlerde, daha önce bestelenmiş müziklere ve şarkılara yer verilse de, sinema sanatında özgün müziğin önemi tartışma götürmez. Sinema sanatının ustalarından Sergey Eisenstein, “Potemkin Zirhlisi”nda Edmund Meisel’e ismarlanan müziği kullanmış, sesli film döneminde ise ünlü besteci Prokofyeff ile işbirliği yapmış, bazı sahneleri onun müziğine uygun biçimde çekmiş ve kurgulamıştır.

Sinemanın hemen bütün türlerinde müzik, yapıtın kalıcılığını sağlayan en önemli unsurlardan biri olmuştur. İster macera, gerilim, korku filmi olsun, ister komedi... Sesli filmin ilk yıllarından bu yana Hollywood filmlerinin akıllara kazınan özgün bestelerinde önemli bestecilerin imzası vardır. Hollywood yapımlarına müzik besteleyen sanatçılardan pek çoğu artık aramızda

değil, ama “E.T. .”, “Schindler’in Listesi”, “Yıldız Savaşları”, “Yapay Zeka” gibi filmlerin müziklerini yapan usta besteci John Williams’ı, yapıtlarının seslendirildiği konserlerde görmek olası... Ünlü bestecilerin film müzikleri albümleri her zaman müzikseverlerin başucu albümleri arasında yer almıştır.

Amerikan sineması, eski kıtada başarı kazanan bestecilere eser ismarlamakta gecikmez. İtalyan besteciler başı çeker bu alanda. En ünlüleri de Ennio Morricone’dir. İtalya’da yaptığı film müzikleri ile (Sacco ve Vanzetti, Giordano Bruno, v.b.) adını duyuran sanatçı Martin Scorsese’nin hayranlıkla söz ettiği bir bestecidir. Morricone, Hollywood’da “Bir Zamanlar Amarika’da”, “Misyon” gibi çok sayıda yapıta imza atarken, memleketini de ihmal etmemiş, İtalya’da da pek çok filmin müziğini bestelemiştir. Sanatçı, Giuseppe Tornatore’nin “Cennet Sineması”nın müziğinin de aralarında olduğu yüzlerce besteyi geride bırakarak geçen yıl aramızdan ayrıldı.

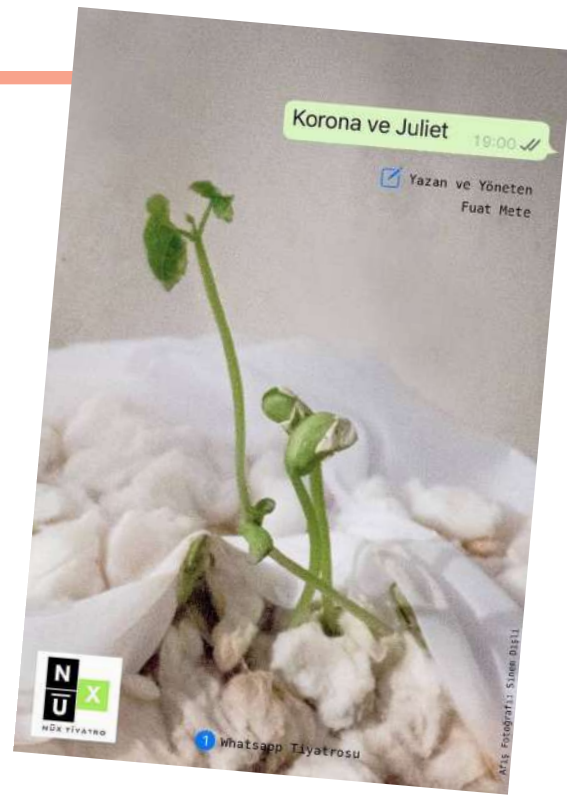
Avrupalı ustalar arasında favorilerimin, Angelopoulos filmleri ile tanıdığımız Yunan besteci Eleni Karaindrou ve Fellini filmlerinin ve Coppola’nın “Baba”sının bestecisi İtalyan usta Nino Rota olduğunu söylemeliyim. Adını anmadan geçemeyeceğim bir başka usta da, 2019’da yitirdiğimiz Fransız besteci Michel Legrand. Onu, Jacques Demy’nin “Cherbourg Şemsiyeleri”, Rochefort’lu Genç Kızlar”, “Lola” filmlerinin unutulmaz müzikleri ile hatırlayacağız.

Sinemamızda özgün müzik kullanımı yakın zamanlara kadar pek fazla değildi. İlk özgün film müziklerimiz Nedim Otyam’ın imzasını taşır. 1950’lerden 70’lere kadarki döneme, usta besteci Yalçın Tura ve eğitimli olmamasına karşın çok sayıda filme müzik yazan Metin Bükey damgasını vurur. Onları Atilla Özdemiroğlu, Şanar Yurdatapan, Melih Kibar, Esin Engin ve Cahit Berkay, Timur Selçuk, Cem İdiz, Sarper Özsan gibi besteciler izler. 80’lerde Zülfü Livaneli, Onno Tunç, Selim Atakan, Derya Köroğlu gibi genç müzisyenler sahneye çıkar. Bugün, sahada pek çok genç besteci var ve genç yönetmenlerimizle verimli bir işbirliği içindeler.

Önümüzdeki ay, İzmir’de bir film festivali başlayacak, pandeminin azizliğine uğramazsa... İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin düzenlediği ve 21 Haziran Dünya Müzik Günü’nde bir konserle başlayacak festivalde, yukarıda saydığım üç ana damardan örnekler yer alacak. Ulusal yarışmada, son iki yılın önemli yapıtlarının film müzikleri yarışacak. Yarışma dışı programda ise, sinemamızdan ve dünya sinemalarından ana tema olarak müziği ve müzisyenleri konu alan filmler ve bir müzikal ustasının başyapıtları gösterilecek. En iyisi daha fazla ipucu vermeyeyim... İzmir’de buluşmaya ne dersiniz?

SANAT PANDEMIYE TESLİM OLMADI

Pandemi sürecinde sanat dijital ortama taşındı. Dijital konserler, sergiler, oyunlar hayatımıza girdi. Festivaller dijital ortamda gerçekleştirildi. Ancak, sanatçılar seyirci alkışından yoksun kaldı. Dünyanın dört bir köşesinde sahne sanatları, seyirci ile göz temasının kurulabildiği canlı performansların özlemi içinde.

2020 yılı pek çok sektör için olağanüstü sıkıntılı geçti. Sanat dünyası da bu kabustan payını aldı. Özellikle resmi sanat kurumlarında çalışmayan bağımsız sanatçılar ciddi sıkıntılar yaşadı. Yazarlar, ressamalar en azından evlerinde üretimlerini sürdürebildiler ama onlar açısından da okurla, seyirci ile karşılaşamamak, sergilerini açamamak, kitaplarını yayınlamamak gibi sorunlar vardı. Bu dönemde yayınlanabilen kitaplar, açılabilen bazı sergiler olduysa da nicelik açısından önemli bir düşüş yaşandı.

Setler bir süre tümüyle kapandı, ama televizyon dizilerinin üretimi devam etmek zorundaydı. Pandemi nedeniyle evde kalmak

zorunda olan insanların tüketeceği ürünlere ihtiyaç vardı çünkü. Sağlık koşullarına özen gösterilerek çekimlere başlandı. Sinema üretimi, bir önceki yıla oranla yarı yarıya azaldı. Sinema ve tiyatro salonları bir süre açık kaldıysa da, Sonbaharla birlikte yeniden kapandı ve bütün kış mevsimi kapalı kaldılar. Bu mekanlarda çalışanlar pandemiden en çok etkilenen emekçiler arasındaydı. Binlerce sanatçı gündelik yaşamlarını sürdüremeyecek noktaya geldi.

DEVLETİN VE YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ

Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı resmi sanat kurumlarında, koşulları zorlayarak üretimin sürdürülmesi kararı alındı. Devlet Tiyatroları yarı kapasite ile de olsa faaliyete devam etti. Ta ki, ülkemizin en önemli dekoratörlerinden Ali Can Köroğlu Covid-19 nedeniyle yaşamını yitirene kadar. Bu acı olayın ardından ülke çapında Devlet Tiyatroları ve İstanbul Şehir Tiyatroları temsillerini durdurdu.

Özel tiyatrolar açısından da çok sorunlu bir dönem yaşandı. İstanbul'da Valilik özel tiyatroları kapatmadı ama faaliyetlerini sürdürebilenler çok azdı. Çünkü seyirci kapalı salonlara gelmeye çekiniyordu. Bağımsız tiyatrolar talep ettikleri kamu desteğine kavuşamayınca, bazıları kapılarını bir daha açmamak üzere kapattı. Kimi tiyatro ise, salonunu kapatsa da, topluluk olarak varlığını sürdürmeye çalışıyor. Önümüzdeki yaz aylarında Devlet Tiyatrolarının ve yerel yönetimlerin salonlarını, açık hava tiyatrolarını bağımsız topluluklara tahsis etmeleri bekleniyor. Onlara bir yaşam suyu yerine geçecek bu desteğin bürokratik engellere takılmamasını dileyelim.

Yerel yönetimler içinde, bu dönemde büyük sıkıntı çeken sanatçılara -sembolik düzeyde kalsa da- destek verenler oldu. İstanbul, İzmir, Ankara, Adana, Mersin Büyükşehir Belediyeleri üretim olanakları kısıtlanan sanatçılara maddi ve aynı destekler verdi. Tiyatrolar ve sinemalar yılın bir bölümünde açık kalırken, caz kulüplerinin ve içkili mekanların bütün bir yıl boyunca kapalı kalması sonucu, müzisyenler pandemiden en fazla zarar gören kesim oldu. Bazı özel kuruluşlar da, sanal ortamda dayanışma konserleri düzenleyerek geliri sanatçılara bıraktılar. Milyon Yapım'ın "Her Ev Bir Sahne" konserleri bu alanda örnek bir girişimdi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Cemal Reşit Rey konser salonunun Dünya Kadınlar Günü çerçevesinde düzenlediği "Mozart'ın Kadınları" ve "Anadolu'nun Kadınları" konserleri, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin "Dijital Oda" konserleri sanal ortamın doğru kullanıldığında etkili olabileceğini gösteren güzel etkinliklerdi.

DİJİTAL ORTAMDA SANAT

Dijital sanat kavramı, çağdaş sanatla uğraşanlar ya da tümüyle dijital ortama taşınan sinema sanatı açısından yeni bir kavram değil, ama sahne sanatları ve müzik gibi oyuncu/yorumcu ile izleyici arasındaki etkileşimin önemli olduğu alanlar için yepyeni bir macera.

Moda Sahnesi, bağımsız tiyatroların ve müzisyenlerin seyirci ile buluşmasını sağlayan "Sahnedeki Naklen" etkinlikleri ile tiyatro açılımımızı bir nebze olsun gideriyor. İş Sanat, bazı klasik tiyatro yapıtlarından kısa uyarlamaya denemeleri yaparken, Galata Perform, İstanbul Tiyatro Festivali'nde sunduğu "Terk Edilmiş Kıyılar // Negatif Fotoğraflar" oyununu Türkiye'nin ilk dijital sahnesi 'Yeni Perform'a taşıdı. Nüx Tiyatro adlı genç bir topluluk ise, tiyatro mekanı olarak WhatsApp'dan yararlanma denemesi gerçekleştirdi.

Pandemi sürecinde, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı'nın düzenlediği ve bazı popüler müzik sanatçılarından davet edildiği konserler dijital ortamda yayınlanırken, Devlet Opera ve Balesi yaz aylarında turistik alanlardaki tarihi açık hava sahnelerinde online konserler düzenledi. Seyirciyi sanatsız bırakmak istemeyen bazı özel sanat kuruluşları ve yerel yönetimler de, yıl boyunca dijital ortamda tiyatro oyunları, film gösterimleri, söyleşiler, dijital sergiler düzenlediler. İş Sanat, Borusan, Pera Müzesi, Zorlu PSM, İstanbul Büyükşehir ve Ataşehir, Kadıköy, Beyoğlu, Maltepe, Sarıyer belediyeleri, İzmir Büyükşehir ve Buca, Karşıyaka, Çiğli belediyeleri, Bursa Nilüfer, Antalya Muratpaşa Belediyeleri sanal

ortamdaki sanat etkinlikleri ile bu dönemde öne çıktılar.

Yılın festivalleri içinde dijital ortamı en iyi değerlendiren kuruluş, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı oldu. İstanbul Uluslararası Film Festivali ile İstanbul Uluslararası Müzik, Caz ve Tiyatro Festivalleri 'hibrit' biçimde gerçekleştirildi; canlı ve dijital ortamlar birlikte değerlendirildi. Sabancı Vakfı ve British Council işbirliği ile Türkiye'de ilk kez gerçekleştirilen 'Dünya Kadınlar Festivali', İzmir Büyükşehir Belediyesince düzenlenen 'İzmir Uluslararası Mizah Festivali' gibi pek çok etkinlik tümüyle dijital ortamda gerçekleştirildi. Adana ve Antalya Film Festivalleri sınırlı katılımı ve canlı olarak gerçekleşirken, Ayvalık Film Festivali, Bodrum Bale Festivali ve gençliğe hitap eden popüler müzik festivalleri yapılamadı. Sosyal mesafe kuralının uygulanmasının neredeyse imkânsız olduğu gençlik festivallerin bu yıl da yapıp, yapılamayacağı henüz belli değil.

YENİ SEYİR ALIŞKANLIKLARI

Yurt dışındaki festivaller de benzer bir kaderi paylaştı. 2020 Şubat ayındaki Berlin Film Festivali, pandeminin

ilk günlerinde olması nedeniyle canlı olarak gerçekleşirken, Mayıs ayındaki Cannes Festivali yapılamadı. Berlin Festivali, 2021 yılında dijital ortama taşınırken, Kültür ve Turizm Bakanlığının Türk sinemasın yeni ürünleri ile katıldığı Uluslararası Film Pazarı da sanal ortamda gerçekleşti. Cannes Festivali'nin önce yaz aylarına alınacağı söylendi ise de, görünen o ki Sonbahara kalması muhtemel. Kitap fuarları da iptal edilen kültür- sanat etkinlikleri arasındaydı. Bu yaz, gerek ülkemizde gerekse yurt dışında canlı ortamda izleyebileceğimiz festivallerin sayısının artması muhtemel, ama aşılamanın henüz yaygınlaşmadığı bir ortamda pandeminin nasıl bir seyir izleyeceğine ilişkin tahmin yürütmek zor. Kesin olarak söyleyebileceğimiz bir şey varsa, o da artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı.

Son bir yıl içinde, koşulların dayatmasıyla, film izleme ortamı olarak dijital platformların giderek ağırlık kazandığını gördük. Bu eğilim doğrultusunda, yapımcılar yeni ürünlerini sinema salonları yerine platformlara vermeyi sürdürebilirler. Dijital platformların kendi filmlerini

üretmeye başlamaları bu süreci hızlandırabilir. Peki, sinemanın bir toplu seyir ortamı olması gerçeğini ne yapacağız? Evde tek başına ya da aile fertleriyle birlikte seyredilen bir film, beyazperdede bir salon dolusu seyirci ile birlikte seyredilen bir filmin verdiği hazzı verebilir mi?

SEYİRCİSİZ SANAT OLUR MU?

Tiyatro toplulukları içinde de, duruma uyum sağlayarak, dijital ortama özgü yapımlar gerçekleştirenler oldu, ama tiyatro severleri tatmin ettikleri söylenemez. Görsel sanatlar alanında da dijital ortam için hazırlanmış projelerin sayısı her geçen gün artıyor. Dijital ortamda gerçekleşen etkinlikler arasında, farklı sanat dallarındaki atölyeler, panel ve seminerler salgın bittikten sonra da devam edecek gibi görünüyor. Seyirci faktörü olmadığına göre, üretim açısından da sorun yok. Sanırım temel sorun, ekonomideki daralmanın çağdaş sanat pazarı üzerinde de etkili olması. Ama, her disiplin için aynı şeyi söylemek zor. İnternet üzerinden yapılan yaratıcı yazarlık seminerlerinin,

sanat tarihi atölyelerinin verimli olmaması için bir neden yok. Aynı şeyi tiyatro sanatı için söylemek mümkün mü?

Müzik performansları açısından da avantajların yanı sıra dezavantajlardan söz edebiliriz. Dünyanın uzak bir köşesindeki konsere katılabiliyorsunuz, üstelik doğru bir planlama ve yönetimle, müzisyenleri bir konser salonunda göremeyeceğiniz kadar yakından izleme olanağına sahipsiniz. Bir kentteki etkinliğin ülkenin dört bir yanında, telif hakları izin verdiği oranda dünyanın başka köşelerinde de izlenebilir olması, sanat dünyasındaki yeni arayışları hızlandıracak hiç kuşkusuz. Ama, internette yayınlanan verilere ulaşımın genelde ücretsiz olması nedeniyle, sanat etkinliklerine bilet alma alışkanlığını yerleştirmenin kolay olmayacağı da bir başka gerçek. En önemlisi de, sahne sanatçılarının en temel desteği, seyirci alkışından yoksun bir sanat ortamının hiçbir sanatçıyı tatmin etmemesi...

Özetle, seyirci ile göz temasının kurulabildiği canlı performansların özlemi içinde sahne sanatları; dünyanın dört bir köşesinde... **MY**

19-20 Mayıs

Amadeus sahnede

Peter Shaffer tarafından kaleme alınan, dünya müzik tarihinin unutulmaz bestecileri Wolfgang Amadeus Mozart ile Antonio Salieri'nin hikayesi Amadeus sahnede. Usta yönetmen Işıl Kasapoğlu rejisiyle başrollerini Selçuk Yöntem (Antonio Salieri), Okan Bayülgen (Wolfgang Amadeus Mozart) ve Özlem Öçalmaz'ın (Costanze) paylaştığı eser, sahne önünde 35, sahne arkasında 20 kişiden oluşan ekip ile sanatseverlerle buluşuyor. Sezonun en çok ses getiren prodüksiyonlarından birisi olan Amadeus, müzik konusunda yüce bir yeteneğe sahip olan Mozart ile Salieri'nin ilişkisine odaklı bir başyapıt. Sanat ile sanatçının kişiliği arasındaki ilişkiye odaklanan ve usta müzisyenin yaşamını, Salieri üzerinden anlatan bir klasik. Zorlu PSM Turkcell Sahnesi'nde düzenlenecek olan etkinliğin başlama saati 19.30.

21 Mayıs

Cem Adrian'dan seçkiler

Tarzını "özgür bir müzisyen" olarak tanımlayan Cem Adrian, sevenleriyle buluşmaya devam ediyor. Son olarak unutulmaz türkülerini yorumladığı "Seçkiler 2"yi çıkartan Adrian; Türkiye'nin dört bir yanında ve yurtdışında konserlerine de devam ediyor. Sanatçı, 10 yıldır, sadece çok renkli sesi değil, çok renkli müziği ile yorumcu, besteci ve söz yazarı olarak müziğin çok farklı dallarında çok farklı eserlere imza atıyor. Aynı zamanda, bölge ayırt etmeksizin Türkiye'nin her şehrinde, en fazla konser veren canlı performans sanatçıları arasında ön sıralarda yer alıyor. Müzikseverler Adrian'ın "Ben Bu Şarkıyı Sana Yazdım", "Aşk Bu Gece Şehri Terk Etti" "Şeker Prenses ve Tuz Kral" gibi sevilen şarkılarını dinleme fırsatı bulacaklar. Bahçeşehir Hayal Kahvesi'nde gerçekleşecek olan konserin başlama saati 20.00.

23 Mayıs

Bir kış metali

"Winter Metal" tarzının yaratıcısı Wolfheart, Türkiye'de ilk kez "Wolves of Karelia" albümü turnesi kapsamında Moda Kayıkhanesi'nde sahne alacak. Grup, 2013 yılında Finlandiya'nın en önemli metal müzisyenlerinden Tuomas Saukkonen'in mevcut tüm projelerini tamamen bitirmesi sonrasında kuruldu. Saukkonen'in tüm enstürmanlarını tek başına kaydettiği "Winterborn" albümüyle yarattığı tarz olan "Winter Metal" in tanımını "en soğuk ve kuvvetli" şekilde yapıyor. 2014 yılında yeni müzisyenlerin katılımıyla sahnelere adımını sağlam bir şekilde atan grup, 2015 yılında "Shadow World" ve 2017 yılında "Tyhjys" albümlerini yayınladı. Bu albümlerin de başarılı olması, grup kendi anavatanı Finlandiya olmak üzere Avrupa ve Kuzey Amerika'da bir dizi turneye çıktı. Birleşik Krallık, Rusya, Japonya'da çok başarılı konserler verdi. Grubun İstanbul konserinin başlama saati 19.00 olarak belirlendi.

3 Haziran

Hollanda'dan senfonik rock

Hollandalı senfonik metal grubu Epica, KüçükÇiftlik Park'ın yeşil yüzü KüçükÇiftlik Bahçe'de, sevenleriyle buluşmaya hazırlanıyor. Epica, yeni albümü Omega'nın lansmanı kapsamında İstanbul'da olacak. Grup, 2003 yılında gitarist ve vokalist Mark Jansen'in After Forever adlı gruptan ayrılmasının ardından kuruldu. İlk albümü The Phantom Agony ile güçlü bir çıkış yakalayarak kısa sürede ününü Hollanda dışında da duyurdu. 2009 yılındaki Desing Your Universe albümü ile tüm dünya çapında zirveyi yakaladı. Bugün Simone Simons'un vokalleriyle büyük beğeni toplamaya devam eden Epica, metal ve orkestrayı, koruyu ve oryantal enstrümanları bir araya getiren şarkıları ve iddialı sahne performanslarıyla dikkat çekiyor. Küçük Çiftlik Park'taki konserin başlama saati 18.30 olarak belirlendi.

5 Haziran

Viyola, çello, piyano üçgeni

Viyola sanatçısı Barış Kerem Bahar ve çellist Pınar Turan, piyanist Ayten Türker'in eşliğinde Bach, Vivaldi ve Beethoven'ın eserlerinden derlenen bir program ile Ankara Mozarthus Sanat ve Konser Evi'ne konuk oluyor. Birçok eserde solist ve korist olarak görev alan Bahar, Borusan İstanbul Filarmoni Orkestrası, Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası, Orchestra Sion, Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası gibi seçkin topluluklarda yer aldı. Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi İcra Sanatları Fakültesi'nde de Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapıyor. 1999 yılında Paris Ulusal Konservatuarı profesörlerinden Philippe Müller'in Master Class'ına katılan Turan ise Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuarı Akademik Senfoni Orkestrası'nda Öğretim Görevlisi olarak görev yapıyor ve aynı zamanda grup üyesi. Piyanist Türker ise 2000 yılında Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuarı'nı kazanarak piyano çalışmalarına başladı. Academie Internationale d'Été de Nice ve Internationale Sommerakademie Universität Mozarteum Salzburg'da Jacques Rouvier, Anne Queffelec, Michel Beroff, Prisca Benoit ve Frank Wibaut'un masterclasslarında aktif olarak çalıştı. Bahar, Turan ve Türker'in birarada vereceği konserin başlama saati 18.30.

12 Haziran

Başkentte rap sesleri

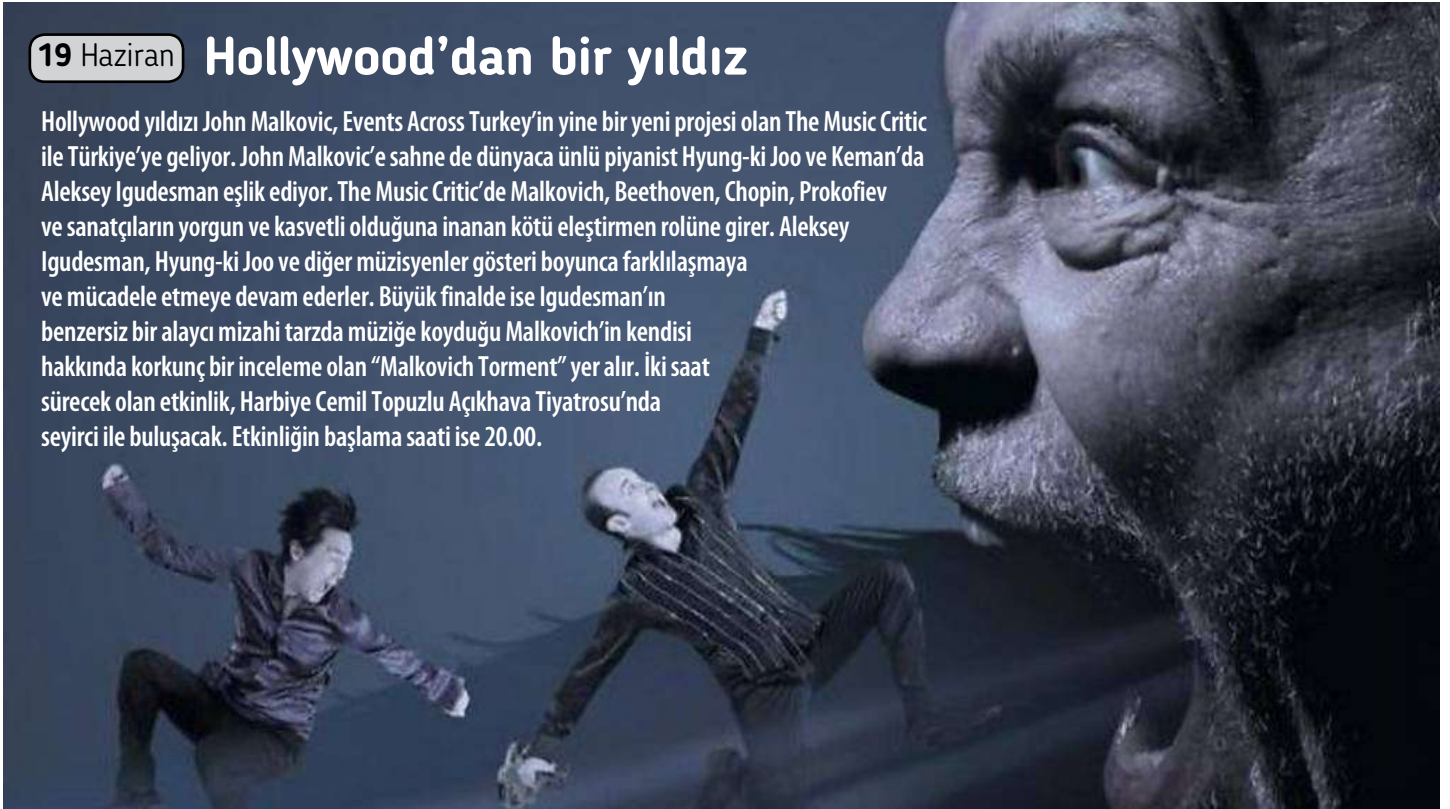
Türk rap müzisyenlerinin önde gelen ismi Ezhel, başkentli müzikseverlerle buluşmaya hazırlanıyor. Ezhel, 12 yaşında iken rap müzik ile ilgilenmeye başladı. CJ, Ice ve Ais Ezhel isimleri altında müzik kariyerine devam etti. İlerleyen dönemlerde "Ezhel" adını benimsedi. 2017'de ilk stüdyo albümü Müptezhel'i yayınladı. Müptezhel, yayımlandığı dönemde en çok dinlenen Türk hip-hop albümlerinden biri oldu ve Ezhel'in geniş kitleler tarafından dinlenmeye başlamasındaki etken olarak gösterildi. İlerleyen dönemlerde çeşitli singlelar ile "Lights Out" ve "Made in Turkey" albümlerini yayınladı. 2019 yılında rapçi Murda ile çıkardıkları "Aya" şarkısı YouTube'da yaklaşık olarak 150 milyon görüntüleme aldı. Ezhel, Armada AVM'de saat 18.30'da sevenleriyle biraraya gelecek.

19 Haziran

Hollywood'dan bir yıldız

Hollywood yıldızı John Malkovic, Events Across Turkey'in yine bir yeni projesi olan The Music Critic ile Türkiye'ye geliyor. John Malkovic'e sahne de dünyaca ünlü piyanist Hyung-ki Joo ve Keman'da Aleksey Igudesman eşlik ediyor. The Music Critic'de Malkovich, Beethoven, Chopin, Prokofiev ve sanatçıların yorgun ve kasvetli olduğuna inanan kötü eleştirmen rolüne girer. Aleksey Igudesman, Hyung-ki Joo ve diğer müzisyenler gösteri boyunca farklılaşmaya ve mücadele etmeye devam ederler. Büyük finalde ise Igudesman'ın benzersiz bir alaycı mizahi tarzda müziğe koyduğu Malkovich'in kendisi hakkında korkunç bir inceleme olan "Malkovich Torment" yer alır. İki saat sürecek olan etkinlik, Harbiye Cemil Topuzlu Açıkhava Tiyatrosu'nda seyirci ile buluşacak. Etkinliğin başlama saati ise 20.00.

5-6-7 Ağustos

Fransa'dan dans projesi

Fransız müzik prodüktörü ve yönetmen Guillaume ve Jonathan Alric ikilisinin Fransız dans müziği projesi The Blaze, Fransa'dan Türkiye turmesine çıkıyor. The Blaze, hayatı kendi ritmine bırakmışsınız ve o sizin için her şeyi düşünüyor gibi hissedeceğiniz, kendinizden, hayata dair her andan yansımalar bulabileceğiniz melodik tınları elektronika ile birleştiriyor. 2017'de, ilk EP'leri Territory'yi yayınladılar. EP'nin 6 parçası arasında "Virile" ve "Territory" de vardı. Kendilerinin ürettiği ve yönettiği "Territory" videosu, 2017 Cannes Lions Uluslararası Yaratıcılık Festivali'nde "Film Craft Grand Prix" ödülünü, Berlin Müzik Video Ödülleri'nde, "En İyi Yönetmen ve En İyi Uluslararası Dans Videosu" ödülünü kazandı. Coachella, Primavera Sound, Parklife ve Pitchfork Paris gibi birçok festivalde de sahne aldı. İkili, 5 Ağustos İzmir Arena, 6 Ağustos'ta Ankara ODTÜ Vişnelik, 7 Ağustos İstanbul Küçük Çiftlik Park'ta sahne alacak.

27 Ağustos

Virtüöz Bell Harbiye'de

Dünyanın en iyi keman virtüözlerinden biri kabul edilen Joshua Bell, Night Flight konserleri kapsamında İstanbul'a geliyor. Dört yaşında keman dersleri almaya başladı. Ailesi kendisine beş yaşındayken keman satın aldı. 14 yaşındayken, Riccardo Muti tarafından yönetilen Philadelphia Orkestrası'nda solist olarak yer aldı. Indiana Üniversitesi Jacobs Müzik Okulu'nda keman dersleri aldı. 1989 yılında Indiana Üniversitesi'nden Keman Performans Sanatçısı Diplomasını aldı. Usta derecesi ile sadece iki yılda mezun olduktan sonra "Indiana'nın Yaşayan Efsanesi" adlı Indiana Valisi Sanat Ödülünü aldı. 1985 yılında, henüz 17 yaşında iken New York - Manhattan'da bulunan dünyanın en ünlü konser salonlarından biri olan Carnegie Hall'de St. Louis Senfonisi ile çalıştı. O zamandan beri dünyanın en büyük orkestraları ve şefleriyle birçok kez sahne aldı. Bell'in enstrümanı ise Antonio Stradivari'nin 1713 yılında yapılan 300 yaşındaki Stradivarius kemana. Harbiye Cemil Topuzlu Açıkhava Tiyatrosu'nda gerçekleşecek konserin başlama saati 20.00.

31 Ağustos **Berlin'den senfoni sesleri**

İstanbul Night Flight etkinliğinin önemli bir konuğu ise Berlin Senfoni Oda Orkestrası oluyor. Orkestra, Berlin Senfoni Orkestrası ve Deutschen Opera'nın müzisyenlerinden oluşuyor. İlk konserini Ocak 1991'de verdi ve Berlin'in sanat hayatında kısa bir süre içinde tanındı. Jürgen Bruns'un sanat yönetmenliğini üstlendiği orkestra, üst düzey klasik repertuarının yanında büyük senfonik ve küçük oda müziği repertuarı da icra ediyor. Klasik ve Romantik dönemlere dayalı repertuarın yanı sıra Detlef Glanert, Viktor Bruns, Anatol Vieru, Carlo Domeniconi gibi çağdaş müziğin temsilcilerinin eserleri de orkestranın repertuarında bulunuyor. Düzenli olarak Berlin Filarmoni'de ve Almanya'nın birçok kentinde konserler veriyor. 2001 yılında Ernst Von Siemens Müzik Vakfı'nın, 2002 yılında da Jurger Bruns sanat yönetmenliğinde Brandenburg Eyaleti'nin Rheinsberg Müzik Akademi Ödülü'ne layık görüldü. Harbiye Cemil Topuzlu Açıkhava Tiyatrosu'nda gerçekleşecek konserin başlama saati 20.00.

Bostancı'dan pandemiye inat pop Akalin'dan Erçetin'e, Evgin'den Göçer ve Avcı'ya

Bostancı Gösteri Merkezi (BGM), 1992 yılından bugüne, İstanbul'un en önemli mekânları arasında yer alıyor. Kurulduğu günden beri birçok ünlü sanatçı sahne alırken, çok sayıda tiyatro ve stand-up gösterisine de ev sahipliği yaptı. Anadolu yakasının önemli sanat mekanlarından olan BGM, pandemi koşullarında da sanatseverleri yalnız bırakmamak için program yapmaya devam ediyor. BGM bahar ve yaz döneminde takvimine beş konser programını aldı. Bunlardan ilki Türk pop müziğinin sevilen isimlerinden Demet Akalın olacak. Sanatçı, 2000'lerin ortalarından bu yana ürettiği şarkılar sayesinde, günümüzde Türk pop müziğinin en tanınan isimlerinden biri hâline geldi. Akalın, Aşkın Açamadığı Kapı, Afedersin, Mucize, Toz Pembe, Hayalet gibi sevilen şarkılarını 22 Mayıs'ta sevenleriye birlikte söyleyecek.

ERÇETİN DE VAR EVGİN DE

BGM, 23 Mayıs'ta ise Koray Avcı'yı konuk edecek. Avcı, ülke mozaiki ve dinamiğine uygun her yöreye ait şarkı ve türküleri kendi yorumunu katarak gerçekleştirdiği sahne performansları ile biliniyor. Seyirci ile sohbet tadında ilerleyen zaman zaman interaktif bir hal alan sahne performansı ile kendine özgü bir tarzı bulunuyor. 29 Mayıs'ta ise Ferhat Göçer sahne alacak. Göçer, dünya opera repertuarından günümüz şarkılarına, napolitanlardan şansonlara, rembetikolara; Türk Sanat Müziği'nin çeşitli eserlerinden, Türk Halk Müziği örneklerine kadar nostaljik parçaları seyirci ile buluşturacak.

5 Haziran'da ise sahneyi pop müziğinin sevilen isimlerinden Candan Erçetin alacak. 1995 yılında ilk albümü "Hazırım" ile dikkatleri çeken Erçetin, "Sevdim Sevilmedim" albümü ile de başarısını sürdürdü. Sanatçı konserinde "Sevdim Sevilmedim", "Umrumda Değil", "Hangi Aşk Adil Ki", "Vakit Varken", "Daha", "Nar Çiçeği", "Çapkın", "Yalan", "Onlar Yanlış Biliyor", "Her Aşk Bitermiş" gibi şarkılarını sevenleriyle birlikte söyleyecek.

GEÇMİŞTE ZAMAN YOLCULUĞU

BGM'nin konser takvimindeki son isim ise Erol Evgin. Türk pop müziğinin duayen isimlerinden Evgin ise İşte Öyle Bir Şey, "Sevdim Olmasa", "Bir de Bana Sor", "İçimdeki Fırtına", "Etme Eyleme", "Söyle Canım", "Deli Divane", "Hep Böyle Kal" gibi şarkılarıyla müzikseverlere geçmişte zaman yolculuğuna çıkaracak. Evgin 6 Kasım'da sahne alacak.

